

**А. И. СОФРОНОВ –
АЛАМПА**

ХОҢООННОР, ПОЭМАЛАР

Саха Сиринээби кинигэ издательствота
Якутскай 1976

Софронов А. И.

Хоһооннор, поэмалар. (Стихи, поэмы. Сост., комментарии и посл. кандидата филологических наук Г. Р. Кардашевского.) Якутск, Кн. изд-во, 1976.

328 с. На якут. яз.

В данном сборнике помещены стихотворения и поэмы одного из зачинателей письменной литературы якутов Анемподиста Ивановича Софронова, написанные в 1912—1933 годах. Этот сборник является первой отдельной публикацией поэтического наследия этого оригинального поэта.

Иһинээбитэ

1912

Төрөөбүт дойду

1914

Ырыаһыт Бүөтүр Черныхха
Аанньал уонна Абааһы
* * * Үрүҥ тулук эрэ мөлбөстүүр
Саҥа дьыл ырыата
Аан дойду ахтылбана

1917

Саҥа олох
Холбоһуу ырыата
Олох уларыйыыта
Ыччат сахаларга
Обо-обо эрдэххэ
Тулук-тулук доботтоор

1919—1920

Күһүҥнү түүн
Күһүн кэлиитэ
Кыһын кэлиитэ
Кыһын
Саас кэлиитэ
Кэбэ
Хатыҥ
Күн кириитэ
Сарсыарда
Чыычаах
Чыычаах

1921

Киһи
Балыйтарбыт

Утуйа сытан баттаппыт
* * * Сылаас уубуттан туран
Мин сулуһум
Ырыа танарата
Кэриэс
* * * Уот-татай ини, оболоор

1922

Эдэр сааспар
* * * Ок-сиэ нии, оболоор
* * * Улуутуйан уһаан ааспыт
Бырааттар
* * * Оҕо төрүүн улаатан
Саха норуотугар
Саҥа олох
Сарсыарда

1923

Уоллаах Киһи кэпсэтиитэ
Тугу туойабын?
* * * Билсигии таһаарарга
Чабырбах
* * * Ыпсабай собустук

1924

* * * Тохтоо эрэ, доборуом
Тугу туойабын?
* * * Өйдүүн көрдөххө
* * * Атыһыт буолар, аан маннан
* * * Син
Хаһан?
Этиннээх ардах
* * * Былыт бысталанна
Арыгыһыт киһи мунанара
* * * Эн эбиккин дуу?
* * * Ээ, баттахтаах барахсаттар

* * * Уордайбыккын уу-хаар курдук убарыт
Бырастыы
* * * Ууларбыт хорболдьун курдук
* * * Урукку улабалаах тылгын
* * * Ньургуһуннаабар ньуолдыбай ньуурдаах
* * * Көлбөбүрбүт көхсүбүн
Үтүө доборбут С. А. Новгородов өлбүтүн туһунан
* * * Удьуор аймах
* * * Кимиэхэ
Дьол икки Сор икки
Ахтабын
Оһох
* * * Дьаданыттан тахсыбытым
* * * Төлкөтүн төрүттээбэккэ
Икки атахтаах эгэлгэтэ

1925

* * * Ыраахтан ыпсарар
* * * Туруу дойду олобуттан
* * * Санааргыыр сахха
Кими кэтиибит?
Билгэ
* * * Ама билигин
* * * Куоласпын кубулуппаппын
* * * Энин-дьүһүн эриир
* * * Эмиэ, эмиэ
Туохтан?
Иики киһи кэпсэтиитэ
Харчы
Өрүс эстиитэ
* * * Тыал тыалыран чыскыйдабына
* * * Аһыллан турар түннүкпүнэн
* * * Күн уотунан көччүйэн
* * * Өрүү
* * * Тохтоо, болбой
Ороскуот төрдө онтон

* * * Эгини-дьүһүнү истэммит

* * * Билинги биллиилээх

Мин

Халбарый

Буолуо

Ыгырыы

* * * Олох-дьаһах уларыйда

Аттанар алгыс

Бу тутуй?

Үөлээннээхтэрбэр

Атын дайдыттан

Маннайгы хаар

Махтал

* * * Ха-ха-хаа!

Ойуун

Танхаһыт

1925 с.

1926

Дииллэр

Куотуман

Киһи билбэт кистэлэннэрэ

Сүбэ

Булчут

Дьүөрэ

* * * Утуйан уһугуннах аайы

* * * Улуу дойду оболоро

Абабар

Сааскы ырыа

Кырыйдым

Сүрэх

Мин кимминий?

Кимий?

* * * Бадабалаан көрдөххө

Баба

Төрөөбүт дойдубар

Өлөксөй өлбүтүгэр
Оччуттар
Отуу уота
Кыырт
* * * Саһархай хааннаах
Уйбаан Ньюкулаайабыс Мөлөкүүрөп дьонуһах доборбор
* * * Ааспыт эрэ барыта
* * * Халыан санаабын
Хотугу түүн
Сарсыардааны чолбон

1927

Кыра омуктарга эбэрдэ
* * * Чээн, барахсан
* * * Дорообо, доборуом!
«Х»
* * * Баарбын барытын
Ким үөрэппитэй?
Санаа салбырбаһа саманнык буолар
Билинии
Оболоор!
Истин!
* * * Миигин көрүмэ
* * * Сарсыарда
* * * Албаска атыллар
Харыйа
Саһа дьыл

1928—1929

Силлиэ
Кини
Сылбах тиит
Добоччугуом
Абабар сурук
Маннайгы Маайынан эбэрдэ!
Элиэнэ эбэбэ

* * * Мин түннүкпүнэн

* * * Миигин

Күн ийэм

Сүбэ

Ини-бии

1931

Өрөбөлүүссүйэ

Уркуускай

Күһүөрү сайын

1932-1933

Билинии

* * * Анаан-минээн

* * * Уркуускай куораттан

Дорообо, дойдум

* * * Адамабай санаалаах атаһым

Н. С.

1912

ТӨРӨӨБҮТ ДОЙДУ*

Өлбүт киһи буор түгэбэр сытарын курдук,

Мин төрөөбүт аан ийэ дойдум

Халын хаарынан

Саната суох сабыллан сытар...

Сүүрүктээх үрэбим

Сүүнэ үлүгэр мууһунан

Сөллүбэт гына сүгэхэрдэнэн турар...

Хара тыам

Халын үлүгэр хаар бэргэхэнэн

Хаппахтанан турар...

Буруолаах балабанна,

Модун тымныы бохсон,

Боростуой дьон бука бары

Бокуйан сыталлар...

Өй күүһэ мөлтөөн,

Харана балабанна

Харахтарын уута,

Хара былыт курдук

Хаайа хаампыт.

Ырыа ыллыахха дуу?

Ким ыллыай? Ыллаабыт да иһин,

Ырыа ынчык буолан

Ынырыктанан иһиллэр!..

Мин ыттан сырыттым үрүн күннэ,

Уһуга суох ордук көнүлгэ,

Аан дойду киэргэллээх

Кэрэ сибэккитинэн киэргэммит сиригэр.

Ол дойдум дьоно

Аан дойду айхалыгар,

Уу долгунун курдук

Көрүдьеүөс көнүл олоххо
Көрүлүүлэр эбит.

Ол дойдуга
Күн сириҥ көнүл олоҕо,
Күөстээх үүт курдук,
Күнүстэри-түүннэри
Күүгүнүү оргуйа турар сирэ эбит.

Арааһынай куолаһынан
Айхал бөбөнү айаарбыт,
Көнүл куолаһынан
Көрүдьеүөс бөбөбө көбүйбүт сир эбит.

Ол да эрэри
Онно мин тэнийиминэ, тэскилээбитим,
Ол дойду дьоллоох долгунугар олороммун,
Тулуйумуна, туоххаһыйбытым.

Тоҕо оннугуй диэтэргит, —
Тоһоболоон үөскээбит тоҕой сэлэ дойдум
Тоҕо эрэ, тоҕо эрэ
Чөмчөкөм иһиттэн төлөрүйбэт этэ.

Мин харахпар ийэ дойдум
Ирбэнньик буолан элэнниирэ:
Кини хаарыан бэйэлээх ходуһатын уута
Халын мууска хаайтарбыта,
Хара тыата
Хаар бэргэнэн сабыллыбыта,
Самнан түһэри турар саха балабана,
Хоргуйан өлөөрү гыммыт куһаҕан дьоно.

Аан ийэ дойдуом!
Халлаан умнубут хаарыан бухатыырын
курдук,

Былыр-былыргыттан быйылга дылы
Муустаах муора муннугар,
Модун тимир быанан бохсуллан,
Бокуйа, утуктуу турабын!

Ол да эрэри мин күүтэбин:
Бу көнгүлэ суох уугуттан көччүйэн
уһуктаргын,

Күн аннын диэки
Күүһүнэн күүһүлээн озорор дьону
Күүстээх бэйэбинэн
Көтүрүтэ анньаргын.

Оччоҕо буоллабына
Халын хаар анныттан
Хайы-үйэтээби дьон,
Ойон туран, охсуһууга барыахтара.

Аан дайды үрдүгэр
Хаһааны эмэ үйэттэн
Хаайан турар хараҥа халбарыйыаба,
Үөрэбэ суох, дьүһүнүнэн мөкү,
Үтүө быһыыга тиксибэтэх,
Этэ ыалдьарын ынчыгынан ырыҥалыыр
Ыччат дьонноох ийэ дойдуом!

Тиллиэн! Көңүллэниэн! Күүһүрүөн!
Билигин, бабардар, күүстээх, ыарахан
хараҥа саптын.

Мин билгэлиибин:
Былыт быһыттан күн тыгарын курдук,
Көңүл олох көстүө!

Мин ыллыбын:
Эһиги кистэлэн күүскүтүн,
Үрүн күн үтүө күннэрин...

Күөрөйиэхтэрэ умнуллан хаалбыт
киһи унуохтара,
Сааскы этиҥи кытта олох устуо.
Оччоҕо биһигини хаайбыт хараҥа
Саас тухары тарҕаныа.

Бэйи эрэ!
Истин!
Халын хаар анныгар хайы-үйэбэ
Хара уу халлыгыраан эрэр.
Ити сибикитин билэн,
Ийэ дойдубун
Илэ-бааччы
Кэриэс тымныытынан
Кэрдэн эрэр.
Ким урут турбут — улаханлык
Дьоллоох олох туһун туойун,
Үйэ тухары үктүөн турбут
Үлүгэри үргүтүн!

1914

ЫРЫАҤЫТ БҮӨТҮР ЧЕРНЫХХА *

Күн сириҥ күчүмэбэй олобун
Күһэлтэтигэр күөйтэрбэккэ,
Көҥүл күүстээх өйдөнөннүн,
Ийэ дайды эрэйдээх олобуттан иннибэккэ,
Эпчиннээх эгэлгэ санааланангыҥ,
Оҕо буолан төрүөххүттэн

Оонньуулаах олоххо обустарбакка,
Ордук уус тылланангын,
Ыарыһах бэйэбин кымаардаабакка,
Ыраас кумаабыга
Ыар-дьиппэ санаабын,
Ыарахан, диринг өйгүн
Саас-үйэ тухары
Өлбөт диэн үйэлээх,
Эргэrbэт диэн бэйэлээх
Эгэлгэ хоһоон онорон тэлгэттин.

Ол да иһин

Эн ыллыыр ырыан,
Эн туойар тойугун,
Нуучча омук оонньуур
Тыһы кыл куоластаах
Лынкынас тыастаах
Кырыыппатын курдук.

Мин

Чой-бараан оройбор
Чуораадыйан иһиллэр.

Эн

Орто дойду олобун,
Сир-дойду киэбин
Көстүбэт күүстээх өйгүнэн
Сир сибэккитигэр дэгийэн,
Муора долгунугар добуян,
Ыраас тылгынан ыпсаран,
Дьоллоох куоласкынан тупсаран,
Ырыа ырааһын ыпсаран,
Тойук дьоһунун холбоон,—
Ким да
Туора хаама илик

Нуудара ойуурун туораан,
Хаһан да
Хайа хардыылана илик
Халын хаары хардыылаан,
Туох да
Туоруу илик
Тон муоратын туораан,
Хара былыт курдук
Хаххалаан турар
Хара тыалары,
Халын ойуурдары,
Харса суох
Хайыта хаамыталаан,
Халтан сири булан хайбаттын.

Ол да иһин,
Этэр тылын кимиэллээх,
Ыллыыр ырыан,
Ырыналаан көрдөххө,
Ынчык былаастаах эбит...

Онон буоллабына,
Дьокуускай уобалас
Дьоһун сибэккитин холбооттоон,
Арааһынай маһын наардаан,
Атаба-илиитэ суох
Айабынан сангарар онорбут,
Өлөр-сүтэр үйэтэ,
Кырдьар-буорайар сааһа суох гына
Кырыппаны онорбут
Хамныыр хартыынаһыта,
Бэрт мэтириэччитэ,
Эн бааргын.

Онон

Ис сүрэхпиттэн
Эбэрдэни эттим,
Саргыны санардым

1914 сыл.

ААННЬАЛ УОННА АБААҢЫ *

Саха көрөр
Сандалы манган халлаан илин кырыыта
Арыллан сырдыыра
Арыычча иннинэ,
Илин халлаан энгийэтин диэкиттэн
Үрүн күн тонолбонун курдук ньуурдаах,
Сайынны күн
Сандабатын курдук сандабалаах,
Көхсүттэн үүммүт
Көмүс кынаттаах,
Күн сириҥ дьонун
Күдэрик-мэнэгэй тыыннаах
Көстүбэт абатын ууһуттан
Көмүскэхэр күнүгэр,
Аан дайды чабарын
Айыыга анньааччы
Абааһы абатын ууһуттан
Арабаччылыыр чааһыгар
Халлаан хараньыытал аанньала,
Хара буорга төрүөбүт
Хаарыан дьону харыстаһаары,
Салгын устун талбааран,
Халлаан кырсынан намылуйан,

Үрүн күн курдук,
Көтөн күүгэйэн испитэ.

Ол кэмигэр
Орто аан ийэ дойдуга
Баттыгаска бадалаах,
Аньыыга наадалаах,
Хааннаах хара көлөһүн тамахтаах,¹
Хара буор сидьин санаалаах,
Аан дайды киһитин
Албас хаамтаран
Аньыыга анньан аллараастаабыт
Абааһы абатын ууһун атамаана,
Энин дьиибээ эрийэр
Идэмэрдээх санаалаах
Илиэһэй уолун идэкилээбэ,
Күрдьэх курдук тарбахтаах,
Көхө курдук тумустаах,
Көппөх курдук көбүстээх
Көтөр кынаттаах күтүрэ буолан,
Көтөн күүгүнээн тахсан,
Күкүр хайа күлүк өттүгэр
Күөнтээн олорон
Кини күтүр
Хатааһын чолбонун курдук харабынан
Халлаан аанньалын диэки
Хааннаабынан халыр-түлүр
Хайыспахтыы олордо.

А а н н ь а л:
— «Айыы танара айбыт
Аан дайды дьонун аймаан,
Күнтэн-танараттан көмүскэллээх

¹Тамахтаах — утахтаах.

Күн айыы аймабын
Күдэриккэ тумнаран
Көлөһүнгэ күөйбүккүн,
Аан дайды чабарын
Албаскынан аралдытан
Аньыыга-буруйга анньыталаабыккын,
Аньыыларын халынаппыккын,
Кыһалбалаах олохтоох
Кыра-кыйма дьону
Кыдьыккынан кыайангын,
Кыһалбаларын кытаатыннарбыккын,
Кыраайга кыйдаабыккын.

Онон,

Аан дайды үрдүгэр
Аньыы-буруй элбээбит,
Албас-сыыһа тарбаммыт.

Ол иһин

Аба танара,
Атабастаммыттары аһынан арабаччылааччы,
Хара былыт курдук
Хаххалаан турар
Хара дьайы халбарытарга,
Аан ийэ дойду үрдүгэр
Аньыыны-буруйу тарбатааччы
Абааһы абатын ууһун
Аллара дойдуга атаарарга,
Ийэ дойду иһигэр
Идэмэри тэлгэтээччи
Илиэхэй абатын ууһун
Игнэри туойарга,
Имнэри быһарга эттэ».

А б а а н ы:

(Хатан маһы
Хайа таппыт курдук
Хайа ыстанан күлэн баран,
Хатааһын чолбонун курдук
Хааннаабынан көрөн
Хабырыттан баран)
— «Харысталлаах санаалаах
Халлаан аанньалаа!
Хаһан да хаайтарбат
Халын хамаандабынан
Хайа көтө сылдьаммын
Харгыстаабытым чахча,
Аата-ахсаана биллибэт
Абааһы аймахтарбынан
Аан дойду дьонун
Арбара сылдьаммын
Айбыттарын умуннаран,
Аньыыга анньыталааммын
Алдьархайы онорторон
Абыраммытым чахча.

Ол эрээри

Мин бэйэлээх онгорбуппун
Тумнары туойаргыт,
Тоҕо сиэлийэргит,
Туһунан олобу онороргут
Тутуурдаах буолаарай?..»

Аанньал:

— «Суох, үс сүүс үйэ тохору
Үктэбиллээх олобу үрэйэргэ,
Аата-ахсаана суох

Аньыылаах дьаһалы сарбыйарга
Бириэмэ тирээбит,
Хонук тосхойбут,
Мүлтүгнүүр бүүрүгэ,
Тостор төбөтө буолбут үһү».

А б а а н ы:

— «Ама добор!
...мин бэйэлээх
Аата-ахсаана биллибэтэх
Аймах-абааһы билэбин
Аан дойду үрдүгэр тарбаттахпына,
Айыы танара да буолтун иһин,
Адъас суох гынара биллибэт...»

Аанньал:

- «Албаһын буолуо.
Айыы танара
Атын санааны айдабына,
Аан дойдуга айбыт дьонугар
Атабастабыллаах олохтон
Адъас арахсан,
Атыннык дьаһаныахтара,
Айыыны-танараны ахтыахтара!..»

Абааһы:

- «Оччоҕо биһиги ханна барабыт?..
Айыы-танара
Аан дайдыны айарыгар тоҕо ахтыбатаҕай,
Абааһы аймаҕа
Аан дайдыттан
Адъас арабыстын диэн?

Аньыылара халынаабыта
Абааһы эрэ буруйа
Адъас буолбатах».

Аанньал:

- «Алыс барбыккыт иһин
Айыы танара,
Аан дойду дьонун аһынан,
Абааһы аймабын
Аан дайдыттан атааран,
Атын олобу арыйарга,
Аньыыны-буруйу аччатарга
Арабас аркыыбатын аспыта,
Орто дойду олобун уларытарга
Остуруогай ууруутун уурбута,
Уларыйбат ыйаабын онгорбута».

Абааһы:

- (Күнү-ыйы бүөлүүр
Күкүр хара кынатын
Күн түнкэтэх өттүнэн
Күкүр-күкүр гынна,
Сэтинньи ый сэттис эргэтин курдук
Иирэр харабынан эргиччи көрдө,
Арыы бастара сатарыар дылы
Күлэн алларастаата)
— «Көмүскэстээх аанньал,
Күнүн дьонун көрүн
Көр эрэ!!!»

Онуоха Аанньал
Аллараа диэки

Адыылаан көөртө:
Аан дойду дьонун
Көхсүн хаана
Күтүр өрүс буолан
Күүгүнүү устан эрэр,
Хабарба хаана
Хаан байбал буолан
Таннары дьалкыйан эрэр,
Оп-соллон чуубурбаабыт,
Оһол-төрүүт чорбоннообут,
Илбис-мэнэгэй дьиэрэнкэйдээбит,
Саалаах бөбө самныбыт,
Үнүүлээх бөбө өлбүт,
Бууска саа буугунаабыт,
Тэргэн саа тирилээбит.
Хаан былаастаах
Хара күдэн сатыылаабыт,
Өлүү күдэригэ күөрэйбит,
Өһөх быһылаана буолбут.

Онтон

Ханас диэки
Халбарытан көөртө:
Халын хармааннаах ханыылаһан,
Уордьаннаах чуоһуһан,
Уһун танастаахтар мустан,
Килэгир тимэхтээхтэр
Кэккэлэһэ сылдьаннар,
Кэриэс тылларын кэпсэтэн,
Улаба тылларын толкуйдаһан
эрэллэр аххан эбит ээ...
Ити курдук кэби кэнээрэн,
Ол курдук олобу онгортон баран,

Халлаан аанньала барахсан,
Үс курдуулаах
Үрдүк манган халлаан
Үрүт өрөһөтүгэр
Үрүг айыы тойонго
Үүт-үкчү
Үтүктэн биэрээри,
Үрүг былыт олохтонон
Өрө көтөн күөрэйбитэ үһү...

20-VII-1914 с.

* * *

Үрүг тулук эрэ мөлбөстүүр.
Манган тулук эрэ далластыыр,
Ыраастыыра эрэ бөлтөрдүүр,
Добойумалыы эрэ доборуом!

Ылбабайдыыр эрэ чыычаабыам,
Туохха бабас туора көрөн,
Туоххаһыйар эрэ буоллун дуо,
Тулуктуур эрэ доборуом!

Туналыйар эрэ ньуурдаабыам,
Туттабардыыр эрэ бэйэлээбиэм,
Кыталыктыыр эрэ кыылларга
Кытарабын эрэ, кыртайааныам!

Күлүбүрдэс эрэ дьүһүгүнүн,
Күлүмнээн эрэ көрөргүн
Күннээбэр эрэ күндүтүк,

Көрөбүн эрэ, көмүһүөм!

Нарынныыр эрэ тарбаххын,
Наскыйар эрэ бэйэбин
Хатынныыр эрэ мастарга
Ханыылыы эрэ хайгыбын!

Субуллар эрэ суһуоххун
Халлааным эрэ кустугар
Ханыылыы эрэ саныбын,
Хайҕаллаах эрэ киэргэлиэм!

Томтойор эрэ түөстэргин
Толорукаан эрэ кутуллубут
Чорооннордоох эрэ кымыска
Добуйабын эрэ, тобуйуом!

Күөгэлдьигэс эрэ бэйэбин
Күлэн эрэ күөмчүлүүр
Күүһүм эрэ суохуйа,
Күөкэйдиир эрэ көмүһүөм!

Сайаҕастай эрэ санаабын
Санабынан эрэ салгытар
Санаакайым эрэ суохуйа,
Саргылардаах эрэ саһарбаам!

Өрөгөйдөөх эрэ өйгүн
Өрө эрэ этэммин
Өһүргэтэр эрэ өйүм
Өрүү эрэ суохуйа!

САГА ДЬЫЛ ЫРЫАТА

Арыы чаран курдук
Аба ууһа аатыран,
Ааһар дьылы атаарар
Айхаллаах санаанан
Артыаллаһан сылдыбыппытын
Аныгы даа күннэргэ
Ахтыһар буолуобун диэн
Айхалынан айаардабым буоллун...
Кэнчээри күөх от курдук
Кэрэ ыччаттарым,
Кэккэлэһэн олороммут
Кэлэр дьылы кэтэһэр
Кэскиллээх санаабыт
Кэнэбэски күннэргэ
Кэриэс буоллун диэн
Кэс тылбынан
Кэпсиэтэбим буоллун...
Аан ийэ дойдум
Алтан отугар ахсааннаах
Айыы-билэ доботтоор,
Артыаллаһан олороммут
Ааһар амырыыннаах дьылбытын
Атаарар айылгы санаабыт
Арахсар күммүтүгэр
Ахтылбанныах буоллун диэн
Айылгынан атаардабым буоллун.
Сага арыллар дьылбыт
Саар булгунньах саба
Самныбат саргыны салайдын,

Үөскүүр үтүө дьылбыт
Үрэллибэт үгүс
Үөрүүнү үөскэттин диэн
Сахалыы айхаллаан дьалыһыйдым,
Ураанхайдыы уруйдаан онолуйдум.

1914 с.

ААН ДОЙДУ АХТЫЛБАНА *

Атын сиртэн айхал тардыһа,
Туспа дойдуттан соргу көрдөһө сылдьаммын,
Иитиллэн үөскээбит ийэ дойдубар,
Төрүүн төлкөлөммүт төрүт буорбар
Санаам күүһэ
Саллабар бастаах,
Салбыннас кынаттаах
Саар кыыл саба буолан
Салгын устун салаллан тийиэн.
Сайынны күннэргэ
Оҕо буола сылдьан,
Оонньоон улааппыт
Сайылыгым сабатыгар
Күөх от үктэллээх,
Сарбабар сэбирдэх лабыкчалаах
Чаллах хатын үрдүгэр
Лаглас гына олорон баран,
Ойуу-бичик дойдубун
Одуулуу олоортум баара:
Аччыгый сааспар арахсыбакка
Алтахтаан үөскээбит алааһым

Ача күөх отунан анаарыйбыт,
Турар буолуохпуттан
Туораабакка туругурбут толоонум
Локуора күөх отунан тупсубут,
Күөлэһийэн үөскээбит
Күөх от кырыстаах
Күндү хонууларым
Күрдьүгэс отунан көбөрбүт,
Алтан отунан анньыллыбыт,
Ньургунун отунан тупсубут,
Дьаарбаннаан саатаабыт сирдэрим
Дьарбаа отунан ардайданмыт эбит.
Хагдан хара тыам буоллабына
Ньюолур солко мутукчанан мунутаабыт,
Күн анна
Күөх унаарынан күрүөлэммит,
Алааһым кытыыта
Аар түптэнэн анаарыйбыт.

Кырдьык даҕаны
Көхсү кэнэтэр,
Күөрэгэи ыллатар,
Күрүлэс куйаастаах
Күөх сайын
Күн анныгар
Көстүбүт эбит, доботтоор.

Ону көрөн олорон,
Айахпын аһатар наадатыгар
Аан дайдыбыттан араһсан,
Атын сирдэргэ айманан,
Аралдьыйа сылдыарым
Абатын дии санааппар,
Көхсүм иһинээби сүрэбим

Көбүөхтүөр дылы хамнаата,
Хайбах хара быарым
Халлырбаччы хамнаата.

Онтон

Хаарыан дойдубун санаатым,
Хааным харыаһынна,
Харабым уута
Хаамтата суох
Халыйбытынан барда...

1914 с.

1917

САҢА ОЛОХ*

Үс сүүс сылы мэлдьи
Үктэбиллээх үйэ үлтүрүйдэ,
Саас тухары сатыылаабыт
Самнарыылаах дьаһал сарбылынна,
Күргүөм дьонно көнүл көһүннэ.
Оччугуй диэн омнуоламмат,
Кыччыгый диэн кытыыламмат,
Дьадьангы диэн дьарыллыбат.
Дьахтар диэн самнарыллыбат,
Баай диэн бастаппат,
Улахан диэн улуутуппат
Уруйдаах олох ойоболоото.

— Оннугу ким олохтоото,
Итинниги ким тэрийдэ?— диэтэргит,
Үгүс дьонтон өйдөөхтөрө,

Бар дьонтон маанылаахтара,
Былыр-былыргыттан
Быйылгыга дылы
Орто киһи олобун уларытарга,
Кыра дьон олобун сымнатарга
Кыһанан, кыа хааннарын тохторон,
Кыһыл эттэрин кырбастатан туран,
Хаайыылаах олобу халбарыттылар,
Хара хааннарын тохторон,
Халын тириилэрин хайыттаран,
Харыстаммакка хамнанан тураннар,
Хааннаах көлөһүн утахтаах
Хара буор санаалаахтары халбарыттылар.
Күн сириҥ көнүлүн
Күүстэринэн көмөн,
Бар-дьон саргытын
Бастарынан баттаан
Барбаран олобун
Маһай аллаахтары баттылар.
Аан дайды айхалын
Алдьатан аатырбыт,
Улуу дойдун уруйун
Умсаран улуутуйбут,
Соботобун суотуйбут
Үрүн ыраахтаабы
Төрүүхтүүн түгэбинэн түөрүлүннэ.
Үгүс дьон өрөгөйө үрдээтин,
Бар-дьон саргыта салалыннын,
Саҥа олох саргыланнын,
Кэлэр олох кэнчээрилэннин, — диэн
Аан дайды иччитэ
Айхалынан дьалыһыйда,

Улуу дойду иччитэ
Уруйунан онолуйда.
Кыра киһи иннигэр
Кыа-хааннарын тохторбуттарга,
Хаарыан дьон наадатыгар
Хаайыыга хаптарбыттарга
Хайбалла хаһытыабын,
Уруйда ордоотуобун!..

1917 с. 5-III.

ХОЛБОНУУ ЫРЫАТА *

Кыраай кыһын сирдээх,
Кыһалбалаах кырыымчык олохтоох,
Кыччыгый ахсааннаах саха,
Кыһыл былаахха кыттыс!
Харанаба муммут дьону
Харахтарын аһыахпыт,
Өйдөөбөт дьонго
Өй уган үөрэтиэхпит,
Кыһыл былаабынан
Кымньыыланан тураммыт,
Кыһалбаны кыйдыахпыт,
Кырдьыктары булуохпут.

Курун тыа курдук
Холбоһон сылдьаммыт
Кутурбаны сүтэриэхпит,
Хойуккуну оноруохпут.
Хара тыа курдук
Ханыылаһан сылдьаммыт

Хара дьайы халбарытыахпыт,
Хаарыан дьоммутун харыстаһахпыт,
Күргүөмүнэн сылдьаммыт.
Күөмчүнү сүтэриэхпит,
Көңүлү көтөбүөхпүт,
Күнү көрдөрүөхпүт.

Арыы тыа курдук
Араллааннаан сылдьаммыт,
Атабастабылы алдьатыахпыт,
Ааппытын булуохпүт.

Сис тыа курдук
Сиэттиһэн сылдьаммыт,
Сирбитин тэнниэхпит,
Сэгэрбитин сирдиэхпит.

Саха дьоно,
Санаабытын холбоон,
Саргыта тардыһабын,
Сарыкпытын ситиэбин.

Көңүл кэлбиччэ
Күүспүтүн түмүөбүн,
Саҥа олох арыллыбычча
Санаабытын наардыабын.

Бырааттар, быстыспакка,
Доботтор, туораспакка,
Кыһыл былаахха

Кычыгыраччы мустун!

Ийэ сир эдэрдэрэ,
Аан дайды сахалара,
Биир сағанан санарыабын,
Соботох куолаһынан ордоотуобун!

Арай оччоҕо эрэ
Аан дойдубут

Айылгылаах саргытын
Атыһыт, баай аймахха
Атабастатыахпыт суоҕа.
Туруу дойдубут
Тускулаах дьолун
Туора топпут тойотторго
Туоратыахпыт суоҕа.
Бар-дьон баһа салалыннын,
Туруу дойду дьоно холбостун,
Дьон талбыт былаастаах
Дьоллоох олох туругурдун диэн,—
Ураанхайды уруй,
Сахалы айхал буоллун!

1917 с. 6-III.

ОЛОХ УЛАРЫЙЫТА *

Абыс иилээх-сабалаах
Аан ийэ дайдым иччитэ
Абыс хартыгастаах
Арабас манан халлаан үрдүгэр
Айдааран аатыран олорор,
Аньыылаабы арабаччылыыр,
Атабастаммыты аһынар
Айыы тойонно тахсан,
Аман өһүн амалыйбыт,
Кэс тылын кэпсээбит:
«Бу аан дайдыга
Атабастабыл бөбө адабыйда,
Баттабыл бөбө баһыйда.

Били, бастаан-көстөөн барбат,
Иитэн-ньээкэлээн киһи гын,
Үүрэн-бөрүүрэн үтүөбү тиэрт диэн,
Аан дайдыга анаан
Айбыт киһин
Андабарын алдыатта,
Аймааһыны арыйда,
Алдьархайы таһаарда,
Анардастыы аһыырын санаата,
Ийэ дайдыга иэдээни тэрийдэ,
Идимэри тэлгэттэ,
Кырдьыгы сангарбыты
Кырбатан кыайда,
Атабастабылы ахтыбыты
Алдьаттарар адьынаттанна.
Ыраас ыччатын ыттаран ыксатта,
Кыра киһитин кырттаран кыайда,
Төрүүбүн үтүөтүн түрмэбү дьүүллэттэ
Хайбаллаах дьонун хаайыыга хамыйда

Харах уута
Хаан байбал буолан
Таннары дьалкыйда,
Сүһүөх уута
Сүнкэ далай буолан
Сүүрүүрэн сүүдүйдэ,
Үтүө дьонун үскэлэ
Үрдүк хайа курдук
Өрө кыстанна,
Куһабан өттө
Хоргуйан умуста.
Онуоха туолумуна,
Итиниэхэ ситиминэ,

Араас ап-хомуһун албастаах,
Алдьярхайдаах атахтаах
Аабыстырыяа омугунан алдыаттарда;
Чиэрэс дыбилгэттээх,
Дьикти мэнэгэйдээх
Ньизэмэс бэрдинэн сиэттэ.
Аана суох алдыархай адабыйда,
Иинэ суох илдьиккэй эргийдэ.
Оп-соллон чуубурбаата,
Илбис-мэнэгэй дьизэрэнкэйдээтэ.
Аллараа өттүбүтүнэн
Биэс тарбах куду харбыыра,
Өрө өттүбүтүнэн
Уон тарбах өрө уунара буолла.
Кириэс сир кизэргэлэ
Кэбэлийэрэ кэллэ.
Улуу дойду оболоро
Умсаллара туһулаата.
Үйэ ситтэ,
Үтэхэ туолла,
Үлүгэр буолла.
Ону эн,
Үрүн аар тойон аба,
Үтүө дьүүлгүнэн өрүһүй,
Кырдык ыйааххынан кыай,
Аньыыта суохтары абыраа».
(Итиниэхэ)
Арабас сандаба санаалаах,
Айхал-бичик олохтоох
Аар тойон абабыт,
Аан дайдыга адабыйбыт
Атабастабылы анааран,

Бар дьон баттыгаһын бадабалаан,
Киэн сир киэбин кэнээрэн баран,
Уларыйбат ууруутун онолуйбут.
Үс үйэ тухары бүрүйбүт
Үктэбили үрэйэ туойбут,
Харана былыт курдук
Хаххалаабыт хара дьайы
Халбарытарга дьаһайбыт.
Ыччатын быстарбыт ыраахтаабыны
Ыларга ыксары ыйбыт.
Киэн дайды кэскилин
Кэрэ дьонно тэрийбит,
Улуу дойду олобун
Орто дьонно уурбут,
Аан дайды айхалын
Атабастаммыкка анаабыт.
Орто дойду дьоно
Омнуота суох буоллун диэн
Уларыйбат ууруу уурбут,
Тэгэл сир киһитэ
Тэн буоллун диэн
Тэлгэрийбэт кэскил эппит,
Үүрүллүбүт дьонно
Үрүн тыыны үрэн биэрбит,
Хааллыбыт дьону
Харахтарын аспыт.
Ити курдугу истээт,
Ол курдугу оноороот,
Ийэ сир иитиэхтэрэ ньиргийбитинэн,
Аан дайды аймахтара санарбытынан бардылар:
— Батталлаах дьаһал барда,
Куһабан олох куотта,

Сага олох арылынна,— дэстилэр...

1917 с. 23-III.

ЫЧЧАТ САХАЛАРГА

Саргылардаах сахаларбыт
Салаһыннаах саналарын
Саналыыра тойугунан
Салайан-санардан иһиэбин.

Ытык-кырдыаҕас дьоннорбут
Ыллаабыт ырыаларын
Ыллам-дьэллэм ырыанан
Ыллаан-туойан иһиэбин.

Ийэттэн-абаттан айыллыбыт
Элэ-была тыллары
Ирдээн-тордоон тураммыт,
Этэн-санаран иһиэбин.

Киһи-саха аатырбыт
Кэриэс-хомуруос тыллары
Кичэйэн-хачайан тураммыт,
Кэнэтэн-уһатан иһиэбин.

Киис тыһыгар кэккэлээх
Кэрэ-билэ доҕоттоор,
Кэлэн-баран иһэммит,
Кэскиллэ тэрийэн иһиэбин.

Уруккулуур удьуордарбыт
Уруйдаабыт олохторун
Умнубакка сылдьаммыт,
Уһатан-кэнэтэн иһиэбин.

ОҕО-ОҕО ЭРДЭХХЭ

Оҕо-оҕо эрдэххэ
Оонньоомохтоон хаалыабын,
Эдэр-сэнэх эрдэххэ
Этэн-тыынан биэриэбин.

Санаарбаахтаан сылдьарбыт
Сатаммата буолаарай,
Оонньуу-көрүлүү сылдьарбыт
Ордукуура буолаарай?

Көмөр хара баттахпыт
Күрэнсийиэн иннинэ,
Көмүстүүрэ тиистэрбит
Көтүллүөбүн иннинэ,

Көнгүллүүрэ күөмэйбит
Көмүрүөтүйүөн иннинэ,
Көрсүспүччэ көрүлүөбүн,
Уолдьаспычча оонньообун.

ТУЛЛУК-ТУЛЛУК ДОҕОТТООР

Туллук-туллук доҕоттоор,

Туран-олорон сылдьарга
Добор-атас туһалаах.

Өрөс-чөрөс үөлээннээх,
Үөскээн-төрүүн сылдьарга
Үтүө дьүөгэ өйөллөөх.

Энин чэбдик сэгэрдээр,
Этэн-тыынан сылдьарга
Эйэ-добор эрэллээх.

Көмүс-алтан дьүөгэлээр.
Көтөн-сүүрэн сылдьарга
Көнө сүрэх көмөлөөх.

1919-1920

КУҺҮНҮҮ ТҮҮН*

Харбыалаһан билсэр
Харана түүн обургу
Халлаан сырдыгын
Хаппахтыы сүүрэн
Хаайа көппүт эбит.
Халлаан диэки
Хантас гыннахха,
Ханна да баара биллибэт,
Хатан хараҥа халыйда,
Сир диэки
Төнкөс гыннахха,
Синэ биллибэт

Сибиэннээх харага сиэтэ...

Им-ным, имик-балай,
Хабыс-харага, хара-балай!..

Батыгыраччы үүммүт
Баабынас мастар
Баттыы түһүөх курдук
Барыһан тураллар,
Тигинэччи үүммүт
Тиит мастар
Тиэрэ түһүөх курдук
Дьирэхэн тураллар...
Иннинэн хаамтахха
Иингэ түһүөх курдук
Имэннээх харага эргийдэ,
Улаханнык ойдоххо
Омуһахха охтуох курдук
Омуннаах харага олуйда...

Һуу-уу, эчи абай нии!..
Суола биллибэт
Собуруу уолаттара
Суоданнаһар дьулааннара туһаайда...

Аа-аа, арах абай нии!..
Атахтара көстүбэт
Абааһы аймахтара
Адаарыгнаһаллара аһайда...

Ии-ии, эрэй нии!..
Илиилэрэ биллибэт
Илиэхэй идэмэрдээхтэрэ
Илэ элэннэхэллэрэ эргийдэ...

Тыы-ыый, тыыкыйы нии!..

Тымныы тыыннаах
Тыытый тымырдара
Тыраннаһаллара тыһаата...
Толоон да буоллар дьулааннаах,
Тыа да буоллар тыыйдаах буолла,
Этим сааһа «дыр» гынна,
Кулгаабым тыаһа «чун» гынна,
Сүрэбим «тин-тин» тэптэ,
Сүһүөбүм «лас-лас» тыаһаата...

Хабыс-хараһаба
Харах уота чабылыйда,
Омуннаах хараһаба
Уот субуруннаата,
Имэннээх хараһаба
Илии элэннээтэ...
Халбарыс гыннахха
Харбыах курдук,
Чугурус гыннахха
Тутуох курдук,-
Тоһо баһас дьулаанай!..
Хаһан эрэ
Хатан хараһа халбарыйан
Харахпын сырдатар...
Төһөбө эрэ
Түппэхтээх түүн төлөрүйэн
Түөспүн дьөлгөрүтэр...

1919 с.

КҮНҮН КЭЛИИТЭ

Күөх унаар тыыннаах
Көрдөөх сайыммыт
Көтөн күрэннэ,
Көмнөх хаар күөnnээх
Күчүмэбэй күнүммүт
Көстө күөрэйдэ.
Киэн хонууларбыт,
Кэрэ сайын кэлиитигэр
Киэргэммит киистэлэрин
Кистэнэн бараннар,
Кэри-куру буолбуттар.
Ойуур тыаларбыт,
Оонньуулаах сайыны уруйдаан
Ойуу солко мутукчанан
Оностубуттарын устан,
Онно-манна баран,
Одуулаабыт курдук,
Оргууй аххан тураллар.
Арыы чараннар,
Алгыс сайын арыллыытыгар
Алтан сэбирдэби анньыммыттарын
Адъас араарынан бараннар,
Абыр-табыр арахсан,
Анаарыспыт курдук,
Адъас баран тураллар.
Халын хараҥа тыаларбыт,
Хаарыан сайын хайыһыытыгар
Хампа сэбирдэхтэммиттэрин
Хастыы тардынан бараннар,

Халбарыспыт курдук,
Ханкыһа хагдарыйан тураллар...
Сир симэбэ дьэрэкээннээх,
Алтан от ардайдаах,
Хойуу от кунустаах
Хотоол хочолорбут
Хомунан, кураанахтанан
Кугдарыйа куурбуттар.
Көбүөрү тэлгэппит курдук
Көбөрөн көстөр
Көр хонууларбыт,
Күөбү сыһыарбатах
Көтөр күлүк көрдүк,
Күдээриһэн көстөллөр.
Кыарабас сирдэрбит
Кэнээн кэнкэһийбиттэр,
Иһирик ойуурдарбыт
Элэн-сэлэн буолбуттар,
Куула сир
Кугдарыйа куурбут.
Күндү дьүһүннээх,
Көрдөөх ырыалаах
Көтөр кынаттаах,
Күһүнтэн күһэттэрэн,
Көрүлүүр куйаастаах
Күн аннын диэки
Күрэнэн көппүттэр...
Тыаба табыстааха
Тыас-уус суох,
Толоонно киирдэххэ
Тойук-дорбоон суох,
Иһиллээтэххэ дабаны

Им-ньим,
Көрдөххө дабаны
Күдэн-туман.
Куула тыа
Кубус-кураанах,
Халдьяайы сир
Хап-хардан.
Кырыа хаһын кырыстаах,
Үөл-дьүөл күннээх
Өһүөннээх күһүн
Үс дойду үрдүгэр
Өнгөйдө нии, доботтоор.

1920 с.

КЫҢЫН КЭЛИИТЭ

Сирилэс силлиэ сирдьиттээх,
Күрүлэс муус күөннээх,
Харылас хаар хайыгнаах,
Кыыдам тымныы кымньыылаах.
Кырыа-муус энэрдээх
Кыһын обургу
Кыаһыы көтөн
Кыстыы кыныһахтаата,
Баай хара тыаларбыт
Баарабай мастарын
Хатан мутукчата
Ханкыйыар дылы
Хаар бэргэһэнэн хаппахтаата,
Хонуу сирдэрбитин,

Куобах суорбан курдук,
Курулас хаарынан кутта,
Көнө хонууларбытын,
Күнгэ кыһайан көрдөххө,
Көмүс аалыытын
Күрүлэччи ыспыт курдук
Күлүмүрдэс дьүһүннээх
Көмүрүө хаарынан көмнө.
Куула тыаны кубулутта,
Хара тыаны хаардаата,
Хатын маһы
Хаарынан хам баттаата.
Икки атахтаах
Итии сири булар,
Саха ураанхай
Самныбыт балаҕаныгар саһар,
Сүүрэр атахтаах
Хороонугар хорбойор,
Күн уота
Күдэрик ортотугар
Көстө сүтэр,
Күтүр тымныы күөннээх,
Уот тымныы олохтоох,
Кыыдам тымныы кымньыылаах
Кыһалбалаах кыһын
Кыайан-хотон,
Кыһайа баттаан
Кэллэ нии, доботтоор!..

КЫҤЫН

(Ы р ы а)

Кыыдааныктыыр кыһыммыт
Кыһайаахтаан кыаһаата,
Кыралыыра дьоннорбут
Кыһалбата кыһайда.

Омуннаахай тымныыбыт
Улаатаахтаан уһаата,
Оччугуйдуур дьоннорбут
Олуурдара улаатта.

Хатанныыра тымныыбыт
Хабырыттан хайыста,
Хаарыанныыра дьоннорбут
Хаамыылара хааттарда.

Күлүбүрэс тымныыбыт
Күһэйээхтээн күөрэйдэ,
Күргүөмнүүрэ дьоннорбут
Көнгүллэрэ күрэннэ.

Имэннээхэй тымныыбыт
Илэ-бодо эргийдэ,
Ийэлээхэй сирдэрбит
Ирбэт мууска ингиннэ.

Модунуктуур дьылларбыт
Бобон-бохсон боһуйда,
Босхолуура ууларбыт
Модун мууска боптордо.

Хатанныыра тымныыга

Хааттарбакка сылдьаммыт,
Хаарыанныыра сайыммыт
Хайбалларын ыллыабын,

Имэннээхэй тымныыга
Иннибэkkэ сылдьаммыт,
Эйэбэстэй сайыны
Эбэрдэлээн иһиэбин,

Күлүмэхтэй тымныыга
Күөттэрбэkkэ сылдьаммыт,
Көңүлүктүүр сайыны
Көһүтүөбүн, көмүстээр.

СААС КЭЛИИТЭ*

Кыыдааннаах кыһын
Кыдьыктаах тымныытын
Күн уотун күүһүнэн
Көтүрү көрөн көбүрэтэн,
Ирбэт хаарын
Итии салгынынан
Илдьи сайбаан элэтэн,
Халын мууһун
Хара самыырынан
Хампы охсон халытан,
Көмүрүө хаарын
Күн күүһүнэн
Көмүөл гына күөгэлдьитэн,
Үрүйэ сирдэр устун
Үгүс ууну

Үлтү үүрэн,
Хотоол сирдэргэ
Холобура суох
Холдьюгураччы кутан,
Ханнык да хадыхаба
Харса суох халын
Хара ууну халытан,
Сүүнэ үрэхтэр
Сөнг муус сүгэхэрдэрин
Сүөрүтэ баттатаан,
Сүүрүктэрин сүрүннээн,
Хаар уутунан халыйан,
Сис уутунан сиэлийэн,
Хомурах уутунан
Хотоол сир устун
Холдьюгураччы кутан,
Көмүөл уутунан
Күрүлэччи күүгүнээн,
Барылаччы баабынаан,
Убабас уунан утахтанан,
Күөх унаар күөннэнэн,
Күөрэгэй чыычаах көрүдүөстэнэн,
Араас сэбирдэби анньынан,
Аалай чыычаах аргыстанан,
Көтөр кынаттаах
Күндүтүнэн көччүйэн,
Саппабырбыт санааны
Сайыччы охсор
Салгын сапсыырданан,
Салан тымныыны сарбыйан,
Сахабыт сиригэр
Саас барахсан

Салаллан тийэн кэллэ курдук...

6-VII-1920 с.

КЭБЭ

(Ы р ы а)

Кэлэбэйдиир куоластаах

Кэбэлиирэ кыыларбыт

Кэтит кэскил олохтоох

Кэрэлиирэ сайыммыт

Кэлэригин кэпсиирэ

Кэрэкэтин эбитин...

hy-hyo, hy-hyo, hy-hyo!..

Күлүмүрдэс күннэрдээх,

Көнгүлүктүүр олохтоох

Күөхтүүрүгэ сайыммыт

Күөрэйэр-көстөр күннэрин

Күөгэлдьийэ олорон

Күүгүнүүрэ күндүтүн...

hy-hyo, hy-hyo, hy-hyo!..

Уһуор ойуу оттордоох

Уруй-туску сайыммыт

Устар-унаар күннэрин,

Уйгу-быйан олобун

Ууран-тутан олорон

Уруйдуура олуһун...

hy-hyo, hy-hyo, hy-hyo!..

Итии илгэ энэрдээх,

Иллэн-босхо олохтоох

Эриэккэстиир сайыммыт

Эргийээхтиир күннэрин
Этэ-тыына олороро
Эриэккэһин эбитин...
 һу-һуо, һу-һуо, һу-һуо!...
Сибэккилиир оттордоох,
Сиедэрэйдиир олохтоох
Сэлэлиирэ сайыммыт
Ситэн-хотон иһэрин
Сэгэртэйдиир кыыларбыт
Сэһэргиирэ сэргэбин...
 һу-һуо, һу-һуо, һу-һуо!..

ХАТЫҢ

Күлүгэ көстүбэт
Күөх халлаан анныгар
Көччүйэн үүммүт,
Сандабалаах күн саргытынан
Саатаан салааламмыт,
Араҕас төбөлөөх
Алтан оту
Анныгар анньынан,
Хонуу хоннобор,
Сыһыы кытытыгар,
Нарын диэн лабыкчатын
Намылыччы үүннэрэн,
Тэтэркэй диэн сэбирдэбин
Тилэри тэнитэн,
Күөх сэбирдэбинэн
Күөйэ күрүөлэнэн,
Хайдыбат диэн бэйэлээх

Хатырыгынан хаххаланан,
Хатын мас барахсан,
Сэбирдэбин ситэрэн,
Лабыкчатын сарбатан,
Сатыы булгунных курдук сарбайан,
Босхо булгунных курдук бойбойон,
Күөбүнэн көрүлүү,
Сэбирдэбинэн тэлибирии турара,
Сэгэртэйим сыыһа,
Сэргэхэйн эриэхсит...
Хантан да кэлбит
Халлаан көтөрө,
Хайгыы көрөн,
Хатана түһэн,
Ыраас дойдуга
Ымыылаах ырыатын
Ыксала суох олорон
Ыллаан ааһара...

1920 с.

КҮН КИИРИИТЭ

(Быстах)

Күндүл манан күнүм
Күрэнэн көтөрүгэр,
Саһарбалаах манан күнүм
Саһар саһарбатыгар,
Ойуур тыа ойобонугар,
Ойуулаах от үрдүгэр
Ойоболуу түһэн сытан

Одуулаан көрбүтүм —
Күндү манган күнүм
Сандабара саһара,
Күөбэлдьийэ көтөрө,
Күлүмүрдүү сүтэрэ
Күндүкэтин эбитин...

САРСЫАРДА

Күлүгэ көстүбэт
Күндүл манган халлаан
Күөнүн анныттан
Күлүмүрдэс дьуһуннээх
Күн уота
Күөх чаран быыһынан
Күөгэлдьийэ ойон табыстабын
Күөх түөстээх,
Күндү күөмэйдээх
Күөрэгэй чыычаах,
Күөйэ көтөн кэлэн,
Күөх ойуур сабатыгар
Көнгүл куолаһынан
Күн дьонун көччүттэбинэ,—
Күөх түүн күрэнэн,
Көмүскэ уута көбүрээн,
Харана түүн халбарыйан,
Харах уута ханан,
Хамсыыр харамай
Хап-сабар хамнаан
Хаамсыбытынан барбыттар
эбит оболоор!..

ЧЫЫЧААХ

(Быстах)

Күөрэгэй чыычаах
Көмөбөйүн түүтүн
Көрсүһүннэри туппут курдук
Күөх от үрдүгэр
Күөлэһийэ сытан көрдөххө, —
Күөх ойуур үрдүгэр
Көбөччөр көмөгөйдөөх
Күөрэгэй чыычаах
Күндү күөмэйинэн
Көнгүл ырыатын
Күүгүнүү олодобуна,
Күөх ойуур
Көччүйэн күөгэлдьийэр,
Сэбирдэх тэлибирээн кэрэхсиир,
Хампа курдук
Ханыылаһан үүммүт
Хара тыа
Хайбаан ханкылдьыйар...

ЧЫЫЧААХ

(Б ы с т а х)

Тырылас тыастаах,
Чырыбынас саналаах
Чыычаах кыылым,
Тырып-тарып көтөн,

Чыып-чаап санаран,
Тыыр-таар туттан,
Тын хатыыта
Тынкыырай окко
Тыр гына олорон,
Күндү күөмэйин көбүөхтэтэн,
Күүгүнүү олордобуна,
Көхсүм көппөбө
Көтөн көччүйэрэ...

1921

КИҢИ

Адаар унуобунан ардайданан,
суку субанан сууланан,
силгэ этинэн сибээстэнэн,
сиикэй этинэн силбэхэн,
синньигэс тымырынан ситимнэхэн,
эриллэбэс ингииринэн эпчингирэн,
суһуктуйбут хааны
сулаһын быыһыттан
супту оборон ылан
субай хаан онгорор,
эргэрбит хааны
эт быыһыттан
эмэн ылан
элиэригэр эргитэр,
хааны хамнатааччы,
ингири эпчингирдээччи,
эти ититээччи,

тохтообокко толугуруур
тойон сүрэх тутулуктаах,
обустахха уйадыйар унуохтанан,
эрэйдэннэххэ элэйэр эттэнэн,
тобоотоххо тохтор хааннанан,
сүрэх тэптэбинэ,
сүһүөх хамнаатабына,
массыына барбатабына
баран түһэр
барбах бадахтанан,
эргэрэн, эмэхсийэн
ингнэ киирэр этитиилээх,
одуулаан билэргэ
уу харахтанан,
этэн иһитиннэрэргэ
эт тылланан,
салгынынан сангаран,
тыалынан тыынан,
иннинэн сирэйдэнэн,
икки атахтанан,
ингин-дьүһүн эриэннэнэн,
үтүө-мөкү дьүһүннэнэн,
үөскээн-төрөөн,
үүнэн-үксээн,
үөдүйэн сылдыар эбиппин нии, добооттоор.

Ол гынан баран
ордук-хоһу санаһан,
олохтон оччугуй буолсан,
ол-бу буоларбыт
ороскуотун эбитин...
Эгин-дьүһүн санаһан,
эгэлгэ-эриэн буолсан,

эрэнсибэт буолсарбыт
эрэйэ элбэбин эбитин...
Хос-хоннох санааланан,
хобу-дьиби хойуннаран,
хоруо-кэриэ буолсарбыт
хомолтотун эбитин...

Халын үйэбитин
хайыһан көрөр гына
халлаан баҕас айбыта буоллун,
сиргэ киирэрбитин
сэрэйэн дыксинэр гына
сир баҕас тэрийбитэ буоллун,
уһурумаҕай оноруубутун
оройдуур баҕас гына
орто дойду уурбута буоллун,
кэмчи кэскилбитин
кэтэхэр баҕас гына
кэрэ дойду кэскиллээбитэ буоллун...

Өлөр үгэстэн
өрүһүммэт үлүгэрбитин
өйдүүр баҕас буолуох,
охтон баран
олохсуйбат оноһуубутун
оройдуур баҕас буолуох..

Бото-сөрүө саҕа
буор ийэ кырса
булуулаах муннаахтар,
мунура суох курдук буолан,
мучу-мачы буолар да эбиппит,
үс эрэ арсыын
үөл буор өлүүлээх үүсээнилэр,
өлүө суох курдук өйдөнөн,

өрө-таннары буолар да эбиппит,
аан ийэ дайдыттан
аччыгый да аналлаах аһайдар,
арахсыа суох курдук айдааран,
араас буолар да эбиппит.

Абыйах күннэ
аан дайдыга баарга
адьырыспакка сылдьан
айахпытын аһаттарбыт
алыс айылгы буолуо эбит.
Күн сиригэр баарга
күөн-күрэх былдьаспакка,
күөмэйбитин эрэ көрөн,
күөмчүлэһиитэ суох сырыттарбыт
күндү да буолуо эбит...

10-11-1921 с.

БАЛЫЙТАРБЫТ

(Быстах)

Батталга бабарар
баһахтаах майгым,
хопко куудьуйар
хос санаам,
киһини кирдиир
кистэлэн кэмэлдьим суоҕа.
Аан дойду аймабын
албын санаабынан алкыйан
атабаастаабыт аньыыбын
адьаһын араарбаппын,

үлүскэннээх күн
үтүөтүгэр үлүһүйэн
үктэбили үөскэппиппин
өрүү өйдүөбэппин.
Ол гынан баран
ойоѳос өттүбүттэн одуулаан
олуурга киирбитим,
уорбаѳа угуллубутум,
ырыналаан санаатахха —
ыарахана. ыксары,
арааран санаатахха —
атаѳастабыла алыс...

1921 с.

УТУЙА СЫТАН БАТТАППЫТ *

Салбаннаах санаа сарбыллара,
Өрөгөйдөөх өй өһөрө,
Кэтит кэскил кэхтэрэ,
Кэрэгэй кэмэлдьи кэтириирэ
Кэлбит эбит буоллаѳа...

Аны

Киһи буолар кэскилбин
Ким кэлэн кэпсиэй?..
Мин кимминий?..
Мин ханна хаайтардым?
Мин киһи этим...
Кини кимий?
Кини киһи!..
Оччоѳо тоѳо

Мин
Оонньуулаах олохпун оруойдуур?
Оноруу бөбө охторуор дылы
Олоруохпун бабарабын!..
Кырдьык диэн тугуй?
Кырдьык — кыһыл көмүс,
Аат диэн тугуй?
Аан дайды албына..
Оччоҕо тоҕо
Аналлаах олохпун аймыыр?
Аналынан арахсыахпар дылы
Ааттаһабын даа, атастаар,
Аан дайдым аймабыттан
Арахсыахпын бабарбаппын!..
Күнтэн ылбыт
Күндү көнүлбүн
Ким көтүтэр?
Киһи..
Киһи даа, киһи даа?..
Киһи диэн кимий?..
Эппэт... эппэт..
һуу!!!
Тыыным хаайтарда,
Сүрэхим мөбүстэ,
Тугуй бу?
Тулуйумаары гынным..
Кэтит сир киэлитэ
Киэн да этэ,—
Кыараатаба кыһалбатын нии..
Үрүн күн сырдыга
Үгүс да этэ,—
Хаппахтаатаба хараңатын нии...

Олуйуман даа!
Орто дойду олобор
Олоруохпун баҕарабын...
Олоруохпун баҕарабын...
Һуу!..
Ыксаары гынным.
Ыгыма даа,
Ыарахана ыксатта.
Баттаама даа баттаама,
Балаҕадыйан бардым...
Баттыыр, баттыыр...
Ким баттыыр?
Киһи...
Мин эмиэ киһибин...
Мин эмиэ киһибин...
Кэбис, кэбис, киэр буол!
Тутума даа, турабын!..
Туруорбат,
Олоруохпун баҕарабын,
Олоруохпун баҕарабын!..
Ээ, үрүн күн үтүөтэ,
Өрүһүй даа!..
Ээ, күөх тыа көнүлэ,
Көмүскээ даа!..
Мин киһибин... Мин киһибин...
Олоруохпун баҕарабын.
Сырдыкта, сырдыкта!..
Көнүллэ, көнүллэ!..
Һуу! тумнаастаары гынным,
Тулуйбатым, тугуй бу!..

1921 с.

* * *

Сылаас уубуттан туран,
Сыннхаммыт өйбүнэн
Сыаналаан көрбүтүм:
Куһаҕан даҕаны үчүгэйэ суох,
Кутурҕан даҕаны үөрүүтэ суох,
Ытыыр даҕаны күлүүтэ суох,
Ыксал даҕаны сынньалана суох буолбат,

Ол-бу санааны
Олох долгуна
Онгорор эбит,
Үтүргэн-хабырҕан
Үтүөбэ үөрэтэр эбит...

Үөрүүлээх олоххо
Үтүө өй үөскээбэт,
Сынньалант олооххо
Сытыы санаа сыстыбат,
Көнгүл көргө
Көй санаа көөннүбэт,
Сырдыкка сылдьан
Харанаҕа хайыспат,
Тот сылдьан
Аччыгы араарбат,
Тойон олоххо
Токуру торумнаабат эбит,
Эрэйдээх олох
Хата
Энингэ эрийэр,
Эгэлгэни этитэр,

Батталлаах майгы
Баһы хамнатар,
Бадабы биллэрэр,
Өлүүлээх үйэ
Өйү үксэтэр,
Кыһалбалаах олох
Кырыымчыгы санатар,
Кырдыгы булларар эбит.

1921 с. Булун.

МИН СУЛУҢУМ

Үрүт буорга үктэниэхпиттэн
Үрүт өттүбөр үөскээбит,
Үлүгэртэн өрүһүйээччи
Үргэл сулус үөлээннээх,
Аан дойдуга ананыхпыттан
Арабаччы буоларга анаммыт
Аранас сулус
Анар салаата аргыстаах,
Төбөм оройугар
Төгүрүйэн үөскээбит
Чорон соботох, дьоллоох
Чолбон сулус добордоох,
Баарым тохору
Баһым үрдүгэр
Батыһа сылдыар
Манан сулус
Баһылыктаах этим...
Онтукам

Харанаба мунан,
Харгыска хаптаран,
Санааба ылларан
Санньыйар күммэр
Сандааран биэрэн
Сайыннарар буолара...
Буомчаба булларан
Мунур-сонур буоллахпына,
Күрүөбэ хаайтаран
Күүһүм күөйүлүннэбинэ,
Күндээрэн көстөн
Күүс угар буолара...
Харабым сабыллан
Харанаба харбыалаһан,
Сиппэххэ түбэһэн
Силискэ ингиннэхпинэ,
Сээкэтийбит санаабын
Сэргэхситэр буолара...
Дьоллоох чолбонуом,
Соргулаах сулуһуом,
Үөһээ өттүбэр
Өрө күндээр!
Чабырбайым чанчыгар
Чабылуйан сандаар!
Харанаба хаайтарыма
Харгыска хаптарыма!
Көстө күндээрэн
Көхсүбүн көндүөрүт,
Сандаара сырдаан
Санаабын сайбаа!..
Элбэххэ эппэппин,
Эйиэхэ эрэнэбин,

Соботох дьолум —
Чолбон сулуһум,
Тосхой, чугаһаа!
Арахсыма, аргыстас,
Айхал-уруй буоллун...

1921 с.

ЫРЫА ТАНГАРАТА

Уруйунан олохтоммут
Уус тылынан оноруллубут,
Иэйиэхситинэн энэрдэммит
Эгэлгэ тылга этиллибит,
Айыыһытынан анаардаммыт
Араас тылынан айыллыбыт,
Өрөгөй бөбө үктэллээх,
Кэскил бөбө кэһиилээх,
Талаан бөбө талаһалаах,
Санааны сайыннарааччы,
Өйү үксэтээччи,
Тылы ыпсарааччы,
Искэ имэн уган
Эгэлгэ тылы этитээччи,
Энин дьикти буолан
Эргийэр имигэс идэлээх,
Араас албас буолан
Айдаарар адьынаттаах,
Ньамчы тыллаах талыыта,
Ырыаһыт киһи ымыыта,
Хоһоонньут киһи хотуна,
Чабырбахсыт киһи танарата,

Кырбадаһыннаан эттэххэ,
Кыыс дьахтарга кыттыгастаах,
Хоһуйан эттэххэ,
Хотун дьахтарга холобурдаах,
Араас дабыһан
Аат биэриэхпин,
Аччыгыйым алыс,
Туохха эмэ добуһан
Сурах суруйуохпун,
Ньюолдьабайым олус...
Быстахтык быллардаатахпына,
Албастык ааттаатахпына,
Куһабаннык хоһуйдахпына,
Тылбыт иччитин,
Тыыммыт холобурун,
Өйбүт өһүөтэ
Үрүң күн үөлээннээбин,
Талаан биэрээччи
Тапталлаах танаратын
Табыгаһа суох ааттаабыт,
Сөбө суох сүрэхтээбит,
Суомахтык суруйбут диэн
Кырдыабастар кыыһырахтара,
Хойуккулар хоргутуохтара,
Кэнникилэр кэлэйиэхтэрэ.
Ол кэриэтэ,
Айылаабын атын
Аба саастаахтар,
Албан өстөөхтөр²
Аат анаан
Алгыахтарыгар дылы
Аралдыта туһүүм...

²Албан өстөөхтөр — албан тыллаахтар.

Эрэйдээх күнгэ эпчингирдэр,
Этэр тылы иччилийр,
Саппахтаах санааны сайыннарар,
Санганы сарбынньахтыыр,
Көппөбүрбүт көхсүнү көччүтэр,
Көнгүлү этитэр
Этэр тыл иччитэ
Эгэлгэ бэйэлээх
Эйэбүс санаалаах
Ийэ хотун диэн
Этэн эриим...
Тонобостуун тонхойдум, —
Тойукпун туймуулаа,
Иэччэхтиин ингнэһинним,—
Этэр тылбын иччилээ,
Хоолдуктуун хонкуйдум, —
Хотун ийээ,
Хоһооммун холбоо!..

1921 с.

КЭРИЭС*

Туохтан хоргуттун,
Тулук доборуом?..
Эн,
Имигэс бэйэбин,
Ириэнэх хаангын,
Сайаҕас санаабын,
Сайдам быһыыгын
Сааһым туолан,

Саабанынан сабыллан,
Идэким ситэн,
Иингэ кириэхпэр дылы
Эйигин

Иэдэтиэм суоҕа диэн
Итэбэл тылбынан
Иэйэн-туойан туран
Иһитиннэрэн эппитим...
Аламаҕай майгынгын
Аан дайдыттан

Арахсыаххар дылы
Атаҕастыам суоҕа диэн
Араас тылбынан
Андаҕайан ааттаспытым...
Уйаҕас бэйэбин,
Уһуор дьүһүнгүн,
Уйгу санаабын
Улуу дойду ууруутунан
Уларыыахпар дылы
Уйадытыам суоҕа диэн
Улаҕалаах тылбынан
Уһуордаан умсуйбутум...³
Аан дайды
Амырыын дьүүлүнэн
Арахсар күнүм
Анаан кэллэбинэ,
Айманар буолаайабын...
Улуу дойду
Уордаах ууруутунан
Умсар күммэр
Уолуһуйар буолаайаный...

³Умсуйбутум — эппитим.

Аан дайды буоругар
Атабынан үктэммит
Арахсыбатаба диэн
Адъас суобун
Араара санаангын,
АймамMAT буолаар...
Күннэ көстүбүт
Күүһүлээн олоорто
Көстүбэтин көрөн,
Көмүллэр күммэр
Көхсүгүн кэнэтэн
Көччүтэр буолаар...

1921 с.

* * *

Уот-татай нии, оболоор,
Олох обургу долгуна,
Очуос хайа курдук
Ойута ыстанан тахсан,
Орто дойду ойуулаах
Отун-маһын угуттаатаба
Олуһун эбитин оболоор...

.....

1921. 6-XII.

1922

ЭДЭР СААСПАР

Оџо оонньуулаах сааһым уодьуганыгар,
Эдэр имигэс сааһым идэкэтигэр,
Үрүн күн курдук
Үөрүүлээх үйэм үгэнигэр,
Мутукча курдук мунутаан,
Сибэкки курдук тэтэрэн,
Тэтин сэбирдэбинээбэр
Чэпчэkitик тэлибирээн,
Уу сүүрүгүнээбэр
Дьулурбатык туттан,
Сайынны күн
Сандабатын курдук
Сайабастык сананан,
Күн аайытын
Күндү олобу күүтэр
Күөгэйэр күммэр,
Илин өттүбэр
Идэки олоххо эрэнэр
Эдэр эйэбэс эрдэхпинэ,
Көрбүппэр эрэ көбүйэр
Күлүмүрдэс күнүс
Көмүстээх күннэрбэр,
Орто дойду олобун
Ойуу-бичик курдук одуулаан,
Күн сириh күчүмэбэй күннэрин
Күлүү-оонньуу курдук көрөн,
Сындыыс курдук сытыытык
Сыаналанан сылдыарым сабана,—
Харахпынан харанаран,
Сүрэхпинэн сөбүлээн,

Бэйэбинэн биһирээн,
Биир кыыһы кытта
Билсэ сылдыбытым баара.
Биэбэйим сыыһа
Биһирэтиэн иһин бэрдин,
Таптатыан иһин нарынын эриэхсит.
Ханнык бэйэлээххэ
Хааныг дьалкыйыар дылы
Харанарбытыгый? — диэтэргит,
Добоччугум оботун
Туохха да холуурбун
Туура толкуйдаабатым,
Тылбынан даҕаны сатаан
Сыһыаран сыаналыа суохпун,
Хоһооммор даҕаны холбоон
Хотон хоһуйуо суохпун.

Мин санаабар,
Сэгэртэйим сыыһа
Сиэдэрэй сибэккиитээбэр
Сэргэххэ дылы этэ,
Көмүһүм обото
Күөх халлаанна күндээрэр
Күннээбэр күндүгэ дылы,
Ымыы чыычаахтаабар ыраас,
Мутукчатаабар мургун,
Лабыкчатаабар нарын этэ.
Солко сабы
Субуйа тарпыт курдук
Суһуобун оботун аннынан,
Кырымахтаах саһыл
Кылаанын курдук
Кыламанын быыһынан,

Көмүс манньят курдук
Көмүскэтин иһиттэн
Эйэбэс бабайытык эриличчи,
Сымнабас бабайытык сыыйа,
Көссүө бабайытык күндээриччи,
Хап-харанан
Хаһылыччы көрдөбүнэ —
Хамныыр эрэ киһи
Хара быара дьалкыйар
Харахтаах этэ.
Сииктээх сиртэн
Ситэн үүммүт
Сибэкки курдук —
Сиикэй эттээх эрэ
Сик гына түһэр
Сирэйдээх этэ.
Суруйан онорбут курдук
Субууххай муннун аннынан
Оҕо саастаах киһи
Одуулаан умсугуйар
Оччугуй уостаах этэ.
Тэргэн ый тиит улабатыттан
Тэйэн тахсар килбиэнин курдук —
Тэбэр эрэ сүрэхтээх
Тэйэ хаампат
Тэтэркэй имнээх этэ.
Күн тахсыыта
Күөрэгэй чыычаах
Күөх ойуур үрдүгэр
Күөгэлдьийэ олорон
Көнгүл ырыатын курдук,
Күндү-көнгүл

Күөмэйдээх этэ.
Хамныырын-имниирин
Хайдах этиэмий оҕолор,—
Халлаан күн
Хара далай
Халын уута
Халылдьыйа турарын курдук
Хамнаныылаах этэ.
Турар бэйэтин
Туохха холуомуй оҕолор,—
Тумул сиргэ
Ситэ үүммүт сэбирдэхтээх,
Мунутаан үүммүт муткчалаах,
Хабыллан үүммүт лабыкчалаах,
Лаглабар быһыылаах,
Х абырыттыбат хатырыктаах,
Халлаан чыычааба
Харанаран хатанар
Хатын маска
Ханыылыам буоллаба.
Күндү дьүһүнүн,
Күн тахсыытын
Күөх далай уута
Күөгэлдьийэн көрсөрүн көрдүк,
Күөгэккэй-көнүл
Көрүннээх этэ.
Татыйытым оҕотун
Таптаан сылдьарым сабана,
Көмүһүм оҕотун
Көрөн сылдьар күннэрбэр,
Аан дайды алгыстаах
Айхал олоҕо киниттэн

Арылыннаба буолуо диирим,
Туруу дойду дьооллоох
Тускута киниттэн
Тутулуктаах буолуо диэн
Толкуйдаан туймуулуурум,
Күн сириҥ көнүл
Күндү олоҕо киниттэн
Көһүннэбэ диирим,
Кэрэ дайды киэргэллээх
Кэскилэ киниттэн эрэ
Кэлэрэ буолуо диирим,
Күн уота кининэн
Көстөрө буолуо диирим.

Ол курдук
Оонньуулаах олох,
Киэргэллээх кэскил
Киһиэхэ кэлэн барара
Кэрэгэй, кэмчи эбит,
Эдэр эйэбэс саас
Эргийэн-элэйн иһэрэ,
Бардам майаҕас майгы
Баранан-барыгыран барара,
Төлкөлөөх дьөһөгөй дьүһүн
Түһүнэстэрэ түргэн эбит...
(Онтон, орто дойду одурууннаах
Олоҕун долгунугар охсуллан,
Күн сириҥ күүстээх
Күтүр сүүрүгэр күлкүттэрэн,
Модун олох муустаах
Муоратыгар булгуттаран,
Баараҕай олох баһаам
Балкыырыгар балыттаран,

Элэмэс олох ис
Эрииригэр имиллэн,
Кырымахтаах олох кыһалбалаах
Кыпчыырытар кыбыттаран,
Эдэр бэйэм
Эмэх буолан эмтэрийэн,
Кыһынны күн
Кыраһа хаарынан
Кырааскалаан кырдалын
Кылбатарын курдук
Кыырыктыһа кырдьан,
Курун мас курдук
Хонкуйа кууран,
Хаһыннаабыт хатын курдук
Хагдарыйа хатан,
Оҕо бэйэм
Оҕонньор буолан олорон,
Одуулаан көрбүтүм —
Олох диэн одурууннаах,
Кэскил даҕаны кэмнээх,
Сырыы да сыаналаах,
Саргы даҕаны саҕалаах,
Дьол даҕаны уһуктаах,
Таптал даҕаны наар буолбат эбит...
Хата,
Барыта бадахтаах,
Кэскил кэмнээх,
Олох уларыһылаах,
Эдэр саас кэмчи,
Оҕо саас оччугуй
Оноһуулаах буолар эбит, оҕолоор!

1922 с.

* * *

Ок-сиз нии оџолоор!
Салбан санаам салаатын
Сахалыы санабынан,
Сатаан сарбынньахтаан
Санарыам диэн
Сананар баарым
Сатабыла суох эбит.
Төбөм төлкөлөөх түһүн
Төрөөбүт төрүт тылбынан
Төрүттээн төлкөлөөхтүк түмүөм диэн,
Төргүүлэнэ саныырым
Төрүт түктэри эбит.
Албан санаам айылгытын
Алтан от онорон
Араастаан ахтыам диирим —
Аџам айбыт тыла
Аџыйаџа бэрт буолан,
Адъас аккаастаатым...
Испэр инэрбит
Ингин дыкти эгэлгэбин
Илбиэн-холбоон иһитиннэриэм диирим -
Ийэм биэрбит тыла
Имигэһэ суох буолан,
Иэччэџэ эргийбэт эбит.
Көрдөөх буолаарай диэбитим
Көһүнүр буолар,
Хайџаллаах буолаарай диэбитим

Халы-мааргы тахсар.
Санаабыппын сатаан сангарбат,
Өйдүүрбүн үүт-үкчү үтүктүбэт,
Таптыырбын таба табаарбат,
Кэрэхсэтэр гына
Кэскиллээн кэпсээбэт буолтум
Кэмсилэнгин эбитин...

Хаһан эрэ
Саха барахсан
Сатаан санарар,
Сарбынньахтаан этэр,
Күөбү көрдөрөр,
Күнү күлүмүрдэтэр,
Күөрэгэйи ыллатар,
Ууну долгутар,
Убаһаһы хойуннарар,
Сибэккини ситэрэр,
Мутукчаны мунутатар буолар...

Хаһан эрэ
Эрэйдээх олобун
Энингэ-эгэлгэбэ эрийэр,
Кыһалбалаах быһыытын
Кыһылга-үрүнгэ кытарар,
Батталлаах майгытын
Маска-окко балыйар,
Сымыа сырыытын
Сыыска-буорга сыбыыр,
Тапталлаах дьалытын
Тааска-ууга дабыар,
Хайбаллаах хаанын
Халлаанна-сиргэ
Ханыылыыр буолар...

Нуучча омук
Тупсаран туойара
Тугун туйгунай,
Эбийэн этэрэ
Эгэлгэтин, имигэhin...

.....

.....

1922 с. 23-II.

* * *

Улуутуйан уһаан ааспыт
Урукку кэрдийс олох
Улуу туйгун суруксуттарын
Улаба удьуор өттүлэрин
Уһаччы одуулаан көрдөххө —
Үгүс өйдөөх өттүлэрэ
Аймааһыгна кыттыбатах,
Аччыгыйга аралдыыйбатах,
Аһыырга кыһамматах,
Күннээби олобу көрбөтөх,
Күнүскү аһыыры көрдөспөтөх,
Көнгүл-босхо күөлэһийбит,
Көмүс-алтан көрдүк көстүбүт
Көлүөнэ дьон көнөлөрө
Көстөн-үөскээн испиттэр эбит...

Ол да иһин

Улуу тыллара улабаланаар,
Кэс тыллара кэбэлэнэр,
Этэр тыллара илбиһирэр эбит...

Аныгы аалсыһыылаах үйэбэ
Кэтит үйэ тохору кэскиллэммит
Киэн кэрэ кэпсээттэри,
Үгүс үйэ тохору түмүллүбүт
Үрдүк-үтүө үөрэхтэри
Сурукка туттаран
Кинигэбэ киллэрбиттэрин
Кэлиитэ-барыыта суох,
Кэлтэччи кэккэлэтэн олон,
Аралдьыйбакка араартаан аабан
Кэтэх өйү кэнэтэр
Кэрдии-кэскил кэлиэ дуо?
Субу эрэ суолтам,
Сити эрэ идэм диэн
Туһааннаан олон суруйар
Тобой туһайыа дуо?..

БЫРААТТАР *

Нуучча диэн туораппат толкуйдаах,
Саха диэн самнарбат санаалаах,
Баай диэни бастаппат бабалаах.
Үөрэх өттүн үрдэтэр өйдөөх
«Манчаары» аатынан аһыллыбыт
Урбас санаата суох уопастыба
Ыраас санаалаахтары ынырар,
Көнө өйдөөхтөрү көрдөһөр:
Үтүргэн үүрүллэригэр,
Үөрэх үксүүрүгэр
Өйгүт кыайарынан
Үлэлэһин!

Күөмчү көбүрүүрүгэр,
Көнгүл көстүүтүгэр
Күүскүт тийээринэн
Көмөлөһүң!
Кыһалба кыччыырыгар,
Кыра дьон сайдарыгар
Кыаххыт кыайарынан
Кыһансын!
Самныбыт тахсарыгар,
Саргы улаатарыгар
Санаабыт сатыырынан
Салайсын!

САҢА ОЛОХ*

Үтүргэннээх үйэ
Үүрүллээхтээн хаалла,
Өрөгөйдөөх олох
Үнкүрүйэн кэллэ.
Баттабыллаах үйэ
Батыллаахтаан барда,
Баһаабырбат олох
Батыһаахтаан кэллэ.
Күөмчүлэхэр үйэ
Көйгөлөнөн көттө,
Көмүскэстээх олох
Көстөөхөйдүү күөрэйдэ.
Халаһыылаах үйэ
Хампарыйан хаалла,
Ханыылаһар олох
Халбарыйан кэллэ.

Кыһалбалаах үйэ
Кыйданаахтаан хаалла,
Кыттыһыылаах олох
Кылбайахтаан кэллэ.
Самнарыылаах үйэ
Сабыллаахтаан хаалла,
Сайабаастай олох
Сандаараахтаан кэллэ.
Атабаастаһар үйэ
Аамайданан ааста.
Алгыстардаах автономия
Арыллаахтаан табыста.

САХА НОРУОТУГАР *

Үгүс үйэлэргэ үөскээбит
Үтүргэннээх үөдэн олобу
Үс дойду үлэһитэ
Үөрдүһэн-үксээн сылдьаннар
Үлтүрүтэн бараннар,
Үтүргэнэ суох үтүө олобу,
Үөхсүү өһү өһүлэн,
Үөрэ-көтө көссөн,
Үөрдүһэн ханыылаһан сылдьан.
Үрүн- күн курдук
Үтүө көнгүлү өйдөтөн,
Үгүс саха өбүгэтин
Үөскэтиэбин, үөлээннээхтэр!..

*

Кыра дьон кыттыһан,
Кыһыл былаабынан кымньыыланан,
Кыа хааннарын тохторон,
Кыһалбалаах олобу кыйдааннар.
Кыраай кыһын сирдээх
Кыра саха дьонугар
Кырааскалаах олобу
Кыйан -хотон биэрбиттэрин
Кыһалбатын өйдөөн,
Кыыһырбыты кыйдаан,
Кыра саха олобор
Кыттыһан сылдьаммыт
Кыһалбаны кыччатан,
Кыахпыгын ылыабын,
Кыра ыччат доботтоор!..

*

Сааһын-үйэтин тохору
Сандабаны көрбөккө,
Саба баттанан сатыылаабыт,
Саха ураанхай саһыарбыт
Саар булгунньах саба
Салан санаата сайдара
Сааскы күн сайаба
Сандабатын курдук
Саха омук сиригэр
Салаллан кэлиитигэр
Сайыалаһар санааны сабан,
Содуомнаһар суобаһы сууйан,
Суон тиит курдук
Сомоболоһон сылдьаммыт

Сорукпутун ситиэбин,
Соргубутун тутуобун.

*

Аан дайды арабуочайа
Айхаллаах айылгытынан
Атабастабылтан арахсан,
Алгыстаах олох атахтанан,
Аан дойдубутугар
Ааппытын булан арахсар
Амныата суох айылгылаах
Аптаныамыйа арылларыгар,
Аччыгый саха аймаба,
Арыы тыа курдук
Арахсыспакка сылдьан,
Айхалынан аргыстаһан,
Ааппытын булуобун, атастаар!..

*

Үөл талах курдук
Үөскээн, үүнэн иһэр
Үөрэхтээх саха үөрдүстүн!
Ыарба ойуур курдук
Ыччат-ыраас саха
Ылбабай санаата ыбыстын!
Арыы чаран курдук
Аймах билэ саха
Аптаныамыйаны айхалынан
арыйдын!..

*

Оџо төрүөн улаатан
Олох долгунуттан
Ону-маны ойуулаан
Оонньуу онорооччу буолан
Олохсуйан олоортум тохору
«Олох» диэн оонньуум
Оһолломмутуттан ордук
Ороскуоту көрө иликпин,
Киһи буолан кэскиллэнэн
Киэргэл олох кистэлэҥин
Кэлэр ыччат дьоннорго
Кэһии буоллун диэн
Кэпсээн онорон кэскиллээбитим
Кэбиргэл буолан
Кэбиһиллэн хаалбыта
Кэмсилэҥин эбитин!

Илиим имигэс идэкитэ
Ииннэ угуллан
Илбирийэ сытыйбыта,
Хоодуот санааларбын
Холбооттоон онорбутум
Хоруо курдук кутуллубута
Хомолтотун эбитин!

Ону
Уруккутун курдук
Ойуулаан оноруохпун —
Оонньуу санаам уурайбыт,
Бастакытын курдук
Бадахтаан бааччайыахпын -
Баһым бараммыт.

10-IX-22.

САРСЫАРДА

Күөх халлаан күөнүгэр
Күлүмүрдэс күммүт
Күндээрийэ күөрэйдэ,
Көмүс долгунун көрдө,
Көнгүл-босхо
Күөгэлдьийэ уһунна,
Ийэ буорга
Иминэн эргийдэ,
Аан дайдыга
Айхалынан арылынна,
Күрүөх дойдулары
Күнүһүнэн күндээртэ,
Күлүгүрбүт сирдэри
Көтүрүтэ көрдө,
Күндээриччи сырдатта...
Балаһаным түннүктэрин
Батарыта көрөн туран
Балым-салым бабайытык
Баһаан-бастын сырдыгы
Баһан-кутан биэрдэ.
Бары-барба дьоннорум,
Бараа-хара түүннэ
Баттатан сытаннар
Батыччахтаан тураннар
Күлүмүрдэс күнүнэн
Көхсүлэрин көччүтэн,

Сандалбалаах күнүнэн
Санааларын саататан,
Атахтарыгар туран
Аһыылларын арааран,
Өлүөхтэригэр дылы
Өйүө тардыһа,
Бырабыллыахтарыгар дылы
Быйан былдьасыһа,
Ииннэниэхтэригэр дылы
Илин экирэтиһэ,
Хамныыр эрэ хаампытынан,
Тыыннаах эрэ тыыммытынан бардылар...

1922.

1923

УОЛЛАХ КИҢИ КЭПСЭТИИТЭ

Сураба иһиллибэтэх
Суомах соботох
Сул мэник уол,
Суон дугда онгостубут
Суобас-билгэ тойонуттан
Суол-иис ыйдара,
Суобас-кэскил ыйыта,
Сулана-кэлэнэ,
Субу курдук
Суон ньабыдыйа турбута.

У о л

Оччугуй эрдэxпинээби
Оботук санаам
Оройбуттан тахсымына,
Ону-маны одуулаан
Олох-чолох сылдьан
Оонньоон-күлэн хаалан,
Омнуо санааланан,
Оботук толкуйданан,
Олуурга ыллараары,
Ороскуокка киирээри гынным.

Ону

Оп-топтоох оноһуубун,
Ордук дьоһун олохпун
Ойбонноон-онолуйан кулу,
Кэскиллээн-кэпсиэн дьэгдыт,
Хайтах гыннахпына —
Халбаннаабат хатан хааннаныамый?
Кыһалба да кыһарыйдар
Кымаардаабат кытаанах,
Сор да туһаайдар
Солбонуйан тулланнаабат
Суон буулаба толкуйданыамый?

К и һ и

Кэлэр кэскилин туһа диэн
Тугу кичэнэн тэриммитиний?
Кэтэх санаабын кистээбэккэ,
Кэс тылгын кэмчилээбэккэ,
Кэпсиэ эрэ, кэнэн уол!..

У о л

Омуннаах эрэ сааһым уодьуганыгар
Өрөгөйдөөх үтүө үйэм үгэнин
Киһи кэскилин кичэйэргэ,
Туспа дьолу тупсарарга
Туура туттан кээстим,
Күлүмүрдэс күүстээх күммүн
Күрүө-дьэнкэ дьон күүһүрэригэр
Күл-көмөр гыммытым.

Онтон ордубутун,
Олох обургу
Очурун-чочурун кытта
Охсуһар уолбаччы санааланан.
Уу диригин булан
Умса оонньуурга уһуллаары
Уорбалана сылдыбытым,
Көлөһүннээх олох күөмчүтүн
Көтүрүтэ көрөр күүстээх
Күкүр-хара кынаттанан
Күнгэ тахсан көрүлүүр
Көтүмэх көбүстэнэ сылдыбытым..
Сыыһа-халты быһыылары
Сынтарыта этэр
Сытыы биилээх тылланаары
Сыаналана сылдыбытым,
Ордук-хоһу олохтору
Ойута-хайыта көрөр
Уот -сындыыс харахтанаары
Уорбалана-онгосто сылдыбытым.

Онтукайдарым барыта
Уу-хаар буолан уһунна,

Уот-кыым буолан умулунна,
Кэрэ санаам кэбиннэ —
Кэлэр-барар суолбун булбатым,
Далай санаам татыарыйда —
Тахсар-киирэр сирбин таайбатым.
Ыар-дьиппэ санаам
Ынчыктыахпар дылы
Ыга баттаата,
Обо-дохсун санаам
Охтуохпар дылы обууста.
Этэр тылым иччилэммэтэ,
Санарар санам саргыламмата.
Албаска аралдьыйан
Аһыыр ас аччаата,
Сыыһаны сылдьан
Сынньаланг олох кыччаата,
Кыһалба-наада улаатта.

К и һ и

Туруу дойду олобуттан
Тугу ордук таптыыгын?

У о л

Күөбэлдьийэ көтөр
Күлүмүрдэс күн сырдыгын,
Көбүөхтээн хамныыр,
Көнгүл-босхо устар
Убаһас уу урсунун,
Сир үрдүгэр үөмөр
Силистээх маһыттан

Сэбирдэх сибэккитигэр дылы,
Көтөр кынаттаах
Күндү-көнгүл ырыатын,
Этиһиитэ суох
Эйэлээх олобу,
Атабаһаһыта суох
Айхаллаах айылгыны,
Аан-ийэ дайды
Алгыстаах аймабын.

К и һ и

Аан дайды айыытыттан тугу
Олус абааһы көрөбүн?

У ол

Ийэ сиргэ кэлбит киһи
Илин былдыаһар идэтин,
Аат былдыасыһар алдыатыытын,
Хобу таптыыр куһаҕанын,
Өлөрсөр санаа өһөбүн,
Балыыр баҕайы батталын,
Буруйа суох буруйданар мунун,
Албас-сыыһа иннигэр
Аат алдыанар абатын...

К и һ и

Туруу дойду дьолуттан
Туохха туһулаан баҕарабын?

У о л

Улуу дойду одурууннаах олобун,
Оонньуу-күлүү онорон,
Оҕо-билэ дьоннорго
Одулата оонньуур буолуохпун.
Харана сирдэри
Хайыта көрөр
Хатан харах уоттаныахпын,
Модун боҕуу моһоллору
Булгурута этэр
Сытыы болот тылланыахпын.
Хатан, диринг хааччахтары
Хайыта хааман тахсар
Хатан модьу хардыыланыахпын,
Уу дириниттэн уолуйбакка
Умсан күөрэйэ үөрэниэхпин,
Хара сапсыыр кынаттанан
Халлаан кырсынан көтөргө,
Өлбүтү өндөннөтөр сүлүһүннээх,
Алдьаммыты абырахтыыр алгыстаах,
Эрэйдээби эбэрдэлэтэр имэннээх буолуохпун,
Сир -симэбин сэргэхситэр сэтэлээх,
Ойуур тыаны доргутар куоластаах,
Тонмуту итиэрэр тойуктаах,
Ыар-дьиппэ ырыалаах буолуохпун.
Ити гэннэ
Эрэйэ суох иитиллэргэ,
Кыһалбата суох сылдьарга,
Эйэлээхтик олорорго,
Эн-мин дэһэргэ...

К и н и

Бас кыайан туппатынан
Баһаам элбэх баҕайытык
Баллыгыраатын да,
Бастын наадабын
Барахтын дии,
Хайа — баайга?..

У о л

Үбү сүрдээхтик сөбүлүүбүн,
Баайы саланнык таптыыбын,
Ол гынан баран
Күр үп
Күнүскү үлэттэн көстүбэт,
Бардам баай
Балыыра суох барбарбат.
Сүрэх бабарарыгар
Сүһүөх тиэппэт,
Көбүс сөбүлүүрүн
Күүс кыайбат,
Аһыыртан akkaастаммаппын,
Албынныахпын бабарбаппын,
Харчыга харанарабын,
Хантан ылары билбэппин...
Киһи

Үтүө билэ дьонноргор
Туох үчүгэй өнөлөөххүнүй?
Тула добор дьонноргор
Туох тутулук туһалааххыный?

У ол

Чопчу субу диэн
Туора тутан биэрэр
Туһам дьукку суох,
Үгүс дьонно өтүрү көстөр
Үтүөм диэн өрүү суох.

Ол гынан баран
Тойомсуйан дьулаппыппын.
Киэбирэн кэлэппиппин,
Өйдөөбүмсүйэн өһүргэппиппин
Өйүм өрүү өйдөөбөт.
Арай,
Санаам харааһыннабына.
Өйүм түмүлүннэбинэ,
Өр буола-буола,
Өһөхтөөх олобу
Өһүргэтэр үгэстээх этим.
Онтон ордугу онорбуппун
Олох уорбалампаппын.

К и һ и

Нохоо, туохтан ордук
Дьулайабын, куттанабын?

У ол

Кыһыл тыл кыдьыгыттан,
Хохуун хоп кубулбатыттан,
Аат былдьасыһар аймааһыныттан,

Илин экирэтиһэр эрэйиттэн,
Таптыыр добортон арахсартан,—
Онтон ордук куттанарым суох.

Киһи

Орой мэник уол, —
Оттон өлөртөн?

У о л

Өһө суох өлөртөн
Өрүү диэн куттаммаппын.

К и һ и

Кэмэ суоһу кэпсиэтин,
Баһаам элбэххэ бабардын,
Ол гынан баран
Ордук солуну онолуйбатын,
Алыс саһаны саһарбатын.
Эн истибэт этин дуо,
Татаар тыллаах
Таба эппэт дьаансыырдаах,
Уоттаах харахтаах
Утары көрбөт оноһуулаах,
Алдьаммыты абырахтыыр
Амырыыннаах алгыстаах
Атыыр ойуун буолаар диэн
Анаан айбатахтара дуо?

Ону бэйэн
Атынна аралдьыйан,

Аналлаах дьолгуттан арахсан,
Айманан эрэр буолбаккын дуо?

Толкуйдаан көр эрэ, нохоо!
Күнгэ төрүүбүт киһи
Көлөһүнэ суох көмүллүбэт,
Буорга түспүт киһи
Буомчата суох буолбат диэни.

Эн

Буомчата суохтан мунчаарар,
Кыраттан кыйаханар,
Аччыгыйтан айманар эбиккин.

Онон,

Үгүс үчүгэйгэ көбүйбэккэ
Үлэлээтэххинэ үссэниэн,
Алыс аймааһынна аралдьыйбакка
Аһыргын санаатажына абыраныан,
Кэлтэччи киһиэхэ кэнтэйбэккэ
Кэскилгин тэриннэххинэ
Киһи-хара буолуон.

Ити кэннэ

Аналлаах суолгуттан арахсыма,
Туһааннаах суолгуттан туораама.
Сөбүлүүргүн сүһүөбэр туруорар
Сүдү сөн санаалан,
Бабарар бадаххын барбардар
Бардам байбал майгылан,
Кыраттан кыйахаланыма,
Аччыгыйтан абарыма,
Умайа турар уоту
Уу ньуургунан утарылас,
Симилэхтээх сиһи
Сирэйгинэн силэй,

Оргуйа турар ууну
Ортотунан оломноо,
Санаабын сайыннар,
Өйгүн үксэт.
Уолбамчы санаан уурайдын.
Уоттаах чолбон добордостун,
Мунур санаан булгуруйдун.
Буулаба майгы булустун,
Саппахтаах санаан сайбаннын.
Салааһыннаах санаан сайыннын.
Уой, нохоо,
Уоскуй, уурай,
Одуулаан көр!..

1923 с. ыам ыйын 14 к.

ТУГУ ТУОЙАБЫН?

Тугунан туймуулаан,
Тупсаран таһааран
Туойуомуй, доботтоор?
Булкуллар-дьалкыллар
Модун муора муодатын
Букатын билбэппит.
Күһүннэри, саастары
Көбөрөр дойдуну
Көрө иликпит.
Оннообу-маннаабы
Омуктар олохторун
Оройдуу иликпит,
Уонна

Тугу туойуомуй?
Кими кэпсиэмий?..
Кэпсээним кэмчитийдэ,
Санаам сахсайда,
Барыта баранна..
Кысса ыырынаабар кыччаата,
Кутуйах уйатынаабар куччаата
Арыгыны алгыахпын —
Алыс буолсу,
Хааттыны хайгыахпын —
Хааным хараастар.
Тобой дуурун доботторуом!
Тобо-хайа туойуохпун,
Тобулан кулун!..
Өрүкүйбүт өйбүн
Өтүрү үөгүлүөхпүн,
Өйдөтүн, үөрэтин.
Тыынна салбаан,
Хоһооммун холлотун!..

1923 с.

* * *

Билсигии таһаарарга,*
Бэлиэни билсэргэ
Биэчэр тэрийэр
Бэт сөптөөх.
Санааны даа кэпсэтэргэ,
Салалтаны даа таһаарарга,
Саныы даа сылдьарга

Сахсылла түнэр
Саамай санаам.
Мунуру булсарга,
Бумчаны булгутуһарга
Бу дойду быһыытынан
Мунньуста түнэр,
Буккуллан ылар
Боруога суох буолуохтаах.

Мин

Күүһүм көнүллүүрүнэн
Көмөлөһөн көрүөм,
Кыабым кыайарынан
Кыһана сатыам.

Ол гынан баран

Эдэр эрдэхпиттэн
Элбэх дьонно киирэн
Элэргэй майгыммынан
Этэн-тыынан иэдэтэн
Эт сүрэби эймэнитэр
Эгэлгэ идэм суоҕа,
Крүөх-билэ дьоннору
Көтөн-сүүрэн сылдьан
Күлэн-оонньоон көрсөн
Көхсү-быары кэнэтэри,
Көрү-нары таһаарары
Күн бүгүннүтүгэр дылы
Күүһүм кыайбат, күһэйимэн.
Мунньах сирдэргэ,
Мунчаарбатарбын даҕаны,
Муннук сири булар
Муннаах киһибин,
Күрүөх сирдэргэ

Күөмчүлэммэтэрбин даҕаны
Күлүк сири көрдүүр
Күтүр өстөөхпүн.

4-XII-23 с. Булун.

ЧАБЫРБАХ*

Үөрэн-дьүөрэн,
Үөрэкэнэ-дьүөрэкэнэ
Өрүс төрдө,
Өймөкөн үрэбэ.
Балхаан-дьалхаан
Барыс, балыыр.
Кэлии-барыы,
Кэскил тэринии,
Өмүрүү-соһуйуу,
Өйүө тардыһыы.
Оонньуу-күлүү,
Олох оностуу.
Быстах-остох
Былчас-хантас.
Кэдирги кэпсээн
Кэлэтэр кэрэкээн,
Сахалыы -нууччалыы
Салтай-малтай
Саары уопсуу.
Ойуу-мандар,
Обуо-дьибиэ
Олох-дьаһах,
Сэрэх-куттал

Сэк-сук.
Кистэһии, кэрэһии,
Кэтэх кэпсэтии —
Дьылыс-мэлис,
Дьылба-танха.

1923 с. Булун.

* * *

Ыпсабай собустук
Ыллахпын бабарабын да —
Ырыам иччитэ ыксалаабат,
Сулбуччу собустук
Суруйуохпун суланабын да —
Суруйар иччим чугаһаабат,
Холбоон-илбээн
Хоһуйуохпун куудьуйабын да —
Хоһоонум хобото холбоспот,
Албас дабаны
Атынна аабыммыппын,
Сыһа дабаны
Сыһыаннаахха сыаналамыппын.
Кырдык,
Кулан хоһоону холбуурга кучуллубутум,
Амырыын алгыһы
Арыйарга анаммытым,
Сыты тылы
Сыһарарга ыпсарыллыбытым.
Имигэс тылы
Этэргэ этиллибитим,

Кэрэ тылы
Кэпсииргэ кэниттэрбитим,
Модун санааны
Бохсорго буллубутум буоллар,—
Этэр тылым иччитэ,
Эмэн дьахтар буолан
Энэрдэһэн сылдьан,
Имэн уган биэрэн,
Энин имигэс тыллары
Этитэ сылдыа этэ...
Хоһуйар хоһоонум иччитэ,
Хотун дьахтар буолан
Куадарыһа сылдьан,
Кубулбат кутан биэрэн,
Кулан үгүс хоһоону
Хоһуттара сылдыа этэ.

Оччоҕо

Элэйбэккэ этэр
Имигэс ингэсэлээх,
Сылайбакка сыһыарар
Сымнаҕас тыллаах,
Саллыбакка сангарар
Сайаҕас саргылаах саналаах,
Дьулайбакка туойар
Дорҕоонноох куоластаах,
Иннибэккэ этэр
Имэннээх этиилээх,
Ымыттыбакка ыллыыр
Ыарахан ырыалаах,
Кэхтибэккэ кэпсиир
Кэмэ суох кэниэрдээх,
Уларытбакка онолуйар

Улаба тойуктаах,
Бобуута суох
Модун хоһоонноох буолуом этэ.

Ол оннугар
Ыллаары гыннахпына
Ыйылаан хаалабын,
Этээри тэриннэхпинэ
Кэлэбэйдээн кэхтэбин,
Албаары сананнахпына
Аар-маар буолабын...
Оту хоһуйдахпына
Мас буолан тахсар,
Күөбү дьүөрэлээтэхпинэ
Көбөччөр буолан көстөр,
Хамныыры ханыылаатахпына
Хаампат буолан хаалар,
Обону хоһуйдахпына
Обонньор буолан олорор.
Онон буоллабына,
Одун хаантан
Ордук тойуктаах
Ойуун буоларга оноһуллубатах,
Ийэ сир иччититтэн
Имэннээх тыллаах
Ичээн буоларга
Этиллибэтэх эбиппин.
Албаска аралдьыйбыппын,
Сыыһаба сылдыбыппын...

18-XII-23 с. Булун.

1924

* * *

Тохтоо эрэ, доборуом.
Толкуйдаан иһит!
Тордурбаһар үйэ тохтоото,
Толлугаһа суох дьухха,
Томоонноох олох торолуйда.
Иһит эрэ, сэгэр!
Иирсээннээх үйэ иннэһиннэ.
Им-ным, этиспэккэ,
Иһиллэһэн кэпсэтэр
Истин кэм эргийдэ.
Оргууй эрэ, добор!
Охсуһуулаах олох уурайда.
Оргууй аххан олорон,
Олуура-моһуура суох
Ойуулуур олох оноһулунна..
Хаһыытаһан санарсар,
Харбыалаһан хамнаһар,
Халыаннык хаамсар,
Хараамнаһан харсыһар
Хайыспакка халбарыйда.
Аны.
Аа-дьуо олорон,
Аргыый-аргыый араартаан
Атын-атын тылынан
Айар-кэрдэр айылгы
Анаан-айхаллаан арылынна
Кэтэх кэмэлдьини кэнэтэн
Кэскиллээн кэпсиир,
Түгэх төлкөнү төрүттээн

Түмэн төлкөлүүр,
Этэр тылы иһитиннэрэр
Эдэр олох эргийдэ
Эбээт, доботтоор!..

1924 с.

ТУГУ ТУОЙАБЫН?

Туох туһун туймуулаан
Тускулаахтык туойуомуй ?
Ыйдыналаах ый
Ыраас сырдыгын
Ыпсаран ыллыырым дуу?
Күлүмүрдэс күн
Күөх тыа быыһынан
Күндээрэ ойорун
Көччүтэн көрөрүм дуу?
Сир-ийэ
Сибэккинэн симэнэн,
Силигилээн эрэрин
Сиһилии сэхэргиирим дуу?
Көтөр кынаттаах
Көстөр дьүһүнүн,
Көрөр көрдүк,
Көтүтэн көрөрүм дуу?
Уу балыга
Уста сылдыарын
Ураннаан суруйан
Умсугутарым дуу?
Хатын дьахтар

Хааман ханангырын
Хайжаан-хайтаан
Харангардым дуу?
Ээ, кэбис,
Эрэйэ элбийһик,
Энинэ эбиллийһик.
Ол кэриэтэ,
Олоруохтаабар,
Булгунньахтаах алааска
Бур-бур буруолаах,
Бутугас аһылыктаах
Боростуой саха
Кыһалбата кыччырын,
Эрэйэ чэпчиирин,
Эйэбэс эбэрдэнэн
Эгэлгэлээн этэн,
Иһитиннэрэн
Сэргэхситиэм.
Үлэһит киһи
Үллэр-үөскүүр өрөгөйүн,
Кэлэр-кэнчээри кэскилин
Кэрэ кэпсээммэр киллэрэн,
Кэмчиэрийбит киэлитин
Кэпсээн кэнэтиэм.
Ырыган саха
Ыллыгын ыырын,
Ыйыстыбыт санаатын
Ырыабар ыпсаран,
Хоһооммор холбоон.
Саппахтаах санаатын сайыннарым,
Сага саргыга салайыам.
Кини

Көнгүлэ күүһүрбүтүн
Көрдөрөн көччүтүөм,
Көбүтүөм, көрдөрүөм,
Үтүө үгэс
Үлэһиккэ үөскүүрүн
Өйдөтүөм, үрдэтиэм,
Үүннэриэм, үөскэтиэм.

1924 с.

* * *

Өйдүөн көрдөххө
Өлөн хаалар өлүүлээх.
Санаан көрдөххө
Самнан хаалар салан.
Көстүбэт гына
Көмүллэн хаалар
Күчүмэбэй,
Аймааһына-аһыыта да алыс,
Кутурбана-хомолтото да олус.
Ол гынан баран,
Оройдоон көрдөххө,
Орто дойдуга
Охтубат диэн оноһулубатах,
Өлбөт диэн үөскээбэтэх,
Бараммат диэн баһылыктаабатах,
Алдьаммат диэн айыллыбатах,
Элэйбэт диэн этиллибэтэх эбит,
Онон,
Кэтэбин көрөн

Кэскиллии санаатахха,
Түгэбин көрөн
Түмэн өйдүөтэххэ,
Өлбүтү аһыйар
Өрүү түктэри,
Охтубукка уйманар
Ордук куһаҕан эбит...

* * *

Атыһыт буолар, аан-маннай
Айабы аһатар гынан баран,
Аймааһына алыс буолар эбит.
Баай буолар барахсан,
Бастын баҕалаах гынан баран,
Баһаабырдара баламат эбит.
Үп даҕаны үксэ,
Үчүгэй гынан баран,
Үлүскэнэ үлүгэрдээх эбит.
Харчы да халыҥа
Хамаҕа гынан баран,
Хардыыта ханыл эбит.
Тойон буолар, туһугар,
Туһалаах буолан баран,
Толкуйдаан көрдөххө,
Тобуһун дьоһо суох эбит.
Көнгүл сылдыар,
Күндү буолан баран,
Күөмэйгэ угар көстөрө
Күчүмэбэй эбит.
Мээлэ сылдыар,

Бэрт буолан баран,
Мэниэстэр мэлигирэ
Мэһэйдиир эбит.

Ол да буоллар,
Эбинэрдээх гынан баран,
Элбэҕи экирэтиспэккэ.
Эбээһинэскэ иирбэккэ,
Эр-лунхатык олорбут
Эрэйэ суох буолуо эбит.

Ону,
Тойомсуйан туһанаары,
Байан абыранаары,
Өһү үксэтэрбиг,
Батталы тарҕатарбыт,
Кэскили кэрэйбэккэ
Кэмэлдьини киртитэрбит,
Кэриччи санаатахха,
Кэһнэ кэбэл эбит.

24-11-24 с. Булун.

* * *

Син
Күөх да солко быһыгар,
Көстүбэккэ күөгэлдьийэн,
Көлөһүн көтөбүллэр.

Син
Ойуулаах да олох ортотугар.
Ороһулаан оноһулан,
Омнуо олохсуйар.

Син

Сарбынньахтаах саргы анныгар
Саһан-сабыллан сылдьан,
Саппах санаа сайдар.

Син

Киэргэллээх кэскил кэннигэр,
Кистэнэн-баттанан сылдьан,
Кирдээх кэмэлдьи тэнийэр.

1924 с.

ХАҺАН?

Хаһан наада буоларга
Харыастыбыт санаабын
Ханнык эмэ курдук
Харыанчахалыырым буолуой?
Хайдах да буолтун иһин,
Хаба тардан хап-сабар
Хабыгыраччы аабар,
Хайбалын-сыһатын булар
Хабааннаах харахтаах
Хаһан көстүөй?..

Хаһан

Саха омуктан
Сайдам санаалаах,
Саргылаах өйдөөх
Саха үөскээн,
Сахалыы суругу
Сарбынньахтаан өйдөөн
Салаатын таайыай?..

Хаһан

Атын омуктарга айыллар
Ааттаахтар атылыылара.
Инсэлээх имигэс тыллаах,
Омуһуннаах ордук толкуйдаах,
Сэргэбэлэтэр сэргэх сэхэннээх,
Аан-дайды аймабын астынналар
Албан-дьаһах алгыстаах,
Ийэ сир киһитин иһиллэтэр
Имигэс инсэлээх тыллаах.
Үгүс -киһини үмүөрүтэр
Үтүө үгүс өйдөөх киһини
Үрүң айыы үөскэтэн,
Үөрэби өбүгэ сахаба
Үөдүтэр буолла?..

Быһыыта,
Кэпсээн сэргэбэлэнэрэ,
Сурук сурабаланаара,
Ырыа ырыҥаланара
Ыраах ээ...

1924 с. Кулун тутар.

Булун.

ЭТИҢНЭЭХ АРДАХ

Ньиргиэрдээх этиҥи ингэринэн,
Уоттаах чабылбаны обуруктанан.
Сис тыаны сингнэритэ сынньар
Сибиэннээх силлиэ сирдьиттэнэн,
Тумус тыаны турута сынньар

Туйгун холорук добордонон,
Илин халлаан энгийэтин диэкиттэн
Босхо былыт
Булгу ыстанан тахсан,
Халлаан сырдыгын
Хаппахтыы көтөн кэлэн.
Сайынны күн
Саһарбатын анныгар
Саһан саргыламмыт,
Хотугу дойду
Хоннобун анныгар
Хорболонон хочоломмут.
Оччугуй мастаах,
Ороһу оттоох,
Отох киһилээх,
Обо дойду оройугар
Тобуоруйан тохтоон,
Томороон тобурабынан
Толуу маһын тобулута түһэн
Тоорохой онортоон,
Күүстээх этингинэн
Күлүктээх маһын
Көтүрүтэ көтүтэн
Көбөрбөт онортоон,
Сибиэннээх силлиэтинэн
Сирин симэбин
Синнэритэ сынньан,
Силистэрин быһыталаан,
Сааллар чабылбанынан
Санардыы тахсан
Кэрэ дойдуга кизэргэл буолаары
Кэлэн иһэр кэнчиэрэ отун

Кэриччи сизтэн кэбиннэрэн,
Күн сырдыгын көрдөрбөккө
Күүстээх тыалынан күөттээн,
Халлаан сырдыгар хайыһыннарбакка
Хара самыырынан саккыраан баран, -
Кэрдийтэ кэлэн,
Кэмэ ситэн,
Уута оччоон,
Уоҕа тахсан,
Одурууна мөлтөөн,
Улаҕата көстөн,
Тобураҕа тохтон,
Дорҕооно уурайан,—
Күөх халлаан күөнүгэр
Көнгүл-босхо күн
Күөрэйэ көтөн тахсан,
Күндүлэс буолтун кэннэ
Күрүөх дойдуну көрбүтүм:
Күөх ото күрэнсийбит,
Күлүктээх маһа көбүрээбит,
Харысталлаах хатыҥа хагдарыйбыт.
Хара буорунан хаһыырбыт.

Ону одуулаан баран:

— «Ок-сиз нии оболоор,
Олобу уларытарга
Улахантан олохтоммут,
Киэнтэн кэскиллэммит,
Айыыны-хараны аччылыырга
Анарааттан анаттарыылаах
Алдырхайдаах ардах
Аан дайдым үрдүнэн
Ааннаан ааспыт эбит нии»

(диэтим).

1924 с. кулун тутар. Булун.

* * *

Былыт бысталанна,
Ардах-хаар аһынна,
Силлиэ-силбик эһиннэ.
Туман-күдэн көттө...

Сага күн сандабата
Саха сиригэр тыкта,
Күөх ойуур күнгэ
Күөгэлдьийэн үнтэ...
Хара самыыр кэнниттэн
Халын буор кырсыттан,
Хатан хагдарыйбыт
Хампа сэбирдэх табыста...

1924 с.

АРЫГЫҤЫТ КИҤИ МУҤАНАРА

Уоттатай нии оҕолоор!..
Айманан-сайманан,
Булкуллан-тэлкиллэн,
Иэдэйэн-куудайан,
Иирэн-кутуран,

Салбан санаа сарбыллан,
Улуу санаа умуллан,
Албынга алкыттаран,
Кубулбакка кучуттаран,
Дьээбэбэ тэптэрэн,
Уруккуттан уларыйан,
Ол-бу буолан,
Оп-тобо суох сылдьар
Олус да ороскуоттаах.

Ол гынан баран
Маннайгы бабата баһаанын,
Кэнникитэ киллэриитэ киэнин,
Күүһүрдэрэ күлүмэбэ күтүрүн,
Үөрдэрэ өбүөмэрэ үчүгэин,
Этитэрэ имитэхэ эриэккэһин,
Санардара сайабаһа салангын,
Түбэһиннэрэрэ түлөөнэ түргэнин,
Кыыһырдары кытаанаба кыһыытын,
Ааһыытыгар алдьатара алыһын.
Куотуутугар кутурбана олуһун.

Ол да иһин
Атырдыах атахтаабы
Аймыан иһин
Арыгы аатырбыт эбит.
Ити да иһин
Икки атахтаабы
Иирдиэн иһин
Испиир аатырбыт эбит.
Кыралары-улаханнары
Кыайыан иһин
Кырааһынай буолбут эбит...

1924 с. 29-III.

* * *

Эн эбиккин дуу?
Эрчимнээх санаабын,
Эр бэйэбин,
Эгэлгэ идэбин
Этэн кулу даа...
 Эйиэхэ эрэнэбин,
 Эгэлгэбин итэбэйэбин.
Дохсун санаабын,
Дорбоонноох өйгүн,
Доборум диэн,
Тоёо кэпсиэ даа...
 Салбан санаабын саппабырдыма,
 Өркөн өйбүн өһүлүмэ,
 Былабайга былдьатыма,
 Дэлэгэйгэ диэлитимэ,
 Албынҥа аралдьытыма,
 Абыраа даа, атаһыам!..

1924 с.

* * *

Ээ, баттахтаах барахсаттар,
Ээ, суһуохтаах ньургуттар,
Искит эгэлгэтэ эриэнэ элбэбин,
Санаабыт салаата сарбынньаба

салангын...

1924 с.

* * *

Уордайбыккын уу-хаар курдук убарыт.*
Абарбыккын ардах-самыыр курдук аһар.
Көр эрэ,
Эн
Кундү күөнүг иннигэр
Мин,
Уоруябын туттарбыт
Ороспуой курдук уйадыан,
Түмэн дьүүлгэ түбэспит
Түөкүн курдук төлкөлөнөн,
Куһаҕанын булларбыт
Кулут курдук куттанан,
Тойонуттан дьулайбыт
Дьобулба уол курдук
Тобуктаан олорон,
Мин диэки биирдэ эрэ
Мичик гын диэн
Эгин тылбын этэн,
Айманан-ааттаһан эрэбин —
Антах хайыһыма даа, абыраа,
Дьорбойо көрүмэ даа, дьоллоо.

1924 с. Булун.

БЫРАСТЫЫ *

Уу долгунун курдук
Унаарыйа устан,
Салгын нарынын саба
Талбаарыйа хааман,
Күөх мас көрдүк
Күөгэлдьийэн күрэммикин
Көмүскэм уутунан
Көрөн туран,
Быстахха ылларыма,
Былабайга былдьатыма,
Быдан бырастыы диэтим.

1924 с.

* * *

Ууларбыт хорболдьун курдук*
Унаарыччы көрбүт
Уу долгун харахтаах,
Ураты үчүгэй
Уһун дьураа муруннаах,
Хамныыр эрэ
Хайгыы көрөр
Хара дьураа хаастаах,
Сайынны күн тахсар
Саһарбатын курдук
Арыы саһыл хааннаах.
Уус киһи одуулаан көрөн
Оҥорбутугар холобурдаах

Ойуу курдук уостаах,
Уута суох көмүс курдук
Уйула суох тиистээх.
Хара солкону хайыталаан баран
Ханыылыы уурбут курдук
Хара ньалбархай астаах...
Хаарыан доборбун
Хайыһан көрөөт,
Хара быарым
Хамныар дылы
Хайгыы санаатым...

* * *

Урукку улабалаах тылгын*
Уу-хаар онорбуккуттан
Улаханнык оруһуйдум.

Маннайгы махталлаах санаабын
Мас-от гыммыккыттан
Баһаамнык балабадыйдым.

Аан маннайгы андабаргын
Аймаан аралдьыйбыккыттан
Алыс айманным.

Харанаба харгыстатан
Хайбалгын хаалларбыккыттан
Халыаннык харааһынным.

Быстах суолга

Былабайга ыларбыккыттан
Быстыбакка мынчаардым.
Холуоппалаах тылгын
Хоруо онгорбуккуттан
Холуоннук хоргуттум.

1924 с. 3-III. Булун.

* * *

Ньургуннаабар ньуолдыбай ньуурдаах,*
Ньаакабайдаабар намчы лабаалаах,
Сибэккитээбэр тэтэркэй имнээх,
Күөх уу долгунун курдук
Күөгэлдьигэс бэйэлээх
Көмүс доборум.
Хардыылаабакка халбарыйан,
Атыллаабакка арахсан,
Уна түннүгүм аннынан
Уу курдук устан
Унаарыйан ааспыккын
Одуулаан турбутум,
Олус уйадыйбытым.
Онуоха эн,
Санаабын таппыт курдук,
Саната суох салаллан
Саннын үрдүнэн
Салан сайабастык
Сандаарыччы көрбүккүн
Сааһым тухары
Саныы сылдыям,

Өлүөрүм тухары
Өйдүү сылдыям...

* * *

Көлбөбүрбүт көхсүбүн*
Күөх сайыннаабы

.....

Күөрэгэй чыычаах буолан

Көтөн кэлэн

Көрдөөх ырыабынан

Көһнүүөрүт даа,

Көмүс доборуом!..

Таннастыбыт санаабын

Танара сырдыырынаабы

Талбарай чыгычаах буолан

Тайан кэлэн

Талах үрдүгэр олорон

Талыы ырыабынан

Намырат даа...

Ыар санаа

Ыга баттаабытын

Ыраас халлаан

Ырыа чыычааба буолан

Ыксабар кэлэн

Ыллаан биэрэн

Ыраастаа даа!..

1924. Якутскай.

ҮТҮӨ ДОБОРБУТ С. А. НОВГОРДОВ
ӨЛБҮТҮН ТУНУНАН*

Унньюххай санаалаах
Ураанхай сахам
Уйгута улаатарыгар,
Олобо тупсарыгар
Уһулан үлэлээбит
Обо киһибит
Үтүрүллэн оморбут
Өбүгэ дьоно
Өрөгөйө үрдүүрүгэр,
Өйө сайдарыгар,
Үөрэбэ тэнийэригэр,
Үтүөбэ тиксэригэр
Өлөн хаалла.
Хабырыллан оморбут
Харана норуота
Харанаттан тахсарыгар,
Харабын көрөрүгэр
Хара обо эрдэбиттэн
Хатанан туран
Харса суох үлэлээбит
Хаарыан киһибит
Халбарыйан хаалла.
Төрөөбүт сирэ,
Төрүт дьоно
Төлкөлөөх обо
Түстэнэрин туһугар
Түбүктээх үлэни
Түүннэри-күнүстэри үлэлээбит
Төрүт ыччаппыт

Төрөөн-үөскээн баран
Төһөнөн хаалла.
Ураанхай саха доһотторум,
Уруйдаах санаалаах
Удьуор киһибит
Уларыян хаалла диэн,
Онкулаабыт онкуутун
Умнан кэбиһимэн;
Уус-уран өйгүтүнэн
Умуллубат гына
Уһатан-кэнэтэн иһин!..
Саха ураанхай доһотторум,
Саламталаах санаалаах
Сайаһас ыччаппыт
Салыйда диэннит,
Салайбыт суолун
Самнаран кэбиһимэн;
Саймаархай санаабытынан
Сайдар гына
Салайан көрүң.

* * *

Удьуор аймах,
Улуу доһор,
Төрүөбүт дойду,
Төрүт сир
Төһөбө даһаны
Төлкө үөскүүрүгэр
Төрүт буолар...
Аһа аймах,

Айылгы чабар
Арахсар күнгэ
Ахтылбаннаах буолар...
Кэскил кэлэрэ
Кэлбит -сиртэн,
Уруй олохсуйара
Олохтоох дойдуттан.
Аат тарбанара
Аба ууһуттан...

1924 с. Якутскай.

* * *

Кимиэхэ
Иннибин биэрэн,
Истинник санаран,
Иһилэх өйбүн эткэмий?..

Кимиэхэ
Сүрэхпин туттаран.
Сөбүлэтэ көстөн,
Сүлүһүммүн сүөкүөмүй?..

Кимиэхэ
Киһилии кэмэлдьилэнэн,
Кэрэхсэтэ санатан,
Кистэлэнмин кэпсиэмий?..

Ким
Таптыырдаах буолан,

Талланнаах олохпор
Талаһа гыныамый?..

Ким
Уруулаах буолан,
Одурууннаах олохпор
Огочо огостуомуй...

1924 с.

ДЬОЛ ИККИ СОҔ ИККИ

Салгын устун санныылыйан,
Халлаан аннынан халыйан,
Дьол СоҔу кытта
Аргыстаһан айаннаабыт.
Ол иһэн,
Оргууй ахханнык
Ботугураһа испиттэр.

Д ь о л:
— Мин
Орто дойду дьонун
Отой санаата суох гына
Олохторун оноруом,
Уһута суох дьолу
Угуталаан биэриэм,
Оччоҕо
Оччутуйуттан улаханыгар дылы
Омнуота суох олоруохтара.
Ордук миигин өйдүүхтэрэ,— диэбит.

С о р:

(Ону

Истэ иһэн,

Иһин түгэбиттэн

Игэссийэн күллэ,

Ити курдук диэн

Этэ истэ)

— Албас санардын, атаас,

Аан дойду дьонун тугунан дабаны

Адьяһын астыннарыан суоҕа.

Үчүгэй онордобун аайы

Үлүһүйэн иһиэхтэрэ,

Дьолу тосхойдобун аайы

Дьорбойо туруохтара,

Аатын аччыа,

Алгыһын бараныа,

Мин тылым кырдьыгын

Бигэргэтиэххин бабардаххына.

Биир киһитэ ылан

Биримиэрдэ онорон

Бил эрэ... — диэн баран,

Бии бабайы мичик гыммыт,

Мэлис гынан хаалбыт...

Д ь о л

Соботобун хаалан

Толкуйдуу турбут,

Сүөргү санатын

Сөбүлүү санаабыт.

Уонна

Биир биллэр киһиэхэ

Соргу бөжөнү тосхойбут,
Баай бөжөнү байыппыт.
Тапталы наар таптайбыт,
Өрөгөйүн үрдэппит
Үбүн үксэппит,
Үтүөнү үтэйбит,
Уһун диэн үйэлээбит.
Охтубат диэн оноһуулаабыт.
Олус дьоллообут,
Илин өттүгэр
Кэбиспит от саҕа
Кэскили кэтирэппит,
Ойоҕос өттүгэр
Ойуур тыа саҕа
Охтубат уруйдаабыт
Уонна
Одуулаан олоҕбут...
Онуоха киһитэ
Ойох ылбыт,
Оҕо төрөппүт,
Баайа барбарбыт,
Тото тупсубут,
Үбэ үксээбит.
Үтүөтэ үрдээбит,
Дьоло тупсубут,
Соргута тосхойбут.
Онуоха
Ол киһи
Хараҕа туолбатах,
Санаата сиппэтэх,
Ончу диэн
Улаханна холуйбатах.

Үптэннэбин аайы үлүһүйэн
Үксэтиэн бабарбыт,
Баайданнабын аайы басыһар
Бабата улаппыт,
Аат былдыаһыыта
Алыс наһаалааабыт,
Наар таптал
Салгытан барбыт,
Атыттарга аралдьыйбыт,
Айыыны оностубут,
Аанһа ахтыбат буолбут,
Дьоллоохпун диэн
Туура толкуйдамматах,
Баайдаахпын диэн
Адһас аабымматах,
Эрэйдээх курдук этиммит,
Кыһалҕалаах курдук санаммыт.
Дьолу дьукку умнубут,
Сору субу-субу
Супту ыһыһар буолбут.

Д ь о л:

(Ону онгоорон баран,
Сорго супту сурулаан тийһэн.
Субу курдук диэбит)
— Эн эппитин
Илэ-бааччы кэллэ,
Аан дойду дьонугар
Уһуга суох дьол оноруллубатах,
Кэмэ суох кэскил тэриллибэтэх,
Быстыбат быйан ыйыллыбатах,

Наар таптал анамматах,
Өнүрээбэт өрөгөй
Өрүү үөскээбэтэх эбит...
 Ону мин,
Албас санаан,
Адьяһын умнан,
Аралдьыйбат айылгыны
Аан дойду үрдүгэр
Арыһаары санаммыт эбиппин.
Туруу дойду дьонугар
Тулхадыйбат дьоһу
Туруораары гыммыт эбиппин,— диэн
Тойугулуу турда.
 Онуоха Сор обургу
Сундулус гына
Тура түстэ уонна
Субугурдук диэн
Субуруттан барда:

С о р :

— Аан дайды үрдүгэр алдьаммат
Айылгы анамматабын,
Кэтит сир үрдүгэр кэлтэрийбэт
Кэскил тэриллибэтэбин
Билиннэ дылы
Билэ иликкин дуо?!,
Туох да уһуктаах,
Барыта баранар,
Кэм-кэрдии ситэр,
Олох-дьаһах уларыһар.
Күөх хардарыйар,

Хардан көбөрөр.
Ону оройдоон.
Дьолу дабаны дьонно
Оччугуйдук онордоххуна.
Кыратык биэрдэххинэ.
Минньигэстик санатыан.
Бэккэ биллэриэн.
Аан дойду дьонугар айылгыны
Аччыгыйдык анаатаххына.
Ааккын минньигэстик
Абыннараар буолуон.
Уонна,
Антах хайыһан баран,
Алларастаан күллэ...

Д ьол:

Сөпкө сүбэлээтин,
Чахчыны сангардын.
Аныгытын арахсыспакка
Аргыстаһа сылдьан,
Аан дайды үрдүгэр
Аңардаһан үлэлиэх.
Атааннаспакка сылдыях.
Атастыы буолуох,— диэн
Амалыйа турда...
Соннугу истээт,
С о р обургу
Соллоно хамнаата —
Сору оноруон бабарда,
Инсэтэ эргийдэ —
Иэдээни тэрийиэн бабарда,

Ити кэннэ эттэ:

С о р:

— Буоллун даҕаны, доугуор —

Улахан анарын,

Ордук өттүн

Сорго тосхойуон,

Аччыгый анарын

Айылгыга аныан.

Ити кэннэ

Иһит эрэ!

Аан дайдыга

Айылгылаабыт киһигин аймыым,

Соргулаабыт киһигин

Сорго ыган

Соботохто сонотуум,

Сору биллэриим,— диэн баран,

Соргулаах киһи диэки

Хайыһан көрбүтүгэр

Халын үлүгэр

Харах уута

Халыс гынна,

Көрө түспүтүгэр

Көмүскэ уута

Күөл уутун курдук

Күлтэс гына түстэ.

Онтон

Дьоллоох киһи

Тускута умулунна,

Туоҕа да суох буоулла,

Эрэйэ элбээтэ,

Эгэлгэни этиттэ,

Ааспыт саргытын
Саланнык санаата,
Айылгытын абынна,
Айманан барда,
Сорго түбэхээт, супту
Дьолу номохтонор буолла...

Онуоха Сор:

— Иһиттин дуо итини?

Кини,

Үчүгэйгэ олорон, эйигин
Өрүү диэн өйдүөбэт этэ,
Саргыга сылдьан, эйигин
Адьяһын диэн ахтыбат этэ,
Билигин буоллабына
Билэрэ эрэ эн,
Толкуйа эрэ дьол буолла.

Туохтан оннугуй?

Толкуйдаа эрэ!..

.....

Сол күнтэн ыла
Сор икки Дьол икки,
Тус-туспа барбакка,
Тутуспутунан сылдыбыттар...

1924 с. Якутскай.

АХТАБЫН

I

Кыыдааннаах тымныы кыччаан,
Кыһын кылаана кыларыйан,

Күн күүрэйэ көтөн,
Саах сыбахтаах
Самнабар балабан
Борук-сорук
Муус түннүктэрэ
Ньалбарыһан таммалаан,
Моччооруччу суунан,
Кирэ суох килбэчиһэн,
Сырдаан, дьэнкэрэн,
Барык-сарык
Балабан иһин
Манхатан сырдатара
Махталын эриэхсит...

II

Көмүрүү хаары
Күн күүһүнэн
Көтүрү көрөн,
Таһырдыа
Чалбаынан чалбааланан,
Садырыынынан сайдан,
Инчэбэйинэн илгэлэнэн,
Ирэн-хорон эрэрэ
Эриэккэһин эриэхсит...

III

Саах сыбах сарабыан
Саһара салгылаабытыгар
Уот кыыма,
Үөлэс үүтүнэн

Өрүтэ көтөн тахсан,
Хаппыт киигэ хатанан,
Сиэн, сириэдийэн,
Бур-бур бурбачыйар
Буруотун сыта
Салгын устун
Сайа охсоро
Сайабаһын эриэхсит...

IV

Күһүнү мэлдьи
Күрүөлүү күрдьүллүбүт
Күрдьүк хаар
Күөрэ-ланкы түһэн
Күөгэлдьийэ уулан,
Аппанан чарылаан,
Суолунан чурулаан,
Хотоолго холлугураан,
Хаар аннынан сылыбыраан,
Онно-манна
Оңоох-чоңоох
Уулар оңоһоллорун
Одуулуу олорор
Олуһун эриэхсит...
Халдыайы сирдэр хараараннар,
Халлаан былытын курдук,
Ханна амэ
Хаардар хаалбыттарын
Харалдьыттаабыт
Хара сир устун
Хаамыталыыр

Хайбгалын эриэхсит...

VI

Сүүрүгэ суох сөнгөн,
Долгуна суох мустан,
Хамнаабакка халыйан,
Хара сир харталарыгар,
Аппа сир аайы
Аа-дьюо арыллан,
Ууларбыт хорболдьун курдук,
Уулар унаарыһан,
Мэһэйэ суох мэндээрийэн,
Көлүйэ күөллэр
Көнгүл-босхо
Күөгэлдьиһэн көстөллөрө
Көрөргө
Күндүтүн эриэхсит...

VII

Көмүөл хаартан көстүбүт
Көлүйэ күөллэр
Көлөһүнэ суох
Көмүс көрдүк
Күндээрэн туралларын
Итии салгын
Ил бэрдэ иэнигийэн,
Имэрийбит курдук,
Илибирэтэн ирбэньиктиирэ
Имигэһин эриэхсит...

VIII

Балабаным таһыгар
Балбаабым уутугар
Маннайгы кус
Маатырбаан бардыргыыра
Маннай истэргэ
Маанытын эриэхсит...

Онтон антах

Иһиттэр истиэх курдук
Эгэлгэлэр эргийэллэр,
Көрдөр көрүөх курдук
Күндүлэр көстөллөр.
Аатыгыарын диэх курдук
Алгыстар арыллаллар
Абай эбээ, оҕолоор.

Кинилэр

Кэрэ дьүһүннэрин,
Олус ойууларын
Кэккэлэччи уурбут курдук
Кэпсиир Кэрэ тылым
Кэмчи буолан,
Кэхтэн хааллым.
Кэнники,
Кэскилим ситтэбинэ,
Кэп туонан олонорон,
Кэрэ кэпсээммэр киллэрэн,
Ыраас ырыабар ыпсаран
Ыллаан көрүөм...

1924 с.

ОҺОХ

Көй киин,
Көмүс ордуу —
Мас балабан
Көбүөхтүүр сүрэбэ,
Көрөр хараба
Көмүлүөх оҺох
Көмөр чох күөnnээх
Күлүмүрдэс уота буолар...

Барык-сарык балабанна
Баабыначчы умайдабына,
Бары дьон манньыйар.
Көмүлүөгүн иҺигэр
Күүгүнэччи умайан,
Күлүк курдук балабаны
Күндэлэс онгорон,
Көхсү көччүтэр,
Күөһү буҺарар,
Тонмуту итиэрэр,
Токуруйбуту көnnөрөр,
Сылайбыты сынньатар,
Хоргуйбуту тоторор,
Хор, кини буолар...

Хайа да
Хатан тымныыга хабырыттаран
Ханкыйа кырыарбыт киҺини,
Хатан хараҥа ортотугар
Хайа эмэ сиртэн
Сарбынньахтана сандааран,

Күлүмүрдүү күндээрэн,
Хара быара хамныар дылы
харангардар...

Хайа да
Көмнөх хаарга көмнөрөн
Көй тымныыга күөттэрбит
Көс айан киһитин
Көбүө көмүс сүрэбин
Көбүөхтэтэн көччүтэр...

Хайа да
Суон тыа үрдүнэн
Субурба от курдук
Субуххай манан буруота
Суо тымныыттан солбонуйан,
Сонуйан иһэр
Суол киһитин
Сомоҕо сүрэбин долгутар...
Кыһынны киэһэ
Кыстык хаардаах
Кырдал үрдүгэр
Кыһыл көмүс аалыытын
Кырылаччы куппут курдук
Кыыма кытыастара
Кыһанан иһээччигэ
Кырдык үчүгэй...
Балыырдаах хараҥа быыһыгар
Манан хаар ортотугар
Барыйан көстөр
Балабан түннүктэринэн
Күндээрэн көстөрө
Күндү буолар...

1-ХII-1924 с. Якутскай.

* * *

Дьаданыттан тахсыбытым.
Эрэйинэн иитилибитим.
Аччыктыыры амтаһыйбытым.
Тонору толкуйдаабытым.
Оҕо сааһым устатыгар
Ойуу-бичик олоххо
Оонньоон улааппатабым,
Атахпар туруохпуттан
Аһыыр айдааныгар
Алгыстаах күннэрбин
Аар-маардык аһарбытым,
Оҕо эрдэхпиттэн
Оһоһоһум охсуһуутугар
Оҕо сааһы оройдооботобум.

Онон

« Хаппытаалы » аахпатабым,
Бэлиитикэни билбэтэбим,
Үөрэби өйдүөбэтэбим.

Ол оннугар

Эдэр эрдэхпиттэн
Эппэр инмит,
Энэрбинэн тэлэйбит
Элбэх эрэйбин
Эгэлгэ тылбынан
Элбэтэн этэр
Эгэлгэлээх этим...
Ханыылаһан хаамсыбыт

Хара норуот
Харана олобун
Харахпынан көрөн,
Хааммар ингэрэн
Ханыылаан хаһытыыр
Хааннаах этим...
Кыттыһан кыстаабыт
Кыра дьон
Кыһынны-сайынны
Кыһалбалаах олобун
Кыһыл тылбар
Кытаран ыллыыр
Кыыбабалаах этим...
Онтон ордук дьолю
Орто дойду олобо
Оноллоон онорботох,
Итинтэн ордук кэскили
Ийэ сир иччитэ
Иһиттээн эппэтэх.

Онон

Туората көстүбэт,
Тулата биллибэт,
Туус манан
Толоон ортотугар,
Тобустаах тулаайах курдук,
Туруорбах бэйэм,
Тугу дабаны туймуулаабакка,
Тула көрө турабын.

1924 с.

* * *

Төлкөтүн төрүттээбэккэ
Дьүөрэ тылы түбэһиннэрэр түргэн.
Наадатын таппакка
Наар тылы талар начаас.
Суолтатын толкуйдаабакка
Субурба тыынан суруйар сууххай.
Аналын араарбакка
Ама тылынан айаарар аччыгый.
Холобурдаан көрбөккө
Хоһулаан суруйар холку.
Сиэрин сэрэйбэккэ
Сиилээн этэр чэпчэки.
Сытары сынньар сымнабас,
Олорору охсор ордук.
Мөккүспэти мөнөр бүөмчү,
Кэлтэччи кэпсиир кэрэ.
Аңардастыы санарар ама.
Суохха сунхарар сууххай.
Өлбүккэ өнөргүүр үчүгэй.
Ол да буоллар,
Суолтата суох сурук,
Кэскилэ суох кэпсээн,
Анала суох алгыс,
Ыпсабайа суох ырыа.
Наадата суох лахсыыр,
Мээлэ мээри диэн буолар.

1924 с. ахсынньы. Якутскай.

ИККИ АТАХТААХ ЭГЭЛГЭТЭ

I

Өй-санаа өлбөөдүйэн
Өтөрү өйдүөбэт буолан
Өһөн-самнан хаалар,
Түмэн өй түмүллэн
Түргэнник түммэт буолан
Түн-тан буолар,
Билээччи мэйи мэйийэн
Бэрт куһаҥан буолар,
Түөс иһинээҕи сүрэх
Төрүт төкүнүйбэт буолан
Ньүөлүйэ-ньүөлүйэ сүтэр,
Ойоборуунаабы доборго уордайар,
Аттынаабы атаска абарар,
Саҥа эрэ сата буолан сааллар,
Сөп даҕаны сүлүмэ курдук сөнгөр,
Кыра даҕаны кыйахалаан кыыһырдар,
Сөбү даҕаны сүөргүлүү көрөр,
Сытаммыты сыыһаҕа сыаналыыр,
Сүөһү-киһи икки ардынан сүөдэйэр
Сүлүһүннээх күннэр
Сөп, сөп көстөн ааһаллар эбит.
Сай-күдүө санаа сайдан
Саҥарбыт эрэ сатанан,
Өй санаа өрүкүйэн
Өйдүөбүт эрэ үөрдүһэн,
Үөрэн-көтөн үлүһүйэн,
Баҕарбыт эрэ бастаан,
Эппит эрэ тиллэн,

Ааттаабыт эрэ атахтанан,
Кэпсээн эрэ кэрэхсэтэн,
Сыыһа да табыллан,
Сымыйа да сыалланан,
Албас да аатыран,
Соботох курдук суоттанан,
Кини эрэ буолан кэпсэнэр,
Билээчигэ биримизэрдэнэр,
Улаханна уурунар,
Ордука толкуйданар,
Талыытыгар наар талыллар
Талааннаах чаастар
Таарыйан ааһаллар эбээт.

III

Өксүөннээх хаар курдук өлбөөдүйэн,
Былыттаах халлаан курдук бысталанан,
Сүгэхэрдээх киһи курдук сүөгүдүйэн,
Таһаҕастаах ат курдук самнан,
Хара сирдээҕи түүннээбэр
Харанатык сананан,
Хам баттаппыт хараҕаччытаабар
Хапчыннык хамсанан,
Кыбыттарбыт кырынаастаабар
Кыараҕастык сыаналанан,
Ообуй оустаабар
Оччугуйга оностон,
Көрбүккэ эрэ күнүүлээн,
Үчүгэйгэ эрэ өһүрэн,
Хара быар
Хамнаабат гына дьаакырданан,

Сөн сүрэх
Сөллүбэт гына сүгэхэрдэнэн,
Көбүс көндөйө
Көппөбүнэн көмүллэн,
Кимнээбэр да кэрэгэйдик кэпсэнэн,
Самныгастык санаран,
Икки атахтаахтан эрэ
Итэбэстик этинэн,
Ыар-дьиппэ санааба ыларан,
Хо-с-куһабан санааба холбоһон,
Уорба-уоруйах толкуйга обустаран,
Нэһиилэ тэмтэннэн,
Аатын эрэ ааканнаан,
Ый-күн икки ардынан ыаканнаан,
Көрүдьүөстэн күрэнэр күчүмэбэй
Көрө суох күннэр
Күн дьонугар эрэ
Көстөн-күөрэйэн ааһар эбиттэр.

IV

Сэбирдэхтээбэр чэпчикитик тэлээрэн
Салгыннаабар сайабастык сананан,
Уу сүүрүгүнээбэр дьулурбатык туттан
Күһүгүнү түүн харанатын
Күнүс көрдүк көрөн,
Сүрэх сүүһү сөбүлээн,
Санаа барыны хайбаан,
Өй үгүстэн үөрэн,
Баттаммыкка манньыйан,
Атабастаммыты аһынан,
Талымаһа суох таптаан,

Кыһалҕаны да кыччата санаан,
Эрэйи да элэтэ этэн,
Алҕаһы айхал диэн айааран,
Ороскуоту уруй диэн ордоотоон,
Билсэрдэргэ эрэ мичээрдиир,
Көрсүбүккэ эрэ күлүмнүүр
Көмүс көрдүк күннэр
Күн эрэ киһитигэр
Күлүмнээн көстөн ааһаллар эбээт.

.....
Итинник эгэлгэлэри
Икки атахтаах эрэ
Ийэтин иһиттэн
Инэрэн төрүүр эбит.—
 Ол да иһин,
Обонньор аймах
Обону кытта уопсубат,
Эмээхсин аймах
Эдэри кытта этиһэр,
Үөлээннээх үөлээннээбин кытта
Үөхсэн үөһээ-аллараа буолар,
Атас атаһын кытта
Анныһан-аахсан адаарыһар
Абай эбит буоллаҕа нии, атастаар!

1924 с. ахсынньы 30 к.
Якутскай.

1925

* * *

Ыраахтан ыпсарар
ырыаһыттан атыммын,
күннээбини куугунуур
көһнөрү көрбүөччүбүн.

Инникини этэр
ичээн буолбатахпын,
тустаабычча туойар
туруорбах дьоллоохпун.

Кэлэри кэпсиир
кэрэһит буолбатахпын,
кэлбити кэнийэр
кэлтэгэй кэскиллээхпин.

Албаһы араарар
аччыһыттан атыммын,
кыраттан кыбыстар
кыараҕас кылыылаахпын.

1925 с.

* * *

Туруу дойду олобуттан
Турар-турбат дьукку
Тумулук онгостор гына
Тугу туймуулаан суруйабыт?
Ким
Ыпсаран ыллыай

Кыһалбалаах кыһын
Кырыа мууһун,
Кытаанах тымныытын?
 Сарбынньахтаах саас
 Сайаҕас салгынын,
 Саргылаах куннэрин?
Күөх сайын
Күндэлэс күнүн,
Көнгүл олобун?
 Күлүктээх күһүн
 Күдээрийэн көстүүтүн,
 Көлбөбүрэн күөрэйэрин?
Ким
Тупсабайдык туойуой
Күөх далай
Күүстээх долгунун,
Көмөлгөннөөх сүүрүгүн?
 Хара тыа
 Хамныыр маһын.
 Хампа сэбирдэбин?
Сир сибэккитэ сиздэрэйн,
Дайды лабыкчата намчытын,
От-мас оһуора уустугун?
 Көтөр кынаттаах
 Көнгүл көтөрүн,
 Көрүдьүөс ырыатын?
Ким
Кэлэбүйдэйбэккэ кэпсиэй,
Күнгэ үтүгүnnэрэн,
Ыйга ыпсаран,
Сулуска добуйан,
Сананы табааран,

Эриэккэһи этэн,
Эт сүрэби эймэнитиэй?
Ким
Икки атахтаах
Эгэлгэ-эриэн
Эрэйин-буруйун,
Ороһу киһи
Оонньуулаах олобун,
Ороскуоттаах куннэрин,
Бар-дьон
Барбыт батталын,
Кэлэр кэскилин?..

1925 с.

* * *

Санааргыыр сахха
Сага санаа
Сайдан тахсар;
Өһөн сырыттаха,
Өрөгөйдөөх өс
Өрүкүйэн үөскүүр;
Эрэйдэнэн истэххэ,
Эгэлгэ санаа
Эриллэн элбиир;
Курутуйан олодоххо,
Кулан хоһоон
Кутуллан хойдор;
Оонньуу-көрүлүү сырыттаха,
Ойуу-бичик санаа

Оройго ончу охсуллубат;
Кыһалба кыһарыйбатабына,
Кылаан-өргөс санаа
Кыратык да кыбыллыбат.

1925 с.

КИМИ КЭТИИБИТ?

Кими кэтиибит,
Тугу күүтэбит?
Халын ойуур курдук
Харана норуот
Харабын аһар
Хайбаллаах алгысчытын,
Кэккэ-билэ киһиэхэ
Кэлэн иһэр кэскили
Кэпсээн сэргэхситэр киһи
Кэлэр кэрдии кэммин.
Оробуочай аймах
Алгыстаах олобун
Араналаан таһаарар
Ааттаах алгысчытын.
Кинини кэтэһэбит,
Үөскүүрүн күүтэбит...

1925 с.

БИЛГЭ

Саха ураанхай сирэ
Саргыта сайдарыгар,
Дьокуут омук дойдута
Дьоло тупсарыгар,
Аан ийэ дайдыбыт
Ахталыйар арбаһыгар
Өлөрү өлбөт онгорор
Өрөгөй-талаан үктэллээх,
Устар ууну сомоболуур
Уус-уран тыллаах,
Саһыарыылаах санааны
Санарар саргылаах,
Үгүс өйү түмэн
Үтүктэр өрөгөйдөөх,
Халын хаары
Хайыта хардыылыыр
Халыан хаамыылаах,
Тон мууһу
Тостурута туойар
Томороон тойуктаах,
Күкүр хайалары
Көтүрүтэ көтөр
Көстүбэт күүстээх,
Ирбэти ириэрэ этэр
Имэннээх тыллаах,
Алдьаммыты абырахтыы санарар
Амырыын алгыстаах,
Өлбүтү өрө тардар
Өрөгөйдөөх өстөөх,
Харананы сырдатар
Хатан харах уоттаах,
Күһүнү көбөрдөр

Күүстээх тыллаах,
Ийэ дайдыга иһиллэтэр
Инсэлээх имигэс тыллаах,
Ыраах сирдэртэн ыйытыллар
Ыарахан ыпсабай ырыалаах,
Киэнг сирдэри кэрэхсэтэр
Кэрэ киппэ кэпсээннээх,
Тонтон толлубакка
Тостурута туойар,
Ириэнэхтэн игнибэккэ
Илдьиритэ этэр этитиилээх.
Кимтэн дэ кэхтибэккэ
Кистэлэни кэрэһилиир,
Уорбуттан дьулайбакка
Уоруйабы тутар оноһуулаах,
Ааспыты ахтар адьынаттаах,
Инникини этэр идэлээх,
Баайга бабарбат,
Баһылыкка манньыйбат,
Киһини эрэ кытта тэн,
Дьону эрэ кытта добор,
Өлбөт тыыннаах,
Аралдьыйбат ааттаах,
Көстүбэт күүстээх,
Көнө сүрэхтээх киһи
Көстүө диэн күүтэбин...
Кинини кытта кэккэ
Кэлиэ диэн кэтэһэбин:
Суруллубуту мунньан суолталыыр,
Хоһуйуллубуту хомуйан хоһулуур
Албыны аһар,
Албаһы булар,

Хоргутууттан куттаммат
Хоодуот хосууһут,
Эйэттэн иннибэт
Этириэс сиинит.
Үгүс киһини
Өйүнэн сүүйэн сүгүрүппүт,
Бар дьону
Баһынан баһыйан баһылыктаабыт,
Түспэ санаа,
Түгэх өй,
Ыар сыанамсык,
Ыраас тыл,
Үтүө өй үөскүүрүн...
Итинник дьоннору
Ийэбит ууһугар
Айыыбыт айдар
Айхал буолуо этэ,
Улуу дойду
Оһуу-тоһуу одурууна,
Аан дайды
Адаар-быдаар адырбайа
Арыычча аччыа этэ...

1925 с.

* * *

Ама билигин
Кытыт сылгы
Кыыс бэрбээкэйинэн
Кыраһа хаар түһэн

Кырытыннарбытын иһин,

Ама билигин

Сонобос ат

Сототун синньииринэн

Сойуо хаар түһэн

Солбонуппутун иһин,

Ама билигин

Күрэн сылгы

Күөнүнэн анньыллар

Көмүрүө хаар көмөн

Көбүрэппитин иһин,—

Мин дабаны

Кэпсээннээх кэмчи эрдэбинэ

Кэрэхсэтэ сылдыар кэммэр

Кэлэбүйдээбэт кэпсээннээх,

Тардыалаппат саналаах,

Дьухха тойуктаах,

Эпчиннээх этэр тыллаах

Этим эбээт, оҕолоор!..

Ону,

Саҥа салаллан тахсар

Сарбынньахтаах сайдам

Сатабыллаах саналаах,

Орто дойдуттан оноһуулаах,

Обуруктаах ордук

Уус нарын тыллаах,

Ийэ дайды иччититтэн

Илэ-чахчы инэртэриилээх

Инсэлээх дирин этиилээх,

Аан дайды айыытыттан

Ала-чахчы анабыллаах

Амырыыннаах алгыстаах,

Отох олобу
Ойуу-бичик онгорон
Орто дойду дьонун
Одуулатар ордук
Омуннаах толкуйдаах,
Итэбэс кэскили
Иһилэхтээн этэн
Ийэ сир дьонун
Иһиллэтэр имигэс
Ириэнэх кэпсээннээх,
Кэдэрги кэмэлдьини
Кэпсээн онгорон
Киэн сир киһитин
Кэрэхсэтэр кэскиллээх
Кэрэ-киэргэл кэпсээннээх,
Күлүк сирдэргэ
Күн уотун
Көтүрү туойан ылан,
Күндүлэс онгорор
Күүстээх тыллаах.
Ньалбалдьыйан тахсар
Ньамчы саналаах
Сурахтаах суруксут,
Ыпсабай ырыаһыт
Ыччат доботторум.

Мин

Сураба суох олорон
Соботобун суруйбуппун,
Аата суох сылдьан
Анардастыы санарбыппын,
Этитиитэ суох эрээри
Эт тылбынан эппиппин,

Ыйааба суох эрээри
Ырыа диэн ыппсарбыппын,
Хонугу холобурдаан баран
Хоһуутун хостоорун,
Бириэмэтин билэн баран
Бэттэбин билгэлээрин,
Сылын сыаналаан баран
Сыыһатын ырытаарын,
Күнүн ааһан баран
Күлүү оностоорун,
Көмүс доботторуом!..

1925 с.

* * *

Куоласпын кубулуппаппын,
Хоһооммун уларыппаппын,
Тыыннаабым тухары
Тылым биир,
Баарым тухары
Баһам баар:
 Ыйыллыбыт санаабын
Ырыабынан ыһар,
Санньыйбыт санаабын
Санаабынан сааратар,
Көлбөбүрбүт көхсүбүн
Күүгүммүнэн көччүтэр...
 Кимиэхэ даһаны
Кэскил буоллун диэн
Кэрэхсэтэр баһаттан

Киэргэтэн суруйбаппын.
Бэрдьигэс мэйиибин,
Бэринньэжэ суох өйбүн
Бэлиэтиирбин бэйэм
Бэркэ биһириибин...

Аатырар эрэ наадатыгар
Атын дьонно айан
Алыс кыһанан
Алларыйан албаабаппын,
Аар-маар санаам
Алдьанан айманарын
Аралдьытар наадатыттан
Арахсыбакка айдаарабын,

Миэхэ
Күнү күндээрдэр,
Күөмэйи ыллатар,
Сибэккини тэтэрдэр
Албан алгыс
Аан дайдыттан
Адьяһын анамматаба,
Арытыаллааман, атастаар!..

* * *

Энин-дьүһүн эриир
Эмииз-туомуй!
Кутуйа куттах санаабар
Куһабан кутурбан кутулар
Самыыр-хаар сабан,
Санаа-өй санныйар.
Күлүү-оонньуу көмүллэн,

Көмнөхтөөх күн көстөр.
Сымыйа-сыыһа сылыктар
Сырай-харах анһаллар.
Сытаан булан сылдыбат
Сылык-толкуй буолар...

1925 с.

* *

Эмиэ, эмиэ
Эбир былыт,
Эриир-буруур,
Эгэлгэ эрэйдэр
Эргийэн эрэллэр.
 Туохтан,
 Тобо
Тулаайах сүрэбим
Тууллайар буолла?
Өрөгөй тардыһар
Өркөн өйүм,
Өлбөөдүйэ өһөн,
Өтүрү өйдөөбөтө?..
Саманнык салалтаба,
Саргыны көрбөккө,
Салбан санаам
Санныыйан сатыылаата —
Ыараханын-ынчыгын,
Кутурбанын-куһабынын,
Харанатын-хааччабын!..
 Туох

Тумнастыбыт санаабын
Туругурдан туһалыыр
Тутуулуктаах буолуомуй?

Ким

Кэхтибит кэмэлдьибин
Кэрэхсээн кэпсэтэн
Кэнэтиэй-киһититиэй?

Ханнык халлаан

Сайаҕас салгына
Саппабырбыт санаабын
Санардан сайыннарыай?

Суох, суох, суох!

Ийэм иһиттэн

Итинник санаа

Инмит эбит.

Бастаангыттан маннык

Балаархай майгы

Батыспыт эбит.

Арай адырбайы

Айхалынан аһар

Анамматах эбит.

«Акаарыны арай

Көмүллэр иинэ көннөрөр...»

1925 с.

ТУОХТАН?..

Туохтан

Сүдүрүүннээх санаалар,

Сүнньүм үүтүнэн сүрүннэнэн,

Сүрэхпэр сөнгөр буоллулар?

Туохтан

Саппахтаах санаалар,
Санным үүтүнэн сааллан,
Санаабын саппабыттылар?..

Туохтан

Өһөхтөөх өйдөр,
Өттүгүм үүтүнэн үктэллэнэн,
Өйбүн өһөрдүлэр?..

Туохтан

Барбах майгылар,
Баспынан батарыта киирэн,
Баспын баттаатылар?..

Туохтан

Ыарахан санаалар,
Ыга анньан киирэн,
Ыар-баттык буоллулар?..
Күннээби олох күөмчүтэ
Көй салгын буолан
Күлүктүү көттөбө дуу?
Сүнгэн олох сүдүрүүнэ
Сүлүһүн буолан
Сүрэхпэр сөнгөбө дуу?
Халын олох хапсыыра
Халарык буолан
Харахтын саптаба дуу?

Эбэтэр

Эрэй бабайы илбинэ
Этэр тыла суох буолан
Эппэр иннэбэ дуу?

Миигин

Хаххалыыр хара санаа — халбарый,

Күлүктүүр күтүр санаа — күрэн,
Баттыыр балыыр санаа — бар,
Ынчыктыыр ыар санаа — ыһылын,
Санаарбатар саппах санаа — сайбан.

ИККИ КИҢИ КЭПСЭТИИТЭ

1-гы киһи:

Суруксут суолтата тугуй?
Олоххо ырыа кэриэтэ дойдохсут дуу,
Оонньуу-күлүү кэриэтэ ойууһут дуу?
Ону миэхэ
Оноллоон кулу эрэ!

2-с киһи:

Суох, добоор,
Суруксут суон суолталаах буолар,
Көрбүтү күлүктээн көрдөрөр,
Баары-суоҕу баһыйар,
Кистэли-батталы кэпсиир
Бастын үөрэхсит диэн
Бар дьонно кини буолар.

1-гы к и һ и:

Оннук ини, добоор!
Ол эрэри
Ол-бу киһи олоруохтааҕар
Ону-маны ойуулаабытыттан

Оннук улахан туһалаах
Оноһуллара буолуо диэбиппин.

Оччоҕо
Суруксут эрэ суолтата
Соччо улахан буолуо дуу?

2-с киһи:

Оннук буолбатах, убаай!
Аан дойду
Араас олобун
Араналаан алгыырга
Абыс айыыттан
Ала-чахчы аналлаах,
Ийэ сир эгэлтэтин этэргэ
Ийэ ууһуттан
Илэ-чахчы этитиилээх,
Кистэлэнг киппэ кэскиллээх,
Көстүбэт күлүк күүстээх,
Кэбэлээх кэрэ тыллаах
Кэтэх киһи буолар, сэгээр.

Итинник киһии
Ийэ дайды илгэтэ
Ийэ ууһун иһигэр
Илэ-чахчы тэрийэр.

Оннукка уорбалаах
Билигин биһиэхэ даҕаны
Биэс-түөрт биллэр, онтон
Биир билгэлээх, билэрдии эттэххэ,
Бэппиирэй баар ээ.

1-гы киһи:

Били бэйэм бииргэ үөскээбит
Бэппиирэйбиттэн бэрт киһи тахсан,
Биир ийэ ууһун биһирэтиэ диэн
Билбэккэ турабын,
Биир-биир кэпсэтиигэ миигиттэн
Бииринэн да билээччитэ суох,
Бэһэһээни оҕо буолбат дуо?

Хата кини кэриэтэ,
Биир эмэ мин билбэт
Бэрт омуктан ааттаабытын буоллар,
Бэркэ биһириэм этэ.

Хайа,
Оннук улахан суолталаах киһи
Унуохтуун-иниэхтиин ураты,
Дьүһүннүүн-бодолуун түктэри,
Туттардыын-хаптардыын туспа буолуохтаах.

2-с киһи:

Билбэт буолан эттин.

Оннук киһи
Ураанхайтан ураты
Ураа муостаах буолбат.

Хата,
Норуот дьону кытта булкуспут,
Аҕа уһун кытта аалсыбыт,
Ийэ ууһун кытта сэлэспит,
Киһини эрэ кытта кэпсэтэр,
Ураанхайы эрэ уруургуур,
Кыраттан үрдээбэт,
Икки атахтаахха эйэлээх,

Улахантан оччообот,
Ириэнэх хааннаах,
Элэккэй бэйэлээх,
Киһиргэнэ суох кэмэлдьилээх,
Кэскиллээх киһи буолар...

1 -гы киһи:

Эчи оннук ини, итэбэйбэтим,
Соботох киһи суруйбута
Соччо суолталанара буолуо диэн,
Биир киһи бириинчиктээбитэ
Соччо биллэрэ буолуо диэн,
Билигин даҕаны мин
Биһирээбэккэ турабын.

Мин

Үөрэх бутүннүү,
Сурук дьукку
Сири-халлааны кытта бииргэ
Ситимнэнэн тэриллибитэ буолуо диэн
Сэрэйэр буоларым ээ.

2-с киһи:

Оччоҕо даҕаны
Туох суруйбута буолуо диэн
Толкуйдуугун, доборуом?

1-гы к и һ и:

Тугун билиэмий,
Танара айбыта эбитэ дуу,

Бэйэтэ тэриллибитэ дуу,
Кэмэ суох кинигэни көрөбүн,
Кимтэн да кэлэрин билбэппин.

2-с киһи:

Ити барыта эн биһиги курдук
Иринэ мэйиилээх,
Эт сүрэхтээх дьон
Эппит тылларын
Ийэ ууһа ирдээн ылар,
Ильдэ сылдыар ээ.

Онон

Бэйэбит билгэһиттэрбитин,
Суох-баар суруксуттарбытын,
Ыраас тыллаах ыччаттарбытын
Ытыктыах тустаах этибит.

1-гы киһи:

Буоларын буоллаҕа да,
Буомча битим бобута тыытар,
Буоһалаах баар буолуо диэн
Борургуу санаабатым ээ.
Арай ол курдук
Атын аҕа уустарыгар
Алыс ааттаахтар бааллар ини.
Бэйэм эрэ Бэппиирэйбин
Билигин даҕаны
Бэрт киһи буолуо диэн
Биһириэ суох киһи буоллабым.

1925 с.

ХАРЧЫ

Күн сиригэр
Күтүр күүстээх
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Үчүгэйи көрдөрөр,
Үтүөбэ үктэтэр
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Танаһы тангыннарар,
Тапталы таһаарар
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Көргө көбүтэр,
Көнгүлгэ көччүтэр
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Минньигэһи биллэрэр,
Билсиини кэнэтэр
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Туттунууну тупсарар,
Туһунан онорор
 Хармаанна хааланар
 Харчы буолар.
Сатыыны аттыыр,
Санааны сайдыыр
 Хармаанна хааланар

Харчы буолар.
Батталы барбардар,
Барыска бабардар
Хармаанна хааланар
Харчы буолар.
Куһаҕанна кучуйар,
Кубулбакка холбуур
Хармаанна хааланар
Харчы буолар.
Харабы сабар,
Хардыыны ханатар
Хармаанна хааланар
Харчы буолар.
Уоруйабы онгорор,
Остуруокка уктарар
Хармаанна хааланар
Харчы буолар.
Хабарбаны хайыттарар,
Хааны таһааттарар
Хармаанна хааланар
Харчы буолар.
Ол да буоллар,
Хамныыр хараба
Харчыга хамаба...

1925 с.

ӨРҮС ЭСТИИТЭ*

Хаар уута
Хара сиргэ

Халыйан дьалкыйда.
Сүдүрүүн уута
Сүннүүн булан
Сүүрүгүрэн сүүдүйдэ.
Аппа сир устун
Айманан айаннаата,
Хотоол устун
Кутулан куугунаан кулдьугураата,
Эккирэтиспит курдук элэннээтэ,
Куоталаспыт курдук куллуугураата,
Үрэххэ сүүрдэ,
Үрэллибэт үрдүн
Үлтү тыылынна,
Үөдэн-таһаан онордо.
Төбүлэххэ түстэ,
Төлөрүйбэт мууһу
Төлүтэ тыылынна,
Тиэрэ-маары ыытта.
Өрүс мууһугар өһүрдэ,
Өрө дэбилийэн тэптэ,
Куодаһынын булла,
Куоһахтыы обуста,
Кутулан куллуугураата.
Ириэнэх илгэтинэн
Имэннээх үлүгэрдик
Иһигэр симилиннэ.
Кини бэйэлээх,
Киэлитин киэптээтэ,
Киэбин кэбэлиттэ,
Тула өттүнэн субуруннаата,
Тутулуктарың туурталаата,
Тирэбин булунна,

Тэбинэн кэбистэ,
Тигигэр тиэттэ,
Тимэбин төлөрүттэ.
Ыар муус даа буоллар
Ыксаан ынчыктаата,
Халын муус даа буоллар
Хайдаары хаһытаата.
Үөгүлүү-үөгүлүү
Өрө үллэн лүһүгүрээтэ,
Өлөр санатын санарда,
Хаһытыы-хаһытыы
Хабабар хаайда,
Хайыта ыстанан барда,
Кини даа буоллар
Киэн киэлитэ кэмчитийдэ,
Кулан уорабайа куччаата,
Ардьяалы оболоор,
Хаар да уута
Хааппыланан хамылыннабына
Халыан буолар даа эбит,
Көмүрүө даа уута
Көтөбуллэн көстөбүнэ
Күүстээх буолар даа эбит...
Садырыым даа чалбаба
Сайдан тахсыбыта
Салан буолар даа эбит...
Били бэйэлээх,
Сөнг муус сүллүгэни сүөрэригэр,
Халын муус халбаны
хампарытарыгар,
Тон муус күөнү
Тоһутарыгар чугаһаата ээ...

Өрүс хотун мууһа
Өрө мэтэрийэн өбүллэннээтэ,
Халын тараһата
Хайыта барда,
Киэн киэлитэ
Дэлбэритэ ыстанна,
Ынгыранан ынчыктаата,
Хабырынан хачыгыратта,
Халыйан хааламмыт
Хаар уута
Адьяһын аһыммата,
Тобурах уута
Тохтон кутуллубута
Туура тохтоппото,
Өрүһүспүт көрдүк
Өрө тыыллан үлүһүйдэ.

Онуоха өрүс,
Тулуһаайабын диэн
Тура сатаата даа
Турута ыстанан барда,
Ингнээйэбин диэн
Иниэттэн көрдө даа,
Илбириттэн барда.
Күүһэ эһиннэ,
Көтүрүөһэ көтүлүннэ,
Күөрэ-ланкы буолла,
Күөх уу үрдүгэр
Күөрэйэ-күөрэйэ умуста,
Кыаба кыаттарда,
Кылыбырыы илгиһиннэ,
Кыдьымах буолан кыстанна,
Кыдьыгыран кырылаата,

Хаамара хааттарда,
Халбаһа буолан,
Хачыгыраччы хабырынан
Хайыта хампарыйда,
Хара буорга анньылынна,
Үгүс муус буоланнар
Үтүрүһэн үөгүлэстилэр,
Үлтүрүйэн үксээтилэр,
Үөдэн-таһаан бардылар,
Үөгүлээн үрэлиннилэр,
Үөмэс-аамас бардылар.
Хаар уута
Халыан сүүрүгэр хаайан
Хампы үүрэн
Хоту диэки
Холлото турда...
Суугунаан суулла,
Харылаан халбарыйда,
Күрүлээн көстө,
Батыакалаһан барда,
Эргийбэккэ элэннээтэ,
Элэн-сэлэн буолла.
Күөх уу
Көнгүл бардабым диэн
Көччүйбүт көрдүк
Көбөрө уһунна,
Көрүлүү күөгэлдьийдэ.
Онтон,
Күр муус көтөбүлүннэ,
Күөх сайын күөрэйдэ,
Күлүү-оонньуу көһүннэ диэн
Күн дьоно күргүөмүнэн

Күүгүнэспитинэн бардылар...

1925 с.

* * *

Тыал тыалыран чыскыйдабына
Тыа хамнаан сыыпыныыр,
Силлиэ сирилэччи сирдьигинэттэбинэ
Сис синниэх курдук нэмиринниир,
Холорук ходуһаба хорбойдобуна
Мунньуллубут бугулу бурайар,
Ардах саккыраатабына
Арыт-ардыгар
Ас буолар,
Сорох ардыгар
Сор буолар...

* * *

Аһыллан турар түннүкпүнэн
Алыс сайабас салгын
Аңкылыйан киирэн —
Ыарахан салгыны
Ыраастыы обуста,
Саппабырбыт салгыны
Сайыччы сайбаата,
Күөх оттор сыттарын
Көнгү анньан киллэрэн

Көппөхтөрү көтүттэ,
Күн күлүмнэс сырдыга
Көнгү көтөн киирэн,
Күлэ-оонньуу көрөн
Күлүгүрбүт дьизбин
Күлүмүрдэс онордо...
Күн уотунан көччүйэн,
Сииктээх сиртэн силистэнэн,
Ардах уутунан аһылыктанан,
Тэтэркэй сэбирдэбин ситэринэн,
Ньамчы лабааларын сарбатан,
Көстөр дьүһүнүн көбөрдөн,
Күөх от быыһыгар күлүктэнэн,
Көрөртөн күндү дьүһүннээх,
Сэргэх сэбирдэхтээх,
Сибэкки от барахсан
Ситэ тэтэрэн сэргэхсийэи
Күн уотугар күлүмнүү турдабына,
Адаарыйбыт муостаах,
Аччаллыбыт атахтаах
Анах сүөһү, ааһа хааман иһэн,
Атабынан тэпсэн,
Алдьатан ааспыта.

* * *

Өрүү
Өтөрү өйдүү иликпин,
Өлүү
Өһүн көрө иликпин.
Букатын

Бу диэн
Булгу болбойо иликпин.
Адьяһын
Арааран, араналаан,
Анаан анаара иликпин.
Манан халлаан анныгар
Барыйан сылдыарым тохору
Бар дьон барыта
Бараммат дьоллоноллоругар
Баҕарар баарым,
Күрүөх дьон көнүлэ
Күөмчүтэ суох көстөн,
Күөрэйэн күлүмнүүрүн
Күннээбэр күндүтүк
Көччүйэ көрөбүн.
Аныгы
Арабуочай айылгытын
Айхаллыы саныыбын.

1925 с.

* * *

Тохтоо, болбой,
Тоҕо оннугуй,
Томоонноон толкуйдаа!
Уһугун, уоскуй,
Уларый-тэлэрий,
Ураанхай уола!..
Көр-иһит,
Көччүй, көрүлээ,

Көмүһүм оботоо!..
Араас адырбайы
Ардах-хаар курдук
Аһаран аралдьый,
Эгэлгэ эрэйи
Элэк-күлүү көрдүк
Этэн-инэрэн ис,
Күлүктээх күннэри
Күлүү-элэк көрдүк
Күрэтэн көбүрэт!..

Ааспат диэн
Адъас анаммат,
Барыта баранар,
Урукку уларыяр,
Энин эргийэр,
Эгэлгэ буолар
Эбээт, доборуом...
Туппуту ыһыктыбат,
Санаабыты санарбат
Төрүт түктэри...

1925 с.

ОРОСКУОТ ТӨРДӨ ОНТОН

(Дьинг баартан)

Мичээрдэһиинэн билсэн,
биир-биир көрсөн,
«биһиги — билигин» дэһэн,
бэт биһирэмник кэпсэтэн,
бэлэмнэнэри бэлиэтэһэн,

бэйэ-бэйэни мэктиэлэһэн,
харчыны хаар курдук
хайаба баарынан хамыйан,
булааччыны бокуойа суох булан
аҕалааччыны аккааһа суох талан
аҕалар сиргэ
айдаана суох атааран,
аҕалыар дылы
ах баран,
антах-бэттэх хаамсан,
алах-чалах санарсан,
тура-олоро суодаһан,
бара-кэлэ батыгыраһан,
көһүтэ-көрө сүүрсэн,
көрө-көрө күлсэн,
көбүө-дьөбөө кэпсэтэн,
сэк-сук буолан,
сэгэйэ-ходьойо сылдьар
сөргэх бириэмэ кэлэр...

Онтон дуо, оболор,
күүтүүлээх ас көстөн,
күлүмнүү-көрүлүү көрсөн,
көтөбүүтүн көбүйэ көрөн,
аҕалыытын алдьата охсон,
үрүүмпэлэнэн үгүстүк үллэстэн,
абыраллаах ас бу диэн,
алыс айылгылаһан,
аһаан-иһэн,
амтаһыйан
аны арахсыспат
атас-добор буолан,
айманан-сайманан баартара...

Онтон

лис-лас хаамсыы,
ымсыы-баба кэпсэтии,
одон-додон дойбоболуу,
ону-маны онолуһуу,
иһиллэспэккэ сэхэргэһии,
олобо суох добдуйуу,
харса суох хайбаһыы,
халыан собустук санарсыы,
бокуойа суох ботугураһыы,
үгүстүк өйдөөбүмсүйүү,
үтүө өттүн былдьасыһыы,
үөмэс-аамас хаамсыы,
баһа-атаба суох байымсыйыы,
бадаба-майгыта суох бардамсыйыы,
кэтэбэ-кэмэ суох киһиргэһии,
суолтата-суобаһа суох суугунаһыы,
ахсаана-арда суох ампаалыктаһыы
арыллан аҕай барда
аххан эбээт, оболоор...

Онтон

биир билээччи эттэ:
минньигэспит мэлийдэ,
арыгыбыт аччаата,
амтаннаахпыт аҕыйаата... —
Аба-кыһыы буолла....
көччүйбүт мүлүү көбүрээтэ,
көбүс түһүү буолла...

Хайдах хаалыай,
харса суох баран,
хармааны хасыһан,
харчы хамыыра буолла.

Онно

кэччэгэй да кэрэйбэтэ —
кистэлэнин кэрэхэлээтэ,
кыһалбалаах да кымаардаабата —
кыбытан сылдыарын кылатта,
суохтаах да сулунна —
соботобун тутунна,
аһыыра да суох аймаммата —
арыгыга атаараары айхаллаата,
иэскэ киирэрин кэрэйбэтэ —
иһэр эрэ имэгирдэ,
олобор ордорорун
олохонно уурбата,
одуулаан да көрбөтө —
орообутунан барда...

Өр өнүрээбэтэ,

амтаннаах астарын
арыгы аллаабы
аҕала оуустулар,
айхалы кытта
аһаабытынан бардылар.

Эмиэ

кэмчиэрийбит кэпсээн кэнээтэ,
аччаабыт аймааһын алыстаата,
ырыа-хоһоон ыраатта,
бүк-тах барыы бүгүстээтэ,
бөппүрүөктэһии бүрүүкээтэ,
күүһүргэһии көһүннэ,
күлүү-оонньуу көбүрээтэ,
күдэн-айдаан улаатта,
сымнаҕастара сытта,
мөлтөхтөрө бөскөйдө,

хотторбуттара хотуолаата,
куһаһаннаппыттар кутурда,
ыксаабыттар ыллаата,
итирбэтэхтэрин диэки тэ дьиэлээтэ,
үрүүмпэ үксүтэ үлтүрүйдэ,
арыгы анара дьалкыйда,
адаа-быдаа арахсан,
бөппүрүөк өттүнэн мөккүстүлэр,
иирсэр сиэринэн этистилэр
өһүргэстээх өттүнэн өстөннүлэр,
буоһата суохтан боруоктаннылар,
буолан-хаалан бардылар,
хаарыан атастыыларын хааллардылар,
харыларын хастастылар,
хааннарыгар харанарыстылар,
хардарыта дайбастылар,
добордууларын умуннулар,
тобурбатыһан бардылар,
атастыыларын аахсыбатылар,
анньыалаһан адаарыстылар,
тэмтээкэйдээн тэбиэлэстилэр,
тиэрэ-маары тэлэккэччидилэр,
түлэс-балас түстүлэр,
түн-тан буоллулар.
Халлаан сырдыырын сабана
хамныыр-имниир хаалла,
олорор сирдэригэр
охтон утуйдулар,
тустаабычча туора-таары
туймаарыйан оботтулар,
сыттыга суох сыттылар,
суорбана суох соһулуннулар,

кулахыга хомуллубатылар,
былахыга быһаарбатылар,
ордоотоон уһуктубатылар,
орулуу-орулуу
утуйан онтордулар.

Онтон

утуу-субуу
уһуктан ууналаннаспытара:
ок-сиэ нии, оболоор,
бастара баһааннык балабадыйбыт,
сүрэхтэрэ сүрдээхтик мөхсүбүт,
тамахтара наһаа хаппыт,
эттэрэ иилэн ылбат гына илдьирийбит.
Санарыахтарын
саланнык сааттылар,
кэпсэтиэхтэрин
кэмэ суох килбигийдилэр,
айалыахтарын
алыс тардыннылар,
оргууй аххан
олорон эрэн
онтукаларын-мантыкаларын
оностоммута буоллулар,
тиэтэйэ-саарайа
тэбэнэн титирэстилэр,
букатын да билбэт киһилэриттэн
буруйдаах курдук куттаннылар,
сирэйдээхтэн эрэ сэрэннилэр,
көбүстээхтэн эрэ күрэннилэр,
атахтаахтан эрэ сааттылар,
бөөлүүннүлэрин бүдүүлээтилэр —
бүтүннүүтүн өйдөөбөтүлэр.

Хармааннарын харбаннылар —
харчыларын аабыннылар,
ханна баартын харыһыйдылар,
иэскэ кииртэрин иһиттилэр —
илин-арбаа дьаабытын билбэтилэр,
ороскуоттарын оччуоттаатылар —
олохторун оройдоотулар,
ордук уйадыйдылар,
хотуннарыттан куттаннылар,
эмээхсиннэриттэн сэрэннилэр.

Хайыыр да суох,
халлаан ыраах,
сэмэлэммит да иһин
сир кытаанах,
хайдах гыныахтарай,
хамыммыта буолан баран:
«кытта төрүөбүт
кыдьык буоллаба», —
кыбыстыбыт да иһин,
кыһамматах курдук,
кынтаччы туттан,
кытаатан бараннар,—
«аны арыгылаабатарбыт
абыраныа этибит,
абабыт эбит», — дии-дии,
дьиэлэрин диэки
дьиэрбэннэнэ турдулар.

Олортон
оһоллоох ууга
ордук оботторбуттара,
арыгы аска
алыс алдыаттарбыттара,

испиир имэнигэр
илэ сиэппиттэрэ,
мунгна булларбыттара
наһаа барарга сананнылар,
өссө иһэргэ өйдөттүлэр,
бэйэлэригэр суохтар,
биэрэллэрин билбэккэ
билсэрдэриттэн бигэтик
биэриэх буолан мэктиэлээн,
ыга тутан ыллылар,
арыгы астара
алыс ыараханын аахсыбакка,
айыы саннаахтар
атыылаһан аҕаллылар,
аныгы күннэ дылы
абаларын аралдьытаары,
алҕастарын аһараары,
арыычча сананаары
арыгылаан айманнылар.

Ол курдук

хас хонукка
харалтата суох
абаларын, алҕастарын
арыгынан аралдьыппыттарын
адьаһын аахпатабым...
Ити курдук
иэдээннэ тиэрдэр
испиир илиэһэй эбит.
Харчытын таһынан,
хайа доҕоттоор,
дьөссө түгэбэ, атын алдьархайа -
сааһы сарбыйар,

үйэни көбүрэтэр.

Ол да иһин
өйдөөхтөр өтүрү
өс хоһооно онорбуттара:
«ис —
сэрэн, итириктээмэ,
оонньоо —
оройдоо, олустаама»...

1925 с.

* * *

Энини-дьүһүнү истэммит,
Элбэби-үксү билиммит,
Быстах-остох сананан,
Быыппастар былабай быһыыланан,
Уорба-уурас олохтонон,
Ураты-туспа улажаланан,
Эрэнсибэт энгин мэйиилэнэн,
Эргийэн-урбайан истэхпит
Элбэбин-үксүн эбитин
Эминэ-туомуй, эрэин...

* * *

Билинни биллиилээх*
Биһиги бириэмэбитигэр
Өлбөт үтүө өстөөх,
Имигэс эгэлгэ тыллаах,

Сарбынньахтаах сайагас санаалаах,
Кэрэ кэскил кэпсээннээх
Ким баарый диэтэргит, —
 Оттон, добоор,
Аан дойду иччитин
Ала чахчы ахталытар
Аан дуурай алгыстаах,
Ийэ сир иччитин
Илэ чахчы эргитэр
Инсэлээх эбэрдэлээх,
Онолуйан туойдабына,
Отут сыл унуоргутун
Одуулаан көрөр,
Айгыстан албаатабына,
Абыс сыл анараанытын
Адыылаан араналаабыт;
 Онтон буоллабына
Улуу муоралары
Улабаа өттүлэринэн
Устан урбачыйбыт,
Кэтит Сибиир
Кэтэх өттүлэринэн
Киэптии кэрийбит,
Үөһээ үс хаттыгастаах
Өндөл маҕан халлаанга,
Өксөкү кыыл буолан,
Өрө көтөн күпсүйбүт,
Илин иэйиэхситтээх халлаан
Илбиргэстээх ааттыгын
Илэ-чахчы эбэрдэлээбит,
Одун биистэн олохтонон
Ойуун буоларга оноһуллубут,

Ыраас дьылба ыйытынан
Ырыаһыт буоларга ыйаахтаммыт,
Үпкэ үлүһүйбэтэх,
Баайга баһыттарбатах,
Баһылыкка баһарбатах,
Ийэтин ууһун
Иһирэх тылынан эбэрдэлээбит,
Абатын ууһун
Араас алгыһынан айхаллаабыт
Айыы Өксөкү диэн
Аналлаах аат мингэлээх
Айыы дьаргыл ойуун
Аан дойдубутугар
Ананан айыллыбыт ээ.

1925 с.

МИН

Ыраас олобу ыпсаран
Ырыа гынар ыйаахтаахпын,
Куһаҕан суолу хоһулаан
Хоһоон холбуур холобурдаахпын,
Эрэйи энингэ дэгийэн
Этэр элэргэй идэлээхпин,
Күчүмэбэй күннэри
Күлүү гынар күрэхтээхпин,
Одурууннаах олобу
Оонньуу онорор оноһуулаахпын,
Сыыһа санааны

Сыгаан гынар сыаллаахпын,
Күлүк сиргэ
Күнү көрдөрөр күүстээхпин...

1925 с.

ХАЛБАРЫЙ

Бэйи эрэ, мэссээн,
Мэһэйдии кэлимэ!
Бэтэрээ өттүгүнэн
Бэрт элбэх
 бэйэлээх,
Атын айылгылаах
Арабуочай аймах
Ааннаан иһэр,
Антах халбарый!
Үтүө үйэни үөдүтэр
Үлэһит үөрэ
Үтүрүһэн үөрдүстэ,
Үөһэ тур!
Уонна,
Ойобоско туран,
Одуулаан көр эрэ...

БУОЛУО

«Ааһан эрэр олох аһайдара,
Антах халбарыйын!
Мэһэйдээмэн, билэбит дуо?

Билинни бириэмэ
Билээччи бэттэрэ
Биһиги кэллибит!
Эһиэнэ
Уруккугут уурайда,
Уочараккыт уолдьаста,
Уодьугангыт туолла.
Эппит тылгыт эргэрдэ,
Санарбыт санабыт саппабырда,
Туойбут тойуккут суһуктуйда.

Аны
Аныгы олох
Саргытын салайа санарарга,
Уйгутун уруйдуу туойарга,
Бэрээдэгин бигэргэтэ этэргэ
Биһиги кэллибит,

Эһигиттэн
Элбэбинэн ордук
Элэркэй имигэс этиилээхтэр,
Сынтарыйбат, сылайбат
Сытыы болот тыллаахтар.
Ыралаах, ыпсабай
Ыллам ыраас ырыалаахтар,
Тохтообот толору
Туйгун дорбоон тойуктаахтар,
Кэчэрээбэккэ кэлэр
Кэрэ кэокил кэпсээннээхтэр,
Уурайбакка уһуннук уһуутуур
Уһун уйгу куоластаахтар», —
диэтэхтэринэ,
Баһылыгы көрөн,
Баһы төнкөтөн,

Баџарбатар даџаны,
Баран биэрии буолуо...

1925 с.

ЫҢҢЫРЫЫ

Холбоһон сылдьангыт,
Хоһууттан хоргуппакка,
Хомунньуус олобун
Холбоон хоһуйун!
 Сиэттиһэн иһэннит,
 Сэмэттэн сэрэммэккэ,
 Сэбиэскэй сиэрин
 Сэһэргээн сиэрдээн!
Үөлээннэһэн үөскээннит,
Үөбүүттэн өбүллүбэккэ,
Үөрэх үрдүүрүн
Үөскэтэн үлэлээн!..

* * *

(быстах)

Олох-дьаһах уларыйда,
Оноһуу-тэриир улаатта,
Үөскүүр ыччат үксээтэ,
Үөрэх үтүөтэ үрдээтэ,
Былыргылыы бырабылынна,
Аныгылыы арылынна,
Саҥа саргы салалынна,
Дьүөрэ түһүмэх үксээтэ...

АТТАНАР АЛГЫС*

Айыллыбыт буорбуттан арахан,
Атын аба ууһугар
Айхал тардыһа
Айанныырым анаата,
Аан дайдым айыыта,
Аар мэник уолум
Атын аба ууһугар
Айманаары гыннаба диэн,
Арыһыйар буолаайабын.

Хата,

Ат тардыабынан
Арахсыбат алгыскынан
Айхаллаан аргыстаа!..
Уйгулаах буорбуттан уларыян,
Улаба дойду улахаттарыгар
Уруй көрдөһө
Устарым уолдьаста,
Улдьаа мэник уолум
Улаба сиргэ уйманаары
Уларыйар буоллаба диэн,
Уордайар буолаайабын.

Хата,

Уларыйбат уһун
Уруйгунан олохтоо!..
Кыраай дойду
Кылааннабар кыттарбар,
Улуу дойду улусхан
Уһуктаабар оһолломмот,

Хатан харах уотугар
Хайа көрдөрбөт,
Сытыы-сындыс тылтан
Сынтарыйан сыппат,
Кытаанах кыһалбаба
Кыаттаран кыпчыттарбат гына
Кулан алтыһынан куйахтаа,
Эбэрдэлээх этиигинэн эрчимнээ,
Салааһыннаах санабынан саргылаа!..
Кэлин өттүбэр
Кэбиспит от саба
Кэлтэрийбэт кэскиллээ!..
Илин өттүбэр,
Сонобос ат саба
Солбонуйбат соргута
Солбуйа туойан соргулаа!..
Күрүөх-билэ дьоммуттан
Күһэлтэни көрбөккө,
Күтүр күүстээх омукка
Көнгүлү көрөн көччүйэ
Көһөр күнүм көһүннэ,
Көкөт-мэник уолбут,
Көрө-көтүүн көбүйэн
Көтөн-күрэнэн эрэр диэн,
Көйгөлүү-көлөһүннүү көрүмэн!
Хата,
Атын аба уустарын
Ааттаахтарыгар атабастаппакка,
Аалсар-анныһар гына,
Айылгылаах санаабытынан
Албаан-айхаллаан атаарын!
Туспа уус дьонун

Туйгуннарыттан чугуйбакка,
Туруулаһан тулуйар гына
Туймуулаах тойуккутунан
Тускулаан-дьоллоон туоратын!..
Албаһа-албына суох
Айаннаа диэн
Айхаллаан арахсын!..
Этэбэ-бытаба суох
Этэннэ эргий диэн
Эбэрдэтэ этин!

*1925 с., бэс ыйын 14 к.
Якутскай.*

БУ ТУГУЙ?*

Түмэн бараан түүннэ
Түн-тан түһэн,
Түлэс-балас бардахпына,
Түннэстигэс түүллэри
Түһэтэлиир буоллабым үһү...
 Туспа дойду тумана
 Тумуу-сөтөл буолан
 Тумнараары гыннаба дуу...
Сабаба дойду салгына
Санныытаары гыммытын
Санаам таайдаба дуу...
 Халын дайды халлараана
 Халтарытаары гыммытыттан
 Хааным хамнаатаба дуу...

Эбэтэр,
Ийэ дайдым илгэтэ
Ингнэл-таннал түһэн
Иирдээри гыннаба дуу...
Аан дайдым алгыһа
Адаа-быдаа буолан,
Аймаары ананааба дуу...
Кэрэ сирим кэскилэ
Кэри-куру буолан,
Кэтэхтээри кэмэлдьилэннэбэ дуу...

Мин,
Аан дайды устун
Атахпынан атыллыырым тухары,
Атын даа сиргэ айманнарбын,
Аралдьыйбат айхал
Ахтар айыыттан
Алгыстаах этим ээ...
Улуу дойду буоругар
Уһукпунан дугунарым тухары,
Улаба сиргэ да уйманнарбын,
Уларыйбат уһун
Улуу оноһууттан
Уруйдаах этим ээ...

Быстабы санардабым,
Туспаны туойдабым,
Буоһата суоһу
Ботугураатабым буоллун!..

ҮӨЛЭЭННЭЭХТЭРБЭР *

Ааспыт үйэ алгыччыттара,

Урукку олох хоһоонньуттара,
Элбэх тылы эбэн,
Эгэлгэлээн этээчилэр,
Толоос тойугунан
Толорон тупсарааччылар,
Тоохтоон эрэ, доботтоор!..
Уруккулуу уһуннук
Уранныыры⁴ ууратан,
Уу сүүрүгүн курдук
Улгумнук уруйдуурга
Улуу олох уурда.
Атын арааска аралдьыйбакка,
Алгыс төрдүн атахтаан
Аныгылыы алгыырга
Аан дойду анаата.

Аны

Тыл күүһэ кытаатта,
Хоһоон холобура улаатта,
Кэпсээн кэринэ кэнээтэ...

Ону

Оройдоон, олохтоон,
Сайаҕас санаабыт
Саргылаах сарбынньабын
Салаалаан таһааран,
Көрүөх дьонгутун
Көччүтэн көмөлөһүң.

(1925 с. бэй ийэ).

АТЫН ДАЙДЫТТАН *

⁴Уранныыр — кизгэтэр.

Ойобос өттүнэн
Онпукка дылы оһохтоох,
Онон-манан оноруттубут
Оччугуй түннүктээх,
Саах сыбахтаах,
Самныбыкка дылы быһыылаах
Саха балаҕаныгар
Саһан таалалаан баран,
Эмискэ эр санаа киирэн,
Күннэ көбүрээбэккэ күүгүнүүр
Көлүөһэ сыарба көлөлөөх,
Танара сырдыабыттан тарылыыр
Тарамбаай сыарба талаһалаах,
Орулуу-оруюу ойор
Оптуобус сыарба олбохтоох,
Айааты-айааты айанныыр
Аптамабыыл сыарба аттаах,
Ыам бырдабын курдук
Ыһыллыбыт ыраас ыччаттаах,
Томороон мас курдук
Торолуйбут толуу дьонноох,
Хатын мас курдук
Хайбаллаах хатын дьахтардаах,
Кыталык кыыл курдук
Кыама суох кынтарыспыт кыыстаах,
Араас куолаһынан айдаарбыт
Ахсаана биллибэт атыһыттаах,
.....
Талан ылбыт курдук
Талыы танас табаардаах,
Тааһынан чабылайбыт,
Көмүһүнэн күндээрбит,

Сиэкилэнэн сиппит,
Ас бастына тарбаммыт,
Иитимньи идэкигэ тэлгэммит,
Идэ бөбө тэриллит,
Үөрэх күүһэ сүрүннэммит,
Өй үлүһүйэн үрдээбит,
Күнүстэри-түүннэри,
Күөс үллэрин курдук,
Күүгүнүү оргуйа турар,
Уһун сыл устатыгар
Уу долгунун курдук
Оргуйа турар олохтоох,
Кириэппэс курдук
Килэгир таас дьиэлээх,
Күнү көрдөрбөт
Күкүр таас күүлэлээх...
Атын халлаан анныгар
Арахсан кэлэн
Аймана сылдьан
Абам ууһун ахтар,
Ийэм ууһун сэргэбэлиир,
Саах балабаммын саныыр,
Сахам сиригэр саантыыр
Санаалаах буоллабым үһү.

(1925. От ыйа.)

МАННАЙГЫ ХААР *

Харана былыт
Халлаан кырсын

Хаххалыы халыйда,
Хардан от кырыстаах
Хара буор сир
Хаспабыран хараарда.
Көстөр эрэ күлүгүрдэ,
Мас эрэ барыгырда.
Иһирик ойуур
Иһиллээбит курдук иһийдэ.

Онтон

Көбүөр көрдүк
Көбүрүөннүк хаар
Көлөһүннээх сири
Көмөн күүдэмнээтэ,
Кубарыйбыт хонууга
Кураанах хаар
Кубулбата суох кутулунна
Хара буору
Хаарынан сапта,
Толоон ньуурун
Тонолутан тупсарда,
Сыһыы сырайыгар
Сыа хаары сыһыарда.
Күлүк сир
Күлүмүрдээн көһүннэ,
Аппа-алаас
Алаарыйа сандаарда.
Ып-ыраас,
Сып-сырдык
Көбүрүөннүк хаар
Күн уотутар
Күлүмүрдээн көһүннэ.
Сөрүүн салгын

Сүрэби сөрүүкэттэ,
Тымныы салгын
Тыыны уһатта.
Балабан иһиттэн
Манаас ынах
Батыччахтаан тахсан,
Манан хаарга баһыттаран,
Барар сирэ баранан,
Мабыраан марылатта...
Оҕо аймах,
Ойуоххалыы оонньоон,
Онкутун одуулаата.
Кыраһа хаар түстэ,
Кыһыммыт кыгыһахтаата, —
 диэн
Кырдыаҕас өттө
Кыһалбатын кэпсэттэ...

1925 с.

МАХТАЛ*

Былатыан быраатым,
Ыраастык ыпсаран,
Лабаалаан, нарыннаан,
Арабуочай аймабы аһынан,
Тулхадыйбат тускуну
 туймуулаатын,
Ыар кыһалбаны ылынан,
Нуобай олобу тупсардын,
Оробуочай олобун онордун,

Ичээнгэ элбэхтик эрилиннин,
Уйадайбат уруйдаах оройгунан
Наар дьаданыны таптыгын,
Уус-уран тылгынан
Сахалыы сарбынньахтаан
санарабын.
Кулан куйусхан хоһоонгунан
Айылбаны айдааран
айхаллаатын. —
Итини испиттэн эбэрдэлээтим.
Уйбаан оёонньор
Отох оёото
Атах сыгынньах
Алампа айхаллаатым.

(1925 с.)

* * *

Ха-ха-хаа!
Хачыгыраччы күллэрбин,
Таналайбын чанырбаттарбын!..
һү-һү-һү!
Күчүгүрэхчи күллэрбин,
Күөмэйбин көнкөттөрбүн!..
Этэр тыл илбиһин
Эргитэ этэн ыламмын
Этэ сэлээр буолларбын,
Кыһыл тыл кыдьыгын
Кытара туойан ыламмын
Кыыран кылыбыраатарбын.

Бохтообот модун
Буза моонкьуланнарбын,
Сылайбат, сымнаабат
Сытыы сындааһыннаннарбын.
Күлкэдийбэт, мөлтөөбөт
Күтүр күүстэннэрбин,
Иннэ-бүргэс буолан
Иннииргэ ингиннэрбин...

ОЙУУН *

Бэйинг эрэ, сэгэрдээр,
Мэһэйдээмэн эрэ миигин!
Аан-дархан алгыһы
Албанаары айгыһынным.
 Тобой-сэргэ доботторум,
 Торбо-томоон тойукпун
 Тобулан толкуйдаамына,
 Туората көрөр буолаайабыт!
Амырыннаах алгыспын
Аанһа араарымына,
Арытыаллы саныыр буолаайабыт!
 Күн дьүөгэлэрим,
 Күүстээх тыл диэн,
 Күөмчүлүү көрөр буолаайабыт!
Ийэ дайды дьиһилгэтин
Испэр ингэринэн,
 Аан дайды алыбын
 Айахпар алкынан,
Кулан дойду кубулбатын
Куолайбар куорхаан ылан,

Дирингин ситтэрбэтэх,
Улабатын булларбатах,
Улуу муораба умсан,
Кэтэ балыгы* кытта кэпсэтэн
Тойон балыгы* кытта добордоһон,
Билиигэни* кытта билсэн,
Тиит балыгы* кытта эйэлэһэн,
Түгэбэр түһэн,
Чүөмпэтигэр сөнгөн,
Будулбаныгар булкуллан,
Боруотар обустаран,
Харананы сырдатар,
Хагданы көбөрдөр,
Хаппыты илитэр,
Күлүмнүү умайар
Күндү тааһы булан
Күөрөтэн табаараммын
Күн дьонугар көрдөрөн
Көччүтэр күнүм буолла!..

Онтон эрэр буоллабына,
Үс мөгүөnnээх
Үрдүк манан халлаан
Үрүт үөмэр өрөһөтүгэр
Өрө көтөн тахсаммын,
Абыс курдуулаах
Арбас манан халлааны
Арбара көтө сылдыаммын
Күнү кытта көссөн,
Ыйы кытта ыаллаһан,
Чолбону кытта добордоһон,
Күн күүстээх уотуттан

Көтүрү тойон ылан
Көтөбөн түһэрэн,
Орто дойду
Одурууннаах тымныытын оччотор,
Сир ийэ
Сипсиргэннээх силлиэтин сэргэхситэр,
Күрүөх дьону
Күлүмэх тымныыттан
Көмүскээн көччүтэр,
Ыы-дьаар сыты ыһар,
Дьаны-дьаһабы аччылыыр
Алгыстаах күнүм адабыйда!..

Онтон эрэр буоллабына,
Орто аан ийэ дойдучу
Улабатынан урбачыйан,
Сиксигинэн эргичийэн,
Оноолоох соннообу кытта орооһон,
Бииллээх соннообу кытта билсэн,
Эһэни кытта эйэлэһэн,
Бөрөнү кытта дьүөгэлэһэн,
Аан дайдыга анаммыт
Айыы дьаргыл кымньыы
Аһар салаатын аһалан,
 Саппахтаах сатыы салгыны
 Сайыччы охсон сайгыыр,
 Сиик түлэһи туманы
 Силэйэ охсон сэргэхситэр
 Сиэрим кэллэ, сэгэрдээр!
Сай күдүө санаалаах
Саха ураанхай
Саргы бөбүтө салаллыа,

Төлкө бөбөтө төрүттэниэ,
Ийэ тыла иһиллэтиэ,
Аба өһө абыннарыа,
Отох бэйэтиттэн уурайан,
Олобун оностуо,
Тэгэл омугу кытта
Тэннэхэн сэргэстэһиэ,
Улахан омугу кытта
Уруурбаһыа буоллар,
Бэйэтин тылынан
Бэчээттэниэ буоллар...

Онтоя эрэр буоллабына,
Мин диэтэх бэйэлээх,
Орто дойду дьонутар одуулатар
Онуоһуннаах ордук тойуктаах,
Кэтит сир кинитигэр иһиллэтэр
Киэн кэскиллээх кэниирдээх,
Абыс ахтар айыыттан
Анабыллаах алгыстаах,
Үс үрүн дьөһөгөйтөн
Өрөгөйдөөх үөрэтиилээх,
Ыралаах ырыалаах,
Томоонноох тойуктаах,
Кэскиллээх кэпсээннээх
Ойуунна уһуттарыылаах,
Ичээннэ этитиилээх эбит буоллахпына,
Төлкөлөөх түөрэбим,
Олбозум үрдүгэр
Олоро түс эрэ.

Онтон эрэр буоллабына,

Туспа омукка
Туску тутуллоо,
Атын аймахха
Айылгы арахсыа,
Ийэттэн төрүүбүт
Испииһэптээх тыла иһиллэтиэ,
Абаттан айыллыбыт
Аналлаах сангата тарҕаныа,
Этэр тыла иччилэниэ,
Суолталаах суобаһа
Суруллоо суоҕа буоллар,
Очурга оҕустаран,
Тэхтиртэ тэптэрэн,
Төлкөлөөх түөрэҕим
Түгнэстиэх бэйэн буоллаҕа!..
Сахалыы дьалыһыйан,
Ураанхайдыы онолуйан эрэбин —
Уруй-айхал буоллун!..

ТАҢХАҤЫТ*

(олонхоттон)

Харыс бытык,
Хаччы сото,
Сээккээн сэһэн, тойон эһэм!
Ыраах даа буолларгын ыксалаан,
Суох даа буолларгын чугаһаан,
Түскэ сүбэлээ,
Айылгыга алҕаа!
Кэлэн иһэр кэскилбин
Кэрэйбэккэ кэпсиэ,

Оноһуулан эрэр олохпун
Ордорбокко онолуй!
 Аан туманга мулан,
 Аар-маар буолан,
 Ааттаһан эрэбин!..
Туох даа тутулуга суох
Туор-нуор буолан,
Туойан эрэбин!..
 Тойон эһэм!
Томоонноох тойуккунан
Толору тобулан,
Билээччи мэйиигинэн
Миигин билгэлээн кулу!
Кэлтэрийбэт кэскилим кимий?
Онолуйбат оноһуум тугуй?
 Ким-хайа кэлэн
 Этэн дьизэһийдэ диэтэргин —
Алгыска алкыллыбатах,
Тойукка холбоммотох,
Этэр тыл эгэлгэтин ситэрбэтэх,
Туойар тойук томоонун толорботох,
Уу-тумуй уол оҕо
Туску тосхоттороору,
Дьол көрдөһөөрү,
Туһулаан туран
Туойан эрэбин, тойон эһээ! —
 диэбитигэр,
Халын хаар
Хаба оттотуттан
Хаар манан баттахтаах,
Хаһылыччы көрбүт харахтаах,
Быһабаһыгар дылы түспүт

Бырдъа манан бытыктаах,
Бүк барыар дылы
Бөкчөччү бүдүгүрбүт,
Унуобунан олус оччугуй
Обонньор киһи
Торуоскатын туппутунан
Тус иннигэр
Токус гына
Тура түһэн баран,
Сэнийэтэ сэпсиннии,
Уоһа орбоннуу,
Хааһа хамныы,
Хараба чабылыа турбут:
«Уой, нойон киһи!

Туох

Ыдырбаннаах ыксалыгар ылларан
Ыар-дьиппэ ааппын ыатардын?

Туох,

Алдьаркайга аһаттаран
Албан-дьаһах ааппын алкыйдын?

Туох,

Көстүбэт күөмчүтүгэр түбэхэн,
Көй санаан көлбөбүрдэ?

Туох,

Эгэлгэтигэр эриттэрэн,
Эймэнийэн эттин, эдэр уолуом?..

Ыллыыр ырыан

Тобо ынырыктанна?

Туойар тойугун

Тобо чуораадыйда?

Этэр тылын

Тобо инсэлэннэ?

Ый быыһыгар,
Дьыл ыпсыытыгар
Ыллаабыт ырыан ырыната
Ыар ынчык буолан,
Мин диэтэх киһи
Чуор дьулайбынан
Чугдаарыйан ааһар буолла...

Кэбэһэлээх кэпсээнин
Киэһэ-сарсыарда дьыбарга
Көй чуор кулгаахпынан
Кэпсиэн ааһар буолла...

Эн,
Кэлтэрийбэт кэскилгин,
Онолуйбат оноһуутун,
Орто дойду иччитэ
Оннук буоллун диэн
Олохтоон онорботоҕо эбээт,
Улдьаа мэниэк!

Мин биллэхпинэ,
Эн,
Түрбүөnnээх олохтон
Төлөрүйэ илик,
Аймааһыннаах олохтон
Арахса илик эбиккин,

Сэмэ-сунха сиппитин,
Сэт-сэлээн туолбутун,
Аан дайды аймабын
Аймааһына аччаабытын,
Айыыларын санаабыттарын,
Алгыстара арыллыбытын кэннэ,
Маҕан тириин баччалаһан,
Баскынаабы баттабын

Саалырсыйарын сабана,
Иччилээх тыллаах,
Ингсэлээх хоһоонноох,
Имэннээх этиилээх
Ичээн буоларга
Этитиилээх эбиккин эбэ, нохоо!

Ону,
Эрдэ бэтиэхтээбиккин,
Урут улуйбуккун,
Сэрэн-сэрбэн эрэ, нохоо!
Очурга обустаран,
Томторго туоттаран,
Итэбэс айыыланаайаный,
Кэччэгэй кэскиллэнээйэний,
Кэтэ мэник уол!..

Ол эрээри,
Орто дойду олобуттан
Ороскуотураргын оройдооботум,
Күн сириҥ олобуттан
Күөмчүлэнэргин көрбөтүм!
Илин өттүгэр
Илбис-мэнэгэй биллибэт,
Ойобос өттүгэр
Оһол-төрүүт көстүбэт,

Бэйэн,
Татым санаалаах буолан,
Татыарыйар эбиккин,
Уһурумабай уйулбалаах буолан,
Уйадыйар эбиккин
Кэтит дойдуттан
Кэскиллэ кэтэс,
Аан дайдыттан

Айхалла тардыс!»— диэн баран
Сиргэ симэлийбит,
Турар сиринэн дьуобарбыт...

1925 с.

1925 с.*

Быйылгы дьыл
быстар быыһыгар,
уон иккис ыйа
уопсар уодьуганыгар,
уурайан эрэр
уһун дьыл уорбатыгар,
элэйэн эрэр
эргэ дьыл иһигэр
тугу
туһалаабыппын,
туһаммыппын
тохтоон туран,
толкуйдаан көрбүтүм:
туһаны онгорбутум
туох да суох эбит...
абыралы арыйбытым
адьаһын аччыгый эбит.
Бэлиэтээн билэргэ
туһаммытын тугуй диэтэргит, —
туһаммытым
туох да кэмэ суох:
«Дьаданы Дьаакыбым» табыста,*
сорох суруйбутум

суоттанан -суумаланан
бэчээккэ бэрилиннэ,
көрдөһүүм көтөбүллэн
көмө ылан,
сааһым тохору санаабыт
сага сир саргытын
сабажалаан биллим...*

Онон

миэхэ
сүүрбэ бэһис сыл
сүппэт бэлиэни сүрүннээтэ,
элбэх эриэкэһи эргиттэ,
бастын бабабын манньытта.

Ол гынан баран,
маннык майгыны бааралаһан,
итинник эбэрдэни эркиннэнэн,
үгүс үчүгэй үктэллэнэн сылдьан,
үөрбүппүн өйдөөбөппүн,
чэпчиэбиппин билбэппин,
мэлдьи биир
ыбыс-ыарахан
таннары баттыыр
дьаакыр баар...*

Аны арыллар

алтыс сыл
туох
туһаны тускулуур,
ханнык
хайбалы ажалар.
Иннигэ кэлэри
икки атахтаах билбэт,
атах аннынаабыны

атын киһи анаарар...

1925 с., ахсынньы 31 к.

Москва.

1926

ДИИЛЛЭР

Бэйэн эрэ тускун
Бэрт курдук санаан
Бэлиэтиирин биһиэхэ,
Боростуой дьонно,
Букатын буоһата суох,
Аныгы аабааччыларга
Адьаһын атын.
Ол курдук,
Сорсуннаах куорсуннаах,
Суруйар соргулаах,
Суолталаах буолларгын,
Суох-дьаданы
Суомах олобун
Ыраастаан-ыпсаран
Ырыабар ыллаа.
Көнгүл көрүдьүөһүн
Күөмэйгинэн көччүт.
Биһиэхэ билигин
Кыыс дьахтар
Кыртабар дьүһүнүн,
Кынтабар бэйэтин
Кырааскалаан ыллаама.

Ол-бу
Оройго олохсуйбат
Оту-маһы ойуулаама.
Танараны-абааһыны
Талан намылбалаама,
Сэрэх-таамах курдук
Сэһэни кэпсээмэ.
Ол оннугар
Кыра киһи кыһалбатын
Кыбычыылаан кыһанар,
Кырааскалаан суруйар
Кылааннаах кыһалбалан...
Хайдах
Арабуочай аймах
Аатын булбутун,
Атабастабылтан тахсыбытын
Арааран албаа.
Хайдах
Үлэһит үөрэ
Үгүс үйэ өлөрсөн
Үтүөбэ үктэммитин
Үтүктэн үөгүлээ.
Итинник эгэлгэни
Биһиги сэргэбэлиэхпит,
Оннук эрэ хоһоону
Биһиги оройдуохпут, —
Дэхси диэличчи
Дэһэллэр ээ...
Сөпкө сүбэлииллэр.
Сүрэхпинэн сөбүлүүбүн,
Ол гынан баран
Ону оройдоон —

Бэйэбит да билэбит,
Мин
Урукку олох уолабын,
Ааспыт дьаһал аһайабын.
Онон,
Кэлэн иһэр
Кэрэ кэскили
Кэмэ суох кэрэхсибин⁵
Кэпсиirim кэллэбинэ
Кэлэбэйдээн кэхтэбин,
Ол да иһин,
Күүспүн көрүнэн,
Бэйэбин билинэн,
Урукку олоххо
Олонхолообут онолбoммуттан
Олох уурайдым.
Ааспыт олобу
Албаабыппыттан
Адъас akkaaстанaбын.
Хотуута суох хоһооммуттан
Хомойдум, хоргуттум...
Хата,
Кэрэ олох кэпсээнньиттэрэ
Кэлэр кэмнэрин
Кэмэ суох кэтэһэбин...
Аны миигиттэн
Үгүһү күүтүмэн,
Үчүгэи көрдүөмэн.
Мин билигин
Хара сыыр
Хайыттар хаспабын
Хардылыырбыттан хааттаран

⁵Манна автор кэрэхсибин диэбитэ кэрэхсибин диэн алҕас сылдыар быһыылаах. (Ред.)

Хаһыытыы турабын...

1926 с.

КУОТУМАН

Килээр-мэлээр
Киэн хонуу киинигэр
Соботобун туран,
Агардас хаалан
Кэннибин хайыһан,
Кэрэ сирбин кэриччи
Кэтэһэн көрбүтүм:
Тобой-сэлэ дьонум,
Торолуйа тупсаннар,
Тобо хаамсан эрэллэр,
Эдэр-тэгэл эбэрдэлэнэн,
Эгэлгэ кэскил эпчинин
Этэн-кэпсээн эрэллэр
Эбит эбээт, оболоор...
Сордообу соргулуурга
Сорунан тураннар,
Суобаһы сонопуттар,
Оннук уруйдаах
Оонньуулаах олох ойоботун
Одуулаан бараммын:
«Хайы-үйэбэ мин
Хаалбыт эбиппин...»
Сүүрэри гыммытым —
Сүһүөбүм көһүйбүт,
Хаамаары хамнаммытым —

Хардыым аччаабыт,
Экирэтээри эпчинирбитим —
Этим эймэнийбит эбит...
Куччугуйдуун-улаханнын
Куота сүүрэн куугунастылар...
Курус гынан курутуйдум,
Куйахабын тарбанным.
Хайдах гыныамый?
«Хаарыан атастарыам,
Хайбаллаах олоххутугар
Ханыылаан хаамыһыннарын,
Хаалларыманг, харыстаан», — диэн
Хара күүспүнэн
Хаһыытыы хааллым...

1926 с.

КИҢИ БИЛБЭТ КИСТЭЛЭННЭРЭ

Күн анныгар
Көһнөрү көрөргө
Көстүбэт дьүһүннэр,
Дуораһыйбат дорбооттор,
Атын алгыстар
Баһаам элбэх бааллар...
Онно
Элбэх дыкти сэхэннэр,
Сытыы ыраас сырдыктар
Сыстыһан сылдыаллар...
Ону
Мээлэ киһи

Мэйиитэ билбэт,
Көnnөрү киһи
Көхсө сэрэйбэт,
Ама киһи
Арааран анаарбат.
Арай
Атын харабынан
Анаарар аналлаах,
Холобурдаан хоһуйар
Хос куолайдаах
Имэгирэн этэр
Илбистээх тыллаах,
Ириэнэх хааннаах
Итинниги сиһилии
Истэр-билэр...
Оннук киһи,
Суруллубут ойууттан,
Тутуллубут дорбоонтон,
Санарбыт тылтан
Сатаан булан,
Салайан таһааран,
Саас тохору салгыппат
Саргылаах сананы сангарар.

1926 с.

СҮБЭ

Оноһуулан эрэр олох
Онорбут оболоро!
Оччугуйгут улаатан,

Кэлэн иһэр кэскили
Кэнчээри дьоннутугар,
Атаҕастабыл алдьархайын,
Көнгүл күндүтүн,
Олох очурун,
Хонууга-ууга хоһуйан,
Этингнэ-энингнэ эбийэн,
Киһинэн-сүөһүнэн кэрингнээн,
Бар дьоннут баһыгар
Балталаабыт курдук
Барыта батыччы
Батар гына
Бастаан-атахтаан,
Уус-уран тылгытынан
Уурбут-туппут курдук
Ыпсаран ыллаан,
Холбоон хоһуйун!..
Сырай-харах буолан
Сымыйанан сыһырдыман,
Куттанан-куруйан
Куһаҕаны холбоомон,
Киһиргээн-килбигийэн
Кири кистээмэн.
Хаһан да хаамыллыбат
Хайа үрдүн хайбааман.
Истин этиигитин
Ийэбит ууһугар иһитиннэрин.
Эргэ,
Саҥа
Эккирэтиһэн
Илин былдьасыһар эрдэбинээби
Илбистээх тылы эргитимэн,

Аны
Этэр тылгыт эпчимин,
Хоһуйар хоһоонгут дорбоонун
Саха ураанхай санаатыгар
Сайыччы сабар гына
Салайан сангарын!
Үөрэбэ суох үлэһит
Өйдөөн үтүктэр гына
Үөрдэ-көтүтэ үөгүлээн!
Кини
Мастыырын -оттуурун,
Бадабын-майгытын —
Барытын
Батарыта
Ырыаба ыпсаран,
Ыраастаан ыллаан!
Кырдьыгы кистээмэн,
Кыһалбаны умнуман.
Ханнык да
Харана муннугу
Хайбаан хаһытааман,
Ойуулаах олобу ордорон,
Онно охтуман,
Сарбынньахтаах санабытын
Салгынна сайбааман,
Илбиргэстээх этиигэ иэдэйэн,
Илин-кэлин этимэн.
Үгүс өйдүүр,
Бары манньыйар,
Кыра кыттыһар гына,
Тобурах курдук добдугурас
Томоонноох тойуктанын,

Ааспыт атабастабыллары,
Баар батталлары,
Эргийэр эрэйдэри
Эппэккэ, эриэннээбэккэ
Эбийэн этэр имэннээх,
Сынтарыйбат кылааннаах
Сытыы -болот тылланын.
Санарбыт санабыт
Саха санаатыгар
Сайыччы киирдин!
Кэпсээбит сэһэннит
Кэнчээри кэккэбэ
Кэскил буоллун!..

1926 с.

БУЛЧУТ*

I

Тордох сону
Догдоччу кэтэн.
Сарыы этэрбэһи
Саллаччы анньынан,
Ой-хара тыатыгар.,
Ох курдук онгостон,
Ханан да хаамыллыбатах
Халын хаары хампарытан,
Хара тыатыгар хаамта.
Манан хаары батарыта
Бачаахтаан баран,
Ойбон хаары оймооттоон,

Ойууру оттолоон,
Куобах хороонун
Таба хааман,
Баай байанайым *
Бырабан биэрээрэй,
Эргэнэ хара тыам*
Элиэбэр* эртитээрэй диэн.
Абылыы-абылыы
Айатын аччаччы тарта,
Кыныы-кыныы
Кылыытын кыбытта,
Хаарынан хайда,
Хардыытын сабынна,
«Кэнкил тыабар
Кэнтик* кэбиспэтэбим буоллун.
Кэлэрбэр кэһиилээх кэтэһээр»,—
Айабын иһигэр албаата,
Барык-сарыкка
Балабаныгар барда.

2

Ойуур тыаттан
Ой манан куобах,
Ойуохалаан тахсан,
Охсорго обустарда*,
Айаба тэптэрдэ,
Ырбаба ылларда,
Субай хаана субуруйда,
Суулан обутта...

3

Халлаан кырсынан
Хара суор,
Хаан көрдөөн,
Хаар хаппахтаах
Хара тыа үрдүнэн
Хаабыргыы-хаабыргыы
Халаахтаан иһэн,
Хааннаабы харахтаан,
Өлүгү көрөн,
Таннары сапсынан,
Даллас гына олоодо,
Туста-абыт сиринэн
Тобулута тонсуйда,
Турута тыытта,
Сиэн сэймэктээтэ.
Өһөбүнэн өллөннө,
Хаанынан тамахтанна,
Сиэнин сиэтэ,
Сиэхсит сирэйдэннэ...
Маналайа туолла,
Куттаба хоччоото,
Хааман дадарыйда,
Хаһыытаан хаабырбаата,
Үрдүк халлаан
Өрөһөтүн диэки
Өрө көтөн күпсүйдэ...

4

Киһи эристиин,
Киэһэттэн тэринэн,

Харанаттан хамынан,
Эргэнэ хара тям
Элиэбэр эргитээрэй диэн,
Эгди буолан,
Эрдэ туран,
Айатыгар айаннаата,
Кэнтигэр кэллэ.
Ойуур быыһынан
Одуулуу испитэ:
Хардабас мас айата
Хайы-үйэбэ
Үрүн хаары
Үрэйэ тэбэн,
Манан хаарга
Эстибит элбэрээк элэннээтэ.
Айа арабастыйан сандаарда,
Ону одуулаат,
Обо киһи
Тонмутун умунна,
Тойон сүрэбэ
Толугуруу мөбүстэ,
Сылайбытын сыаналаабата,
Сырайа сылайбахтаата,
Сүүһүн көлөһүнэ сүүрүөр
дылы
Сүүнэтик үөрэн сүүрдэ.
«Баай байанайым
Барба баайыттан
Бырабан биэрдэбэ,
Арыы тям
Аһырга анаатаба»,— диэн
Уоһун иһигэр

Хаана
Хаарга саккыраабыт,
Уонна
Ончу оппотох,
Ханна да хаалбатах...
«О, халлаан хара суора,
Хара дьай, сатыылаан,
Хаарыан хара көлөһүммүн,
Харыйа суох
Хабан барбыт
Хара алдьархайын нии...»
Аат эрэ харата
Айатын ылан
Таннары тайахтанан,
Санньыйан турда...
Ханна эрэ
Халлаан хара суора
Хааны булан,
Хара тыа баһа
Хамныар дылы
Хаһыытаан хаабырбаата.

217

ДЬҮӨРЭ

Куобабы-кииһи,
Балыгы-барааны,
Хотойу-кутуйабы,
Бөрөнү-бөтүүгү,
Улары-оѳуһу,
Эһэни-киһини,
Сылгыны-чыычаабы —
Барыларын наардаан,
Бииргэ дьизэлээн,
Ойбонтон уулатан,
Оронно утутан,
Олоххо олордон,
Биир аһынан минньигэһиргэтэн,
Бииргэ иитэр биллибэт.
Бары тус-туһугар
Иннилэрин көрүнүөхтэрэ,
Истэрин сананыхтара,
Илин былдьаһыхтара,
Иирсэн барыхтара...

1926 с.

* * *

Утуйан уһугуннах аайы
Урукку олох,
Уу-хаар курдук,
Уулан тохтор.

Күн көбүрээтэбин аайы
Күүс-күдэх күрэнэн,
Күлүү-оонньуу көбүрээн,
Күрэнсийэн иһэр...

* * *

Улуу дойду оболоро,
Уһун олох урсунун,
Уһуоргу-манааргы уһугун
Уһуктаан одуулаан!..
Харана түүн халбарыйан,
Халлаан кырса манхайан,
Хара тыалар хаххалаабыттара
Хастанан халбарыйда.
Кэрдиис хайалар кэннилэриттэн
Кэчигирэс тыалар кэтэхтэрин
Кэрэ күн килбиэнэ
Кэриччи көрөн киэргэттэ.
Үөрэх үтүөтэ
Үгүс дьонго үөдүйэн,
Өй күүһэ үксээн-үрдээн,
Үөдүйэн-үүнэн эрэр.
Массыынабастынгын
Бар дьон баһылыктаан,
Баһаан бары барсы
Барбардан-байытан эрэр.
Үлэһит үөрэ
Үтүө күннэ үөрэн,
Үөрдүһэн-үксээн,

Үүнэн-көтөн
Үлэлээн эрэр.
Ыһар, быһар,
Хоруйар, кутар,
Охсор, мунньар -
Бары массыына
Бар дьонго
Баар буолла!

АБАБАР*

(С у р у к)

Аан дойдуга
Айан төрөппүт
Абам обонньор!
Аччыгый уолум,
Акаары буолан,
Алааһыттан арахсан,
Анардас абатын бырабан,
Атын сиргэ
Айманнаба диэмэ.
Обонньор буоллум,
Орто дойдубуттан
Огдолуйар күммэр,
Оччугуй уолум
Онуохпун көтөбүө,
Омуһахпар угуо диэбитим —
Орой мэник буолан,
Олох сириттэн уларыйан,
Оонньууну ордордобо диэн,
Оруһуйар сураххын истибитим.

«Ииппит ийэн эристиин,*
Илини-арбааны эгэлгэлээбэт буолан,
Ингнэри-иэдэйэ кырдьан,
Ийэ сиригэр киирбитэ.
Биир эмиэ
Бииргэ төрүөбүт биин*
Эдэр сааһын идэкигэр,
Сэллик үөнүгэр сиэтэн,
Аан дайдыттан арахсыбыта.
Баар эрэ
Балтын барахсан,*
Бастаан олорон иһэн,
Барба олоххо баттатан,
Ордук сотору
Иһэ ыарыыланан,
Иингэ киирбитэ.
Улахан убайын*
Ойохтоох оҕото,
Утум-ситим
Күн сириттэн күрэнэн
Көмүллүбүттэрэ.
Инньэ гынан,
Убайын биһики
Иккиэйэх бэйэбит,
Икки аны
Ийэ буорбутугар
Иһийэн олоробут», — диэн
Илдьиттээбиккин истибитим.
Бэйэм да
Бэрт үчүгэйдик билэбин.
Мин даҕаны,
Ийэ буорбуттан тэлэһийэн,

Иллэн сылдыа иликпин,
Иитиллэр иннигэр
Иһил-таһыл
Элбэби сырыттым,
Энин эгэлгэ элбэх
Эрэйи эмиэ көрдүм.
Үгүс үтүө
Үчүгэйи эмиэ өнөйдүм.
Айан сындылбанын,
Ыарыы кытаанабын,
Өлөр күчүмэбэйин,
Куттанар куһабынын,
Кыһалба кыйгылбанын —
Бука барытын боруобалаатым.

Ол сылдьан,
Саппыкы этэрбэһи таптаатым,
Пинсээк сону биһирээтим,
Буулка аһы буһуурбаатым,
Холбуйа дьыэ хостоннум.

Онтон
Баттахпын тараанар,
Манньыысканы кэтэр,
Бачырбаччы хаамар,
Бар дьону билсэр,
Үрүүмкэбэ үөрэр,
Чааскыны таптыыр.,
Силээхтэни сирбэт,
«Дааһыт» талыыта,
Нууччаһыт ньургуна буоллум.

Ол да буоллар
Сааһым санатыгар
Салгылаабыт сайылыкпын —

«Куобах Буһарбыты»*,
Куруук саныыбын,
Оҕо сааспар
Отордоон олорбут
«Оккуодай»* алааспын
Ончу умнубаппын.
Хоруйбут ходуһаларбын,
Хотоол хочолорбун,
Үөскээбит үрүйэлэрбин,
Төрүөбүт дойдубун,
Төрүт дьоннорбун,
Сахам балаҕанын
Саныы сылдыабын...

Инньэ гынан,
Иэдэйдэрбин-куудайдарбын даҕаны,
Ийэбиттэн төрүөбүт
Иһирэх тылбын
Инэрэн сылдыабын,
Төрүөхпүттэн төлкөлөммүт
Төрүт өспүн
Төлөрүтэ иликпин.

Уонна уларыйбытын
тугуй?— диэтэргин,—
Ыар санаа
Ыга баттаатабына,
Ыллаан ыраастанар
Ыарыыга ыллардым.
Кулан санаа
Куолайбын боптобуна,
Кутуран холлотор
Кубулбакка кучуттардым.
Иэдээнйээх эгэлгэ

Испэр иннэбинэ,
Энэлийэн чэпчэтинэр
Идэбэ ининним.
Түүнүн баттатар,
Күнүһүн көнчүөлэтэр
Аһабас эттэнним.
Аймаһыйар хааннанным,
Тардар тымырданным,
Тардыс санааланным.
Ол дабуоллар
Алампа аатым арахса,
Соппуруонабым сууйулла илик.
«Сылдыбыт — сыыһы,
Айаннаабыт — аһы,
Үлэлээбит — үбү
Үктэллэнэр куолута дии,
Онон эн дабаны
Алдьарыйар күнгэр аһыыргын,
Кырдьар сааскар
Кыһалбата суох кыстыыргын,
Кыра уолум,
Кыбытыннын ини,
Идэлээх-хабалаах киһи,
Иитинэргин тэриннинг ини?» — диэтэргит,
Ирдээн иһит,
Оннук толкуйу ончу
Оройдуу иликпин, обонньоор!
Үп үчүгэйн
Өйдүүбүн гынан баран,
Баар буоллабына,
Барбыта биллибэккэ,
Баранан хаалар.

Харчыны дабаны
Хаар-самыыр курдук саныыр
Хара буорбун.
 Инньэ гынан,
Мунньунуу букатын,
Уурунуу ончу,
Кыбытыныы кыра да суох.
Идэбиттэк да
Илиибэр тутан
Инэриммитим суох.
Билингэ дылы
Айахпар бэйэм,
Арыгылыы былаан аһаан,
Аччыктыы иликпин.
Санныбар дабаны,
Санарда былаан таннан,
Сарымта иликпин.
Дьону кытта
Дьорбоһуута суох
Толору билсэбин,
Киһини кытта
Кэтэхтэһиитэ суох
Кэмэ суох кэпсэтэбин.
Обону да кытта охсуһа,
Эмээхсини да кыттаэтиһэ иликпин.
Олохтон хоргуппаппын,
Кэскилтэн кэлэйбэппин,
Бар дьоммор махтанабын.
Кэрэ дьонум кэрэхсээннэр,
Кэмэ суох киэргэлгэ
Кэлэ-бара сылдыабын,
Обо дьонум омнуолаамамыналар,

Отобо-батаба суох
Олоро-тура сылдыбын.
Дьаданы дьонум таптааннар,
Дьаллыга-дьаһаба суох
Дьаалабынан дьаарбайабын.
Өйдүөбэккин дуо?
Өрүү үөрэбэ,
Хармааммар харчыта суох
Эйигиттэн
Хаамар эрэ атаһынан,
Хаһан аһыам диэн,
Халбарыйбатабым дуо?
Кырдьыга даһаны,
Сылдыарым тухары
Сыл аайытын, сылайбакка,
Илин өттүбэр
Сонобос ат саба
Соргу бөбө тоһуйан,
Өркөн тиит саба
Өрөгөй бөбө
Өрө үөскээн,
Баарым тухары батыһан,
Маннайгы быһыыбынан
Баччаба тийдэбим дии.
Хата,
Бэрт улаханлык
Бэйэбиттэн кэлэнэрим
Биир суол баар.
Бачча сааспар дылы
Олорор олоххо
Ордук туһалаах,
Биир эмэ бэйэбэр

Иитиллэр идэни
Ингэриммэтэх эбиппин.
Атыһыттыры
Адһаһын сатаабалпын.
Торгуйдууру
Долуой тобулбалпын,
Суруксуттууру
Суолталаан билбэппин,
Тойонго
Тоһуһун толооспун,
Оттууру
Олох умуннум,
Хара үлэттэн
Халыһыйан хааллым.
Ити эрэ итэбһим.
Ол эрэ омнуом.
Билигин даһаны
Ис санаам
Ийэ буорбуттан тэйэ,
Түгэн өйүм
Төрүт дойдубуттан
Төннө илик.
Аан дайдыбар тахсан,
Анаһ иитэн,
Арыыны, суораты аһаан,
Аа-дьуо олоруоохпун
Алыс баһарабын.
Ол гынан баран
Бэлэмим суоһа мэхэйдиир,
Анаһым суоһа атаһыы.р.
Онон
Аны даһаны,

Кураанах да буолларбын,
Куорат олобор кучуттарар,
Муосталаах дьиэбэ булкуллар,
Кыһалбалаах да буолларбын,
Кырааскалаах дьиэбэ кырдьар,
Боробулуохалаах оронго
Бокуонньуктуур муннаах
Буолуом эбээт...

Арай,
Айхал бөбө аргыстанан
Аһыырбын аһара булунан,
Өрөгөй бөбө үрдээн
Өллөнөрбүн таһынан өйүөлэнэн,
Идэ бөбө эргийэн
Иитиллэрбин булуннарбын, —
Ийэ буорбар
Эбэрдэни кытта
Эргийиэм этэ...

Ол да буоллар,
Уолум улдьаардаба диэн
Олус уймана олорума,
Алыс алдьарыйдаба диэн
Ааһа айманыма!

Мин дабаны
Төрүөхпүттэн
Түһэн биэрбэт төлкөлөөх,
Олоруохпуттан
Охтон биэрбэт оноруулаах
Уол оҕо буолуом!

Абаа!
Тас гынабын,
Лаастыбынньабын кулу!..

СААСКЫ ЫРЫА

Санаалары дьайбардар
Сайаҕастай салгыннаах,
Саккырастай самыырдаах
Саастарыкпыт салалынна.

Үөттэриkit үрдүгэр
Үөрдүүрүгэ чыычаахтар
Үгүстэрэ ырыанан
Үөрө-көтө көрүстэ.

Кэрэлиирэ сэгэриэм!
Кэхтибиттиир кэмэлдьи
Кэбиһиллэр кэмэ
Кэлээхтээтэ көрдүк!..

Көр эрэ, көмүһүөм!
Көлбөбүрбүт көбүс
Көччүйээхтиир күннэрэ
Көһүннүлэр көрдүк!

Аалайдыыра атаһым!
Арыы чаран аайытын
Арааһынай саналаахтар
Айхаллахтаан эрэллэр!

Сайаҕастай атаһым!
Саппабырбыт санааны
Саккырастай самыырынан

Сайжаахайдыыр салалынна!

Тэтэркэйдиир сэбирдэхтэр
Тэптибиккэ дылы,
Тэһэ көрөн тураннар,
Тэлибирэһэн эрэллэр.

Чээ, добор, ити
Чэлкэбирбит санааны
Чэпчэтиэбинг иннигэр
Чээл-чэбдик сирдэрбит.

Кубарыспыт хонууларбыт,
Куоталаспыт курдук,
Дьэрэкээннээх симэбинэн
Тэлгэнээхтээн эрэллэр.

Көлөһүnnээх сирдэрбит
Көбүөр күөбүнэн көмүлүннэ,
Көбөрөн-күөгэйэн көһүннэ,
Көхсү-быары көччүттэ.

Тиэрэ-маары түспүт
Титирик-иһирик ойуурдар,
Тэтэрэн-чэлгийэн эрэннэр,
Тэбиэлиир сүрөби дьэлдьиттилэр!..

1926 с. 17—V.

КЫРЫЙДЫМ

Кырабы харабым
Кылбаба хонуу
Кыртабар кырсын
Кыабар ылан
Кыайан кынаабат.
Сааскы, күһүнгү
Самыыр, ардах
Самнары саккыраан,
Санаам сааһыран,
Санньыйан, самнан,
Сагам сайдыбат...
Оноһулар, уруйданар
Оргуйар, долгуйар
Ордоһун олох
Очурун-чочурун
Оноллоон, одуулаан
Оройбор олохсутар
Обо сааһым уостубута
Уот-татай ньии
Ороскуотун, оболоор!..

1926 с.

СҮРЭХ

Умайар, оргуйар,
Сүрэжим мөхсөр,
Уу умуруорбата,
Ас намтаппата.
Бып-быллыгырас
Тип-тигинэс,

Көбүс көөнньөр,
Ис ииримтийэр,
Туох да тохтоппото,
Өлүү, өһөс үөскээтэ,
Атыыр айдаан адабыйда,
Аат-туолар абай нии...

МИН КИММИНИЙ?

Ким диэхтэрэй?
Айхаллаах санаатын
Арыгынан аймаабыт
Адъарай уола,
Идэкилээх кэскилин
Испииринэн иирпит
Илиэһэй идэкилээбэ,
Убаһас уунан утахтанан
Улаһалаах санаатын уймаабыт
Улдьаа мэник
Аар акаары,
Мэйиитэ мэлийбит мэник
Диэхтэрэ дэ-дэ-дэ..
Ама,
Сабаан-кулаан
Сабаһалаан саныыр
Саппахтаах санаабын
Сатаан санарбатабым иһин.
Ама,
Өйдүүр өйбүн
Өтүрү-батыры
Өйдөөн үөскэппэтэбим иһин

Тымныыттан ыччалыыр,
Куйаастан итииргиир,
Уоттан абытайдыыр,
Уу дирингин оройдуур,
Халлаан ыраабын сыаналыыр
Сир кытаанабын билэр.
Көрөр харахтанан,
Икки атахтанан,
Иэгэлдыйэн сырыттабым дии.

КИМИЙ?*

Хапсыгыр хаппардаах,
Харчыта суох хармааннаах,
Харбыалаһан хаамар атахтаах,
Халыгыраан сангарар тыллаах,
Харааста иирэр хааннаах,
Үгүс үйэтин тухары
Үлэбэ үөрэммэтэх.
Үөһэ-аллара
Үөмэс-аамас үөскээбит.
Курулхайга куудьуйбут,
Аһыыны амсайбыт,
Арыт-ардына адьаһын
Аар-маар буолуталаабыт:
Турар дьүһүнэ
Ньолобор ньуурдаах.
Токурхай атахтаах,
Торумтуйар бытыктаах,
Аматыгар алыс аламабай,
.....

Сылдыарыгар сытыары
сымнабас;

Суолтата суох
Суруксут сололоох,
Ыпсарыыта суох
Ырыаһыт ыйаахтаах,
Кэрэхсэппэт да буоллар,
Кэпсээнньит кэрингнээх,
Абыях да буоллар,
Айаны арбарбыт,
Сулумах да буоллар.
Суолу тобулбут.
Үөрөбү үөйбэтэх.
Үгүһү билбэтэх,
Сабаан-кулаан санаалаах
Саха уола
Салланнаан сылдыар үһү.

1926 с.

* * *

Бадаҕалаан көрдөххө,
Бас аайы
Мааны баҕа
Баһаан элбэх,
Төһөтүн төлкөлөөбөккө
Төбө аайы
Төрүттүүр төлкө
Төһө эмэ,
Көринин кэскиллээбэккэ
Киһи аайы

Кэскиллиир кэмэлды
Кэмэ суох,
 Ол гынан баран, ону
 Олохтуурга оноһуннахха...
 Олус олуурдаах,
 Кэскиллииргэ кэллэххэ,
 Кэмэ суох эрэйдээх,
 Сурукка эрэ
 Суолталанан баран
 Суобастанара суостаах.
 Арааһы аһан баран
 Атабар туруорар
 Алыс адабалаах.
 Ол кэриэтэ
 Оччугуйу олохтоон баран
 Онгорон иһэн
 улаатыннарар
 Ордук улабалаах.

БАҢА *

Куугун-хаабын куорат
Кулан-кубулбат олобуттан
Куотан-сүүрэн тахсан,
Арыы тыа ардайдаах,
Арабас сыһыы хонуулаах
Алааһым сабатыгар
Саах сабыылаах,
Самнабар быһыылаах
Саха балабаныгар,
Үгүскэ үлүһүйбэккэ,

Үүтүнэн өллөнөн,
Үйэбин бүтэрдэрбин;
Сылааны сыаналаабакка,
Сырсыыга сылдыбакка,
Сынньанан сыттарбын;
Ордука охтубакка,
Онно-манна барбакка,
Олохсуйан олордорбун!

ТӨРӨӨБҮТ ДОЙДУБАР *

(А. Е. Кулаковскай өлбүтүгэр)

Ийэ дойдуом!
Эн
Аһатан олордор
Айыын аймабын
Араастаан албаабыт,
Алыс астынар
Айыыһытын уола
Аан дойдутуттан
Адъас арабыста...
Эн
Халын ойуурдаргын,
Харана тыаларгын,
Симилэх систэргин,
Силлиэ тыалларгын,
Очуос тумуларгын,
Таас дъааныларгын,
Талыы дъаарбаннаргын,
Булкуурдаах муораларгын,
Булун сирдэргин,

Өрүскэннээх сүүрүктээх
Өлүөнэ өрүскүн,
Арыы чараннардын,
Аппа алаастардын —
Барыларын бааралаан,
Бастаан-атахтаан,
Хоһоонугар холбоон
Ыпсаран ыллаабыт
Ытык ырыаһытын
Халыан ыарыыга хаптаран
Харабын сапта...
Хардабас унуоҕа
Хара буорунан
Хам баттанна...
Эн
Суолталаах суруксутун
Суох буолла,
Суптутун
Суох буолла...
Кэрэхсээн ииппит
Кэрэ ыччатым
Кэриэһэ суох
Кэбэлийдэбэ диэн,
Кэмсинэр буолааһабын,
Кэлэр ыччакка
Кэмэ суох
Кэскиллээх кэриэһи
Кэбиһэн барда.
Кини
Эйигин эбэрдэлээн
Туойбут дорҕооно
Үс дойду үрдүнэн

Умуллубакка-уурайбакка
Уораһыйан-дуораһыйан,
Уһун олох устатыгар
Удьуор-билэ дьонугар
Умуннарыа суоҕа...
Хаарыан оҕом
Хаалынньаҥа суох
Халты харбатта диэн,
Харааста санаама.
Кини
Ырыҥалаан ыпсаран
Ыллаабыт ырыатын,
Эн
Барбардан үөскэппит
Барыйан турар
Бар дьонун
Барабыа суоҕа...
Алыс аймаһыйыма!
Олус уйадыыыма!

*1926 с. бэс ыйын 5-с күнэ,
Москуба куорат.*

ӨЛӨКСӨЙ ӨЛБҮТҮГЭР *

Ойуур тыа курдук
Ороһулаан үөскээбит
Оҕо омук ортотугар
Ордон, чорбойон үүммүт
Ордук уруйдаах убайбыт
Уруттаан охтон

Омуһахтаммыт ороскуота,
Ууран-санаан көрдөххө,
Эрэхэлээх тиистэн
Эмтэрийбитин кэриэтэ
Эмсэбэтэ элбэх...

Саха омук
Саамай маннайгы
Саргылаах оҕото,
Сайаҕас санаалааҕа,
Ыпсаҕай ырыаһыта,
Ыраас тыллааҕа
Ыарыыга ылларан,
Кэрэхсэнэн үөскээбит
Кэрө дьонун кэккэтиттэн
Кэлтэйбит кэмсилгэнэ
Кэмэ суох киэн.

1926 с.

ОЧЧУТТАР

Саргылаах күммүт
Саһарҕата сандаарда.
Сайаҕас сарсыардабыт
Салаллан сайынна.

Отуубутуттан оронон
Ойон тураммыт
Оносто охсоммут
Оппутугар ойуобун.

Хоодуот собуустук
Хотуурбутун хомуйан,
Хотор буоллун диэммит
Хомурута охсуобун.

Т ап-тап-тап,
Табырбаччы таптайын.
Сыр-сыр-сыр,
Сырдырбаччы сытыылаан.

Хотуурбутун сытыылаан
Ходуһаба холлойон,
Хордурбаччы хоруйан
Хор-кур хотутуохпут.

Тап-тап-тап,
Табырбаччы таптай.
Сыр-сыр-сыр,
Сырдырбаччы сытыылаа.

1926 с.

ОТУУ УОТА*

Ойуур тыа сабатыгар,
Ойуулаах от ортотугар,
Отуу уота
Күлүгэ көстүбэт
Күһүннү түүннэ
Күлүмнүү умайбыта,

Самнары баттыыр
Салан харагаба
Сандаара чабылайбыта.
Кыһыл көмүс
Кыппах кымынан
Кытааста кыймыта
Тулатыгар турар
Титирик тииттэр,
Тихэх мастар
Күлүгүрэн көстөллөрүн
Көбөрдөн көрдөрөн
Көхсү көччүпүтэ.
Отуулаах дьоннор
Омурбаннарын оргутан
Оһоһосторун тоторбута.
Күлэн-оонньоон күлүмнээн,
Күөрэйэн, кытаран, күндээрэн
Күлүк харагаба көстүбүтэ.

Онтон,

Ардыаччы хаппыт
Амынньыар аһылыга
Адыаһын аччаан,
Култуучу куурбут
Курун мутуга
Куугуначчы умайан,
Күлүк харага көмүүтүгэр
Күлүмнээн көччүйэр
Күүһэ көбүрээбитэ.
Иин харага иһигэр
Илибирээн тэтэрэр
Имэнэ эстибитэ.
Улам-улам

Улаатан умайара
Умуллан испитэ.
Сарбынньах-сарбынньах
Сандаара, чабылуйара
Самнан намтаабыта...

Онуоха

Үлүскэннээх хараҥа
Үөрбүт көрдүк,
Сандаарар сырдыгын
Сабыта баттаабыта,
Күлүмнээн көстөрүн
Күрүөлүү көппүтэ...
Хатан хараҥа
Хаба ортотугар
Хатат уотун курдук,
Кыыппах кыыма
Кыламныы-кыламныы
Кыырайан тахсарын
Улуу хараҥа
Умсарыта охсон
Умуруоран испитэ...
Күүһэ көтүллэн,
Күлүмнүүрэ көбүрээн,
Күлүгүрэн көстүбүтэ.
Быстарыгар тийэн
«Пыс» гына-гына
Быстах-быстах быгыалыы,
Мунар тийэн
«Пус» гына-гына
Бур-бур
Буруолуу сыппыта...

.....

Оок-сиз нии, доботтоор!

Аны ким,

Кэтэһэн туран

Кэрэхсээн кэлэн,

Кураанах куруну

Кутан биэрэн

Куугуначчы уматан,

Кимиэллээх түүн кистэлэнин

Киһиэхэ көрдөрүөй?

Ким кэлэн,

Үөл маһы

Үттэрэн биэрэн

Үрэн уматан,

Күлүк хараҥаҕа

Күлүмнээн күндээрэн

Көччүйэн көрүлүөй?

Суох.

Түксү!

Көмүс кыымнаабым,

Көмөнү күүтүмэ!

Сотору билигин

Харана түүн хааччаҕа халбарыйыа,

Халлаан сырдыга арыллыа,

Күкүр хайа күлүгүттэн

Күндү манан күн

Күөрэйэ көтөн,

Сарбынньахтаах санданата

Сараадыйа тахсыа,

Кыырай халлаан кытыытыттан

Кылбайар манан күн

Кытара кыыһан кылбайыа.

Түксү,
Уккунных ууран
Уматар уурайда,
Умулун, утуй...
Эйигинэ да суох
Күлүмүрдэс сырдыгы
Күн көрдөрүү,
Көлбөбүрбүт кехсүнү
Кини көччүтүө,
Кимиэллээх түүн
Кичэл кистэлэнин
Кини кэпсиэ.

.....

.....

Көрүң эрэ!
Хатан хараҥа халбарыйда,
Халлаан сырдыга арылынна,
Күн көмүс көрдүк
Күлүмүрдээн көһүннэ,
Отуу уота умулунна
Уонна
Үрдэ
Үрүң күлүнэн көмүлүннэ...
Ону,
Сарсыардааны
Сайаҕас салгын
Сапсыйан сахсалдьытта...
Күлүн
Көппөх көрдүк
Көтүтэн кэбистэ...
Отуу уота,
Умайбыт онно

От быыһыгар
Онойон хаалла...

КЫЫРТ

Күөх баттахтаах,
Күөкэбэр моойдоох
Көбөн көтөр
Көй салгынна көтөхтөрөн
Көнгүл босхо
Көтөн испитэ, —
Хохуоралаах тумустаах,
Хоппобор түөстээх,
Кымаахтыыр тынырахтаах,
Кыбдьыгыр быһыылаах
Кып курдук
Кыырт кыыл
Кылбаран халлаан кыссынан
Кылайбыраан-сылыбыраан
Көрүлээн көтөн иһэн
Көбөн көтөрү
Көрө түстэ,
Хааныгар харангарда
Хам баттыан бабарда,
Кынатын кыптыыйдаата,
Түөһүн мөтөттө,
Тарбабын сарбатта,
Кустук курдук куугунаата,
Көбөнгө түстэ...
Көбөн көтөр
Көхсө кыараата,

Ууну одууласта,
Күөлү көрдүөтэ...
Көрдүөтэ, көттө...
Көлүйэ күөлү
Көрөн үөрдэ.
Кыырт обургу
Кыыһырбыт курдук
Кысыйа түстэ,
Кыланарга дылы гынна,
Көбөн барахсан
Ууга түһэн куотуоба
Уонча хаамыы
Оппутун кэннэ,
Кыырт кыайар
Кытыгырас тынырабынан
Кып-кытаанахтык
«Лып» гына
Тынырахтаан ылла,
Көбөн
Күүһүн күөттөрдэ,
Күнэ хараарда,
Көппөннөс буолла.
Хайы-үйэбэ
Хохуоралаах тумус
Хоолдугун үүтүнэн
Хоххуллубутунан барда.
Тыыннаахтыы сырытыннаран
Тынгатыгар тийэн
Кыырт кыылым
Ыраас хааны
Ыймахтаабытынан барда...
Ок-сиз,

Олуһун нии...
Сырдык дойдуттан
Сылаас сиртэн
Сымыыттаан туһанаары
Сындаलयан-сылайан
Кэлэн баран,
Өһөбө тохтон өлбүтэ
Өлүүлээх суол...

1926 с.

* * *

Саһархай хааннаах,
Санардыы сааһыран эрэр
Саха кыыһа барахсан,
Суһуобун оботун
Санныгар саннылытан,
Ууларбыт хорһолдьун курдук
Уу харабынан
Унуор-манаар
Унаарыччы көрө-көрө,
Умса түһэн
Уйадыа олорбута...
Туохтан,
Күөх от көрдүк
Күөгэннэс көнүлэ
Күһэллибитэ буолуой?
Туохтан,
Ырыа чыычаах курдук
Ылбабай ыраас санаата

Ыгыллан ыараабыта буолуой?
Туохтан,
Сааскы салгын курдук
Сайаҕас саргы санаата
Самнан санныйбыта буолуой?

УЙБААН НЬУКУЛААЙАБЫС МӨЛӨКҮҮРЭП ДЬОНУҔАХ ДОБОРБОР *

Амарах санаалаах
Атаһын Алампаттан.

Муоскуба куоракка
Буккуһа олорон,
Миигин билбитин,
Биһирэмник санаабытын...
Кэнники даҕаны
Кэриэстиир санаабын кэбиһимэ!

Халлаан былыта,
Уу долгуна,
Киһи энкилэ суох буолбат!

12-VI-26.

* * *

Ааспыт эрэ барыта*
Аймааһыннаабын даа иһин
Арыытааҕар ахтылбаннаах,
Күннээбэр эрэ барыта

Күндүтүн даа иһин,
Күлүгүрэн көстөр...
Баар сириг барыта
Ордук оботтоох.
Сылдыбатах эрэ сир сырдык
Олорботох эрэ сир ордук.
Бэйэбиттэн эрэ атын
Бэккэ дылы,
Тус бэйэбиттэн эрэ туора
Тускулаахха дылы.
Ааспыт
Ардах уутун курдук
Аһан хаалар.
Кэнники кэлэн
Кэрэгэйн билэн
Кэмсиммитин иһин,
Оһоһуллубут
Ончу
Олобуттан уларыйбат.

* * *

Халыан санаабын
Хаппахтыы хаайбыт
Харана салгын,
халбарый!..
Ыллам санаабын
Ыга баттаабыт
Ырахан салгын,
ыһылын!..
Мин

Аан дайдым
Араас айылгытын
Алгыспар ахтан
Албаары гынным...
 Күндү сирим
 Күлүктээх күннэрин
 Күүстээх күөмэйбинэн
 Күүгүнээри көбүйдүм.
Барыгыт барбалаан,
Бүтүннүү бүдүлээн,
Суолтан туоратыман,
Соботохтуу хаалларыман!
 Мин дабаны,
Дьорбойон туойдахпына,
Дьобул олобу туругурдар
Дьоһун тойуктаах этим...
Мин дабаны,
Ылынан ыллаатахпына,
Ыар олобу ырааһырдар
Ыллам ырыалаах этим.
Мин дабаны,
Көччүйэн күүгүнээтэхпинэ,
Көлөһүnnээх күнү
Көбүрэтэр күөмэйдээх этим...
 Барыгыт барбалаан,
 Бүтүннүү бүдүүлээн,
 Суолтан туоратыман,
 Соботохтуу
 хаалларыман!..

1926 с.

ХОТУГУ ТҮҮН*

Тумустаан турар
Туус маџан хайаџа
Чуумпу түүн чугаһаата,
Кэккэлээн кэрэлэммит
Кэрдийс кэтит хайаџа
Харана түүн халыйда,
Халлаан харанарда,
Хаар манхайда...
Кыырай халлаан кырсыгар
Кыра кылбарыспыт сулустар
Кыама суох кылапаччыстылар,
Дьаанылар таманнарыгар
Табаны баттаары,
Сиэнин сизри,
Ороскуоту онороору,
Сутаабыт бөрө
Суоһуран-суланан,
Улуйан ордоотоон
Улуу түүн
Уутун уймаата,
Күөх түүн
Көнгүлүн көбүрэттэ.
Хотугу хайалар
Хос хоонньуларыттан
Дьүкээбил уота
Умулла-умулла умайда,
Намтыы-намтыы таџыста,
Сарбынньах-сарбынньах сандаарда.
Күлүм-күлүм күндээрдэ,

Көбөрөн-кытаран көһүннэ,
Ирим-дырим элэннээтэ,
Эргэл-дъэргэл дъэрэкээннэннэ,
Эбир-эбир буолбахтаата.
Халлаан оройугар
Күлүмнээн-күндээрэн,
Күлүгүрбүт түүнү көччүтэн
Күндэлэс сырдык онордо.
Тулата көстүбэт
Туундара тобойугар,
Тонуу хаар ортотугар
Тордох сабыылаах
Тонус ураһатын
Туналытан тупсаран
Соботохтуу чоротон,
Мунан сылдыар
Булчуту булларда.

САРСЫАРДААҢЫ ЧОЛБОН*

Түлэс-балас
Түүн харанатын
Түмүгэ төлөрүйэн эрдэбинэ,
Хатан хахай
Халлаан харанатын
Хаппаба аһыллан эрдэбинэ,
Тын хатыыта⁶
Тылбаара тыган
Тырымныы умайар,
Чох курдук
Чолбон сулус

⁶Тын хатыыта — халлаан сырдыыта.

Чопчу тохтоон
Саха дайдытын
Саба сандааран
Салайан сайыннаар!
 Аппа алаастарга,
 Үрүйэ үрэхтэртэ,
 Сис тыаларга,
 Симилэх сирдэргэ
 Чахчы-бааччы
 Чабылуйан табыс!
 Күүскэ бааччы
 Кулүмүрдээн көһүн!

1927

КЫРА ОМУКТАРГА ЭБЭРДЭ*

(Ы р ы а)

Дьэ дуо, доботтоор!
Урукку олуурдаах
Омнуо олоххо
Олуттаран оморбут
Оччутуй омуктары
Аны
Атабаастаан, аччатан
Амныатыппат
Арабуочай былааһа
Алынньылыыр ыйга
Арыллан тахсан,
Атах омуктарга
Абыраллаах олобу

Абалбыта, аспыта
Адъас чахчы ныйи, атастаар!
Ол да иһин
Дьокуускай уобалас
Хоннобор, хоонньугар
Хорболонон олорбут
Хор, бу
Тонус, чукча,
Ломуут омук,
Той доботторбут,
Сүнкэн олохторун
Сүбэлэһэн сүрүннээн
Сүһүөбэр туруораары,
Сүүнэ ыраах сирдэртэн
Сөбүөдүһэн түмсүбүттэр эбит.

Кэнникинэн даҕаны
Кэрэхсээн кэлэннэр
Кэрэ олобу кэпсэтэн
Кэскиллээн иһиэхтэрэ диэн
Кэмэ суох эрэнэбин...

Ити кэнниттэн
Эһиэхэ барыгытыгар
Илэ-бааччы тылбынан
Эбэрдэбин этэбин.

1927.

* * *

Чээн, барахсан

Чэрэлийэрэ дьэгдынгитин,
Көрө-истэ
Көбүөхтүүрэ күндүтүн...
Аатыгыарын,
Абатын нии,
Тутан ылан
Турарым тохору
Танара оностон
Таптыы сыттарбын
Талыы да
Буолуо эбит...

1927.

* * *

Дорообо, доборуом!
Саамай табатык
Саманна таарыйдыҥ,
Санаабын саҥарыам,
Кэрэбин кэпсэтиэм,
Үгүһү өйдөнүөм,
Үтүөбэ үөрэниэм,
Ааспыты ахтыһыам,
Билингини кэпсэтиэм.
Уонна, уонна...
Уорба санаалары ууратыам.

1927.

* * *

Баарбын барытын
Баттаабакка, бараппакка
Бар-дьон барбатыгар
Бырабар майгылаахпын,
Барыгыт баржалаан,
Бастаан- атахтаан!..
Бабардар,
Сирин, сиргэнин,
Сэмэлээн, сиилээн!
Кистэлэн кэскилбин,
Килбик киэппин
Киһиттэн кистээбэппин.
Сахсаххай санаабын
Сааппакка, саллыбакка
Санарар саннаахпын.
Бабардар,
Сирин, сиилээн,
Сиргэнин, сэмэлээн...
Эһигини эппэппин,
Суоһу суруйбаппын,
Илэ кэлэн,
Иннибэр эргийэр
Эгэлгэ эрэйбин
Этэр эгэлгэлээхпин.
Олобум
Ол-бу
Очурун-чочурун
Оонньуу оностон
Ойуулуур уолбун.
Эмискэ иэдэйэн этэр,

Санаа булбакка сангарар,
Үгүһү өйдүөбэккэ үөхсэр
Үгэстээх үөдэммин,
Арыгылаан айманарбын.
Биибэлээн бэтиэхэлэнэрбин
Биир да киһиттэн кистээбэппин,
Баҕардар,
Сирин, сиилээн,
Сиргэнин, сэмэлээн..
Эһигини мэхэйдээбэппин,
Буккуллар боруокпун
Буруйга ылыммаппын.
Эһиги
Олоххутун оруйдаабаппын,
Оонньуугутун уураппаппын,
Сигилигитин сэмэлээбэппин,
Сиэргитин сирбэппин,
Кэскили кэспэппин.
Барыгытын таптыыбын,
Баспын бэринэбин.
Баҕардар,
Сирин, сиилээн,
Сиргэнин, сэмэлээн...
Хаптаһынынан хаппахтанан,
Халдьаайыга тахсан,
Хара буорга хааттарарбын
Күн аайы күүтэбин.
Күн дьоно,
Баҕардар,
Күлүү гыналларын
Күһэлтэбэ көрбөппүн.
Баҕардар,

Сирин, сиилээн,
Сиргэнин, сэмэлээн!..

1927.

«Х»

Ыйыллыбыт санаабын
Ыпсаран ыллыыр
Ыарахан күннэрбэр,
Тылы булбакка тыгыласты,
Тыыным-быарым ыксыы,
Тырыта тыытына олорон,
«Х» буукубаны
Хабан ыларбын эрэ,
Хааттарбыт санаабын
Хабдыгыраччы хаһытыбын,
Харылаччы суруйабын...
«Х» барахсан
Хаһан даһаны
Хабааннаах тылы ханыылатар,
Хоһуйууну холбуур,
Хоһоону холлотор...
«Х»-ны хайгыбын.

1927.

КИМ ҮӨРЭППИТЭЙ?

Дьүөрэ тылга түбэһиннэрэн

Хоһоону холбуурга
Ким эйигин
Уһуйан үөрэппитэй?
Ыраас тылга ыган
Ыпсаран ыллыырга
Ким эйигин
Ыйбытай, ыйаахтаабытай?
Итини
Эппэккэ, көбүрэппэккэ
Этэн кулу, — диэн
Эдьийим эристиин
Эймэнийэн эппитэ...
Ырыаһыт ыар ыйаабын,
Ыйытыма дабаны,
Ыыра ылыммаппын,
Хос куолайдаах
Хотуулаах хоһоонньукка,
Хомойума, холуммаппын...
Мин
Кинигэ кэскиллээх кэпсээнигэр,
Сурук суон суолтатыгар
Өрүү үһүллэн үөрэнэн
Өйбүн үксэтэн үрдэппэтэбим.
Ол оннугар
Күлүгэ көстүбэт,
Күһүннү түүннэрдээби
Күүстээх тыал
Курун хара тыаны
Хонкулдьутан куугунатара
Кулгаахпар кутуллара,
Сирилэс тыаллаахха
Сиедэрэй сэбирдэхтэр,

Нарын лабыкчалар,
Сир симэхтэрэ
Тэлибирэхэн-илибирэхэн
Сибигинэхэн кэпсэтэллэрин
Иһирэхтээн истэр
Идэлээх этим...
Көтөр аймах
Тураабыттан чооруоһугар,
Хотойуттан хоптотугар дылы
Туойар дорбооннорун,
Ыллыыр тыастарын
Сэргэбэлээн истэн
Сэргэхсийэр идэлээхпин...
Күкээркэй күһүн күндүтүн,
Чалбаа сайын айылгытын,
Чалбахтаах саас сайабаһын,
Кырыа кыһын кыһалбатын —
Барытын баспынан бадахтыырым.
От тийбит
Обустаах обонньор
Олуурдаах олобун
Олонхо оностон
Онолуйар дорбооно
Уордаах дьыйбарга
Уораһыйар дуораанын
Умсугуйан истэрим.
Ыыспа балабанга
Ыга ыалдыбыт,
Ыараханнык ынчыктаабыт,
Оронугар охтубут обонньору
Охсуруйан отоһулаары,
Мэнэрийэн тириэрээри,

Оһох чанчыгар
Улуулуйан олонор,
Илгистэн сэлээчхэтэнэрэ,
Кутуран кулуһутара,
Мэнэрийэн эһиэлэнэрэ
Мэйиибэр хатанара.
Охсурбанньыт удаһанынан
Тириэттэрэн сэргэхситээри,
Абыратан абыранаары,
Ажалбыт айыы саннаахтар,
Ах баран олоннор:
«Айыынан аттан», — диэннэр
Аргый - аргый
Алгыр саналара
Амырыыннанан тахсара.
Санаабар хаалара...
Хотон хостоох
Хоспох балабанна
Хорбойон олонор,
Кыламнас уоттаах
Кыһынны киһэлэргэ
Обонньор дьиэлээх,
Оронун ортотугар
Нэк сонун тэлгэтинэн,
Тиэрэ түһэн сыттабына,
Эмээхсин дьахтар
Оһобун чанчыгар,
Уотун сырдыгар
Обонньорун олооччутун
Ойуотуу олоордобуна,
Кыыс оболоро,
Холумтанын кытыытыгар

Хончоллон олон,
Хомуһун тардар
Куолаһын тыаһа
Им-ным дьиэбэ
Имик-самык иһигэр
Дьүрүһүйэн иһиллэрэ
Испэр инэрэ...
Сылгы кистээн дьырылатара,
Обус айаатаан ланкынатара,
Ынах мабыраан баабынатара,
Тамыйах мэнирээн мээбиниирэ,
Хотон сыта анкылыйара,
Түптэ буруота унаарыйара —
Мин сүрэхпин
Барылара манньыталлара.

Онон,
Эйэбэс санаалаах
Эдьийим обото!
Ыллыыр ыллыгын,
Суруйар сокуонун
Томоонноон толкуйдаабпын.
Көмүһүөм, көннөрү
Ыанныйбыт ынах курдук,
Ыар санаам
Ыга баттаатабына,
Ыарыпыттыы ыксаан
Ыйылаан ыллыбын,
Ордук олуттардахпына
Уоскуйаары орулуубун,
Кыаба суох кыйаханнахпына
Кыланан кыйдыбын,
Кэмэ суох кэмсиннэхпинэ

Кэнинэн кэнэтинэбвн,
Үтүөтүн өйдүөбэккэ
Үөгүлүүр үгэстээх
Үөдэн уолабын...
Туохтан оннукпун
Туура толкуйдаабаппын:
Ыарыы бөҕөбө ылларан,
Ырыанан ынчыктыырым дуу?
Акаары алыһа буолан,
Айахха киирчэ айдаарабын дуу?
Куһаҕан тыын холбоһон,
Кутурар буоллум дуу?
Адьяһын арангалаан,
Өтүрү өйдүөн
Биирин да билбэипин,
Мэличчи билбэппин...
Эдьийим эристиин!
Эриэмэ, хоргутума,
Элбэби эрэйимэ,
Эмиэ этимэ,
Ыллыыр туһунан
Ыксатан ыйытыма!..

САНАА САЛБЫРҔАҤА САМАННЫК БУОЛАР

Халаан санаа
Хаппахтанан, харангаран,
Хааттаран кэллэбинэ,
Хайдах гыныллыай?
Куулайбыт санааны
Куоссуну ылан
Кумаабыга суруйдахха,

Кууллаах бурдук курдук
Кутуллан, кураанахтанан,
Баттаабыт баранан,
Манньыйан барар,
Көлбөбүрбүт көбүс
Көбүрээн, көндүөрүйэн,
Көччүйэн күлүмнүүр...

1927.

БИЛИНИИ*

Илиэһэй уола
Им-ньим сылдьан,
Испииринэн эмсэхтэнэн,
Ититтэн-сабатыттан тахса
Иирдэ-кутурда диэн
Истин-тастын доботторум
Иһирэхтии этэргитин истэбин.
Хаама-сүүрэ сылдьан,
Халыачыйан хаххыллан,
Хара баранаак
Халдьаайы үрдүттэн
Хара быарынан
Халтарыян түһэн
Хампарыйарыгар тийдэ диэн
Хадьянхалыы саныыргытын
Хам-түм харахтыыбын.
Итини
Истибэккэ эрэ да сэрэйэбин,
Саната суох да таайабын.

Онтон
Өрүү диэн өһүргэммэппин,
Букатын диэн буруйдаабаппын.
Хата, эһиги
Харыстыыр санаабытын
Хаба тардынан
Ханнык хабааннаах
Хардатынан харыйдыамый?
Аһыга-абаҕа ылларан
Алдьарыйдым диэтэхпинэ,
Адьяһын akkaастыаххыт.
Кыһалбаҕа-наадаҕа кыпчыттаран
Кыаттардым диэтэхпинэ,
Кыйахана саныаххыт.
Буруйга-сэмэбэ түбэхэн
Бу айылаах буоллум диэтэхпинэ,
Букатын боруоктуоххут.
Итинтэн атыннык
Эһигини эрэннэрэрим
Эрэбил суох.
Арай,
Синньэ буолуохтааҕар
Сиэрэ суобунан сэхэргээтэхпинэ
Үүнэр от-мас
Үрдүктээх-намыһахтаах,
Хамныыр-харамай
Харалаах-үрүҥнээх,
Төрүүбүт эрэ
Төһүнүбэт төлкөлөөх,
Үөскүүр эрэ
Үүнэ турар өрөгөйдөөх
Буолта суох диэн

Боруостаһаа инибин.

(1927).

ОБОЛООР!

Эһиги, эргийэр эгэлгэ
Эбэрдэлээх күннэргитин,
Ыраас дьылбабытын
Ыллыахпын ымсыырдым.
Ону, оболоор,
Оноллоон оройдоон!
Көрүн эрэ көмүстэриэм!
Көлөһүн көтөн,
Көнгүл көстөн,
Көрдөөх күннэр
Күөрэйэн иһэллэрин...
Эһиги иһэбит
Уруккулар оннуларыгар
Уруйу олохтуу,
Үлэһит былааһын
Үрдэтэ-үөскэтэ,
Норуот олобун
Туругурда-тупсара.
Үөскээн иһэр
Үйэ үлэтигэр
Үөрдүһүн, үөрэнин!
Умнуман
Обо сааскытынаабы
Оонньуур уочараккыт
Уһуллау, уурайыа.

Уонна
Уруккулар оннуларыгар
Үгүһү үлэлиир,
Харананы сырдатар,
Дьаданыны таптыыр
Этириэс эбээһинэскит
Эргийэн кэлиэ...
Итини истин,
Искитигэр инэрин!
Ленин тэриирин,
Кини кэскилин
Тиһигин быспакка,
Тилэри тэрийин!
Мин ыллыбын
Эһиги
Кэлэн иһэр
Кэмэ биллибэт
Кэрэ кэскилгит
Кичэллэн, иитиллэн,
Киһи буоларгытын...
Мин
Ааспыт үйэтээби,
Аар-маар санаалаах,
Атын аҕалаах,
Аҕа саастаах
Алампа ааттаах
Айхаллаан айдаардым,
Атастарым, абарыман...

30-XI-1927 с.

ИСТИН!

Бэйинг эрэ, биэбэйдэриэм,
Дуона суохтук
Тохтуу түһэн,
Иһирэх тылбын
Истэ түһүн!..
Мин
Таспар салыбыраан
Дьаакыр буолбут
Дьанха мууспун
Таннары саккыратан,
Таммалатан баратыым.
Испэр ингэн
Иэдэтэн киирбит
Ирбэт мууспун
Ичигэс дьиэбэ
Ириэрэн чэпчэтиниим.
Оччоҕо
Мин даҕаны
Халын хаары
Хаба ортотунан
Хампарыта хаамар
Ханыл хардыыланыам.
Күлэ-күлэ
Күкүр хайалары күөммүнэн
Көтүрүтэ көтөр
Көстүбэт күүстэниэм...
Сытары туруорар,
Сырҕаны сыһытар
Сытыы тылланыам...
Ата суох

Айанныыр атахтаныам,
Көлөтө суох
Көтөр күүстэниэм...
Харана түүннэрдээби халлаан
Харах сулустарын кытта
Ханыылаһан сылдьаммын,
Харах симсэ оонньоом...
Ыйга ыттан,
Ытарба буолан,
Ырыа ыллаан,
Ыйдыгатын сырдатыам.
Күнү көрсөн
Күөнүгэр күөлэһийэн,
Күндүл сырдыгар
Көччүйэн көрүлүөм.
Уу диригин булан,
Умсан киирэн,
Күннэ көстүбэтэх
Көрүдүйөс дьүһүннээхтэри
Көтөбөн таһааран,
Көрү көрдөрүөм.
Сир-дайды
Силээхтэ сиздэрэй
Сибэккилэрин кытта
Сибигинэһэн кэпсэтэн,
Сэбирдэхтэрин тэлибирэтэн,
Силбитирбит санааны
Сэргэхситэн дьэгдьитиэм,
Санарбаты санардыам,
Тонмуту итиэриэм,
Токуру көннөрүөм,
Хатыны хамнатыам,

Тиити титирэстэтиэм,
Титирик тииттэри,
Хахыйах хатыгнары,
Ханыылаан хамыйан,
Үөрдүһүннэрэн үүннэрэн,
Үнкүүлэтэн көрдөрүөм.
Көтөр кынаттаах
Күндү күөрэгэйдээхтэрин
Күөйүтэлээн аҕалтаан,
Күннэри-түүннэри
Күүгүнэччи ыллатан,
Күрүөх дьону көччүтүөм.
Төрүөбүт дойдум
Төгүрүк өттүнээби,
Күһүнгү үскэмин,
Кыһынны кыһалбатын,
Сааскы салбаатын,
Олохтоох дьонун,
Обонньорун-оботун
Ончу ордорбокко,
Ырыабар ыпсарыам,
Хоһооммор холбуом.
Кэнникини кэпсиир,
Инникини сэрэйэр
Улабалаах тойуктаах
Ураанхай уола
Буолан,
Уобуран тахсыам.
Бары балыстарыам,
Туруу доботторуом,
Тохтоон толкуйдаан,
Тойукпун торумнаан,

Иһирэхпин истин!..

1927.

* * *

Миигин көрүмэ,
Миэхэ кэлимэ,
Кэбис, кэпсэтимэ...
Сааспынан кырдыаҕаспын,
Санаабынан балыспын.
Аны эйиэхэ
Атас буоларбыттан
Адьас ааспыт
Аҕаарыма кырдыаҕаспын.

1927 с.

* * *

Сарсыарда
Сана санаа,
Сайаҕас өй,
Бүгүҥнү күн
Миэхэ тугу биэрэр?
Туох туһалаах
Үтүөнү үтэйэр,
Саргыны аҕалар?

1927.

* * *

Албаска атыллар
Атабастабыллаах, абалаах,
Балыырга батыллар
Баһахтаах, батталлаах,
Хопко холбоһор
Кутурбанныах, хомолтолоох.
Өскө түбэхэр
Өлүүлээх, өһөхтөөх.
Балыыр эрэ барыта
Батталлаах...

9-XII-27.

ХАРЫЙА *

Ханнык эрэ дайдыга,
Хайа эрэ сиргэ.,
Хара тыа сабатыгар,
Халтан халдыайы таманыгар,
Хаһынна ылларбат,
Хаартан хагдарыйбат,
Соботох харыйа
Чоройон турара.
Ону,
Унуоргу тумултан
Одуулуу олодоххо,
Орто мастан

Уһулуччу ордук,
Аттынаабы мастартан
Адъас атын,
Хара тыа маһыгар
Ханыылыы көрдөххө,
Хайаларыгар дабаны
Хабаана суох,
Уһулута үүнэн,
Утуу-субуу тахсыбыт,
Уһуна-кылгаһа суох
Уустук мутуктардаах,
Тараабыт курдук
Таннары намылуйбыт
Намчы лабаалардаах,
Көбөрөн-харааран
Көстөр өгнөөх
Көп-көнө көрүгнээх
Туспа мас
Турар этэ.

Ону баара
Отуу уотуттан олохтонон,
Өт уота үөдүйэн,
Сир кырсын устун
Сирилэччи сиэн,
Хагдан оту батыһан
Халыйан тахсан,
Харыйа барахсан
Хагдарыйбыт мутуктарыттан
Лочугурас туорактара
Торолуйан бараннар,
Тула өттүлэригэр
Туруттан түспүттэрин

Сир кырсынан
Сирийэ сылдьан
Сиэтэлээн кээспит.
Онтон,
Таннары намылуйбыт
Нарын-намчы
Лабаххайдаах лабааларын
Үөрбүт курдук
Өрө көтөн,
Күлүмнүү-күлүмнүү күөрэйэн,
Баһаам-баһааннык бачыгыраан,
Синньигэс мутуктарын
Ситэ сылдьан
Сиэтэлээн кэбистэ.
Харыйа барахсан
Мунутаан үүммүт
Мутуктарын төбөлөрө
Токуччу хатан
Чороһон турдулар.
Хаарыан бэйэлээх
Харана күөх лабакчата
Хагдарыйан хаалла...
 Уок-сиз, оболоор,
Күтүр өстөөх,
Өрүһүспүккэ дылы
Өрө көймөстөн
Сизэн сирдьигинэппитэ
Сизэрэ суобун эриэхсит,
Ама уотун иһин,
Аатыгыарын оболоор,
Аһыныа даа эбит...
 Ким билиэ баарай,

Хайа дайды
Үрэбин өрөтүгэр
Үүнэн күөгэлдыйбит
Үтүө маһым
Сиппит сиэмэтин
Силлиэ тыал
Сиирэ охсон ылан
Будулбаныгар булкуйан,
Күдэнигэр көтөбөн,
Көтүтэн аҕалан
Бу халдыайы
Хат таманыгар
Хатыы бырахпыттан
Сиэмэ барахсан
Сииктээх сиргэ инэн,
Силис-мутук анньан,
Туох гынаары
Ситэн силигилээн,
Силистэнэн үүммүтэ буолуой?
Туох гынаары
Лонугурас туорабын
Толоон ньууругар тобон,
Оҕо аймабы
Оонньоппута буолуой?
Туох гынаары,
Күрүлгэн куйааска күлүктээн,
Ардахтан-самыыртан хаххалаан
Айан дьонун
Абыраабыта буолуой?
Туох гынаары
Тырыбынас тыастаах
Чыычаах аймабы

Мутугар мунньан,
Лабыкчаларынан талаһалаан,
Ньалбаххай лабаххайынан
Далбардаабыта буолуой?
Ким да эппэт
Ханнык наадаба
Харыйа маһым
Харахха табыллан
Хас хонукка
Хайбатан турбутун...

Онтон,
Абыях сыл
Ааспытын кэннэ
Харыйалаах халдьаайыга
Хаттаан таарыйан,
Тохтоон туран,
Көрөн үөрдүм.

Ааспыт сыллаахха
Албас дабаны
Аһынан аймаммыппыт,
Хагдарыйан хааллаба диэн,
Харыһыйан хаһытаабыппыт.
Харыйа барахсан
Хаалынньаҥа суох
Халыан уокка хадьырыттаран
Хагдарыйан хаалбатах эбит.
Өрүү сыһа
Өт уотугар өһүрбүппүт.
Хата, кини
Халдьаайыны хаппахтаабыт
Харыан оту

Хастыы салаан,
Саас тухары
Саба баттаан.
Салаа оту таһаарбатах
Лаглабай ланханы
Сир кырсыгар тийэ
Ситэ сиэн
Сибиэһэйигэр тиэрдэн,
Сир кырсын
Сэргэхсиппит эбит.
Харыйа мас
Хас эмэ сыл
Сиэппит сиэмэлэрин
Хара буорга хатаабыта,
Сир кырсыгар инэрбитэ
Сииктээх сиртэн
Силистэнэн ситэн,
Хайы-үйэбэ
Халдьаайыны саба
Утуу-субуу
Уһулута ойон
Харыйа хардалара
«Харыйачааттар»
Хара сиртэн
Хамныы-хамныы тахсаннар
Үөрбүт курдук үүнэннэр,
Оччугуй «ойуурчаан» буолан
Ордук тупсаннар,
Обо дьону умсугурдан,
Ортолоругар уган
Оонньотор буолбуттар.
Ырыа чыычаахтар

Ыллыыр ыырдара,
Олохсуйар омуурдара
Ол эбит.
Урукку харыйаны,
Одуулаан турдахха,
Өт уота
Өрүү өһүөттээбэтэх,
Өлөрбөтөх эбит.
Көһнөрү, күүдүмчүлээн,
Тас өттүгэр
Намылайбыт нарын
Лабыкчатын эрэ салаабыт,
Тохтор лоһугурас
Туорабын эрэ суһуктуппут,
Хайҕаллаах ханыыласпыт
Хампа сэбирдэбин эрэ хаҕдарыппыт,
Аллараа саннылайбыт
Мутуктарын эрэ булгуруппут,
Уоннаабыта ордубут,
Үөһээ өттө өрүһүллүбүт,
Чыпчаала тыытыллыбатах эбит,
Инньэ гынан,
Билигин даҕаны,
Кырдьыбыт курдук
Кырыатыйан кырыйдар даҕаны,
Үйэтэ ситэн,
Үрдээн үүммэтэр даҕаны,
Лоһугурас туорабы
Торолутан тупсаран
Толоонно тохпотор даҕаны,
Халын хатырыга хабырыттыбакка,
Хатан этэ хайыттыбакка,

Хата,
Аллараа өттүнээби
Айбыт оболорун
Айхаллаабыт курдук,
Күөх төбөтүн төнкөтөн,
Көрөн турар курдук
Сэллэгэр төбөтө
Сир диэки
Ханкыйан намылуйан,
Аа-дьуо, аргый
Ханкылдьыйан хамныы турара.
Т өрөппүт оболоро,
Төргүү мутугун
Төбөлөрүнэн өндөйөн,
Үөрбүт курдук
Өрүтэ ыстанан,
Үүнэн эрэллэрэ.

1927 с.

САҢА ДЬЫЛ

Саналыыра дьылларбыт
Салаллан-тэлэллэн кэлиитигэр,
Сайаҕас дьэллэм тылынам
Санара-инэрэ тоһуйуобун!

Үчүгэйдиир үйэлэрбит
Үүнэн тахсан кэлиитигэр
Үмүөрүһэн тураммыт
Үөрэн-көтөн көрсүөбүн!

Көмнөх хаарбыт анныттан
Көрдөөх-нардаах дьылларбыт
Күөрэйэн тахсан кэлиитигэр
Күлэн-оонньоон көрсүөбүн!

Дьолу-соргуну уһаттын,
Дьоллоох олобу кэнэттин,
Дьону-сэргэни холбоотун,
Дьолу-тускулу тупсардын!

Алгыс баһын салайдын,
Айылгы төбөтүн арыйдын,
Абырал баһын айхаллаан,
Айдааран ахтан иһиэбин!

Сайаҕас ыччат оболорго
Сахалыы санарбыт санабыт,
Сана үөскүүр дьоннорго
Сатараан, үксээн иһилиниин!

1928-1929

*Холур тылбынан
Хоһуйбут хоһооммун
Хотун ийэбэр
А-й Д-бар
Кэриэс кэбиһэбин.
А. С.*

СИЛЛИЭ

Сирилэс, сирдыгинэс силлиэ
Сири сипсийэн сиксийдэ,
Мастары, оттору барытын
Барчалаан, бакытан барда.
Буордары, сыыстары бурбатан,
Көстөрү, көрөрү көмнө,
Эпчинирэн, эбиллэн, иһиирэн,
Эбиллэн, тэбиллэн имэнгирдэ.
Ыстаал тимирдии ыйылаан,
Ыгыллан, ынчыктаан ыллаата,
Хаппыт мастар хайабастарыгар
Хатан-хатаннык хаһыытаата...
Сэбирдэби, сиппэби ситэн,
Сиритэ, тэлитэ тэбэн,
Өрүһүспүт, өһүрбүт көрдүк,
Сыһыыга, хонууга сыһыарбакка,
Үрэххэ, үрүйэбэ үктэппэккэ,
Үөһээ-аллараа өрүкүтэн,
Үүрэн, күүдэмнээн көтүттэ...
Өтүрү өркөйөн өһөн,
Өрүһү өрө бөрөөн,
Сүһүөбэ суох сүрүннэнэн
Сүүрэр сүнкэн сүүрүгүн,
Сыыйа сыыйылар сырыытын
Сылларыта, сынтарыта сынньан
Сымара хара сыырдарга
Үгүс-үгүстүк үллэннэтэн,
Үүрэн, үтэйэн, үмүөрүтэн,
Үрүн күдэн өрүкүтэн,
Үгүһүн үнтүрүтэ үтүрүйдэ...

.....

.....
Кимтэн кэмчиэрийэн,
Киэн халлаан киэбэ
Кэхтэн кэриэрдэбэй?..
Туохтан хоргутан,
Туналыйар халлаан
Ньюура кубулуйдабай?..
Аатыгарын абай нии!..
Аан дайды туманыгар
Абааһы аһай адабайбытыттан
Абаран айманнаба дуу?
Эбэтэр
Ханна эрэ
Хара буорга
Хаан халыйбытыттан
Хараастан хаһыырдаба дуу?
Саһарбалаах халлаан
Сарсыардааны салгыныгар
Саһыарыылаабы сахсыйбыттан
Саталанан сатараатаба дуу?
Ол эбит буоллар
Орой мэник оҕолор
Ойуур тыа ортотугар
Омуннаахтык ордооттообуттарыттан
Ороһуйан олустаатаба дуу?..
Ардьяалы, ааттатай нии!
Аныһыйдаба бабас
Тугун алыһай...
Сипсийдэбэбабас
Тугун сибиэнэй...
Тыалырдаба бабас
Тугун сытыытай!..

Сирилэс, сирдыгинэс силлиэ
Ситэн, ситэрэн сипсайдэ...
Өрүс өһүрэн өрөһөлөөн,
Көбүөхтээн күрүлүү күүгүнээтэ...

1928 с. бэс ыйа.

КИНИ*

(Ы р ы а)

Өлүөнэ өрүс үрдүктүү сүүһүгэр,
Өнөйөн, төнкөйөн, үөттүүр төрдүгэр,
Дьарбаалаах танастаах дьахтар барахсан
Санааба саптаран, санныыйан турбута...

Ууларбыт хорһолдьун унаар харабын
Убаһас уута субуруйа тохтон,
Тэтэркэй имнэрин ситэ сиигитэн,
Көмүс уутунуу мөлбөйө сүүрбүтэ...

Хос ырыата:

Уой-уой, уооскуй, хотун, уоскуй даа-нии!..
Туохтан-туохтан туоххаһыйан турабын?
Ордук оһобун, кэрэхсиир киһигин
Куоттаран, кутуруйан куруйдун дуу?
Күндү көлөөскөбүн ууга умсаран,
Улаханлык уйманан уйадыдыг дуу?
Эй-эй, эрдин, эймэнима дээ, эдьиэй!.. (2 т.)

Көмөлтө, көмүскэс көрдөспүт көрдүк,

Көппөбөр түөһэ күөрэннии-көбүөхтүү,
Унуор-манаар уссунун одуулуу,
Туналбаннаах ньуурун тутта турбута...

Иитэр ийэ — Элиэнэ эбэ эмиэ,
Кини кэмсилгэнэ киэнин кэрингнээн,
Аймаһыйбыт абатын аһыммыттыы,
Сымнабастык сыыйа, сыыгыныы сыппыта...

Хос ырыата:

Күөх үөт күлүгэр хоолдьугун хонкутан,
Харабын уута халыйарын хаһыйа,
Уйгута уларыйан уйадыа
Уһун-уһуннук уһуутуу олооттоо...

Кэтэх өттүгэр кэккэлэччи үүммүт
Кэрэ кэрдиис, ситэ силистээх систэр,
Хотун хомолтотугар холбоспуттуу,
Куруйан, куоһаһан хонкуспуттара.

Хос ырыата:

Эймэнэр эрэйин экчи эппэккэ,
Ол онно, ойуур унуор уссунугар,
Үрүң илиитин үрдүктүк көтөбөн,
Салгынна сапсыйан, талбаатыы хаалбыта.

Көмүс көрдүк күндэлэс күн көстөрүн
Харана былыт хаххалыы саппыта,
Киэһэ кэмэлды, борук-сорук буолан
Күкүр хайа күлүгэ, көстүбүтэ.

Хос ырыата:

Бэс ыйа, 1928 с. «Турудабыай баарса».

СЫЛБАХ ТИИТ

Үллэр, өрүкүйөр өрөһө сүүрүктээх, килбэйэр,
Киэргэйэр киэн киэлилээх, томтойор, долгуйар
Тускулаах ньуурдаах,
Кыынньар, кытыастар, кырбаһар кыыллаах,
Таннары дьалкыйар таас үрэх
Өбүллэн үтүрүйэр өнөйөр бүүрүгэр,
Харсар, хабырыһар хара сыырыгар,
Бигэнэн биллиргиир билии биэрэгэр,
Сис тыа сирэй сиригэр —
Силиргэхтээх силистэрин сиргэ
Ситэ ситимнэһэн ситэн,
Бараа мастартан барыларыттан
Бастаан баһыччы барбаран,
Мутуктара мунутаан, салаалара сарбайан,
Тиит мас дьирэйэм-тирэнэн
Туран буорга туругуран турдабына,
Аллараа, аннынан аныһыйа устар
Дьалкыллар таас үллэнниир үрэх
Өрөһө сүүрүгэ, таһымныыр дьалхаана
Хара сыыры хачыгыраччы хабырыйан.
Куоһуу охсон, кудумньулуу хаһан,
Эргиччи энсэн, эмпэрэлии энкэтэн,
Унуоргута одууламмат уораан онгорбута.
Тиит мас тирэнэн туран,
Силистэрин ситэрбит сииктээх сириин

Сиксийэн-сиидэлээн, сингнэрэн симэлиппитэ...
Мас барахсан, үктэлэ үрэллэн,
Сиргэ сириэдийбит силиргэхтээх силистэрэ,
Анардас салаалара адаарыһан хааланнар,
Тутулуга тулумнанан, тулланныы турбута...
Сибээстэрэ эстэн, сингнэн испитэ.
Өр өһөспөккө өнгөйө төнгөйбүтэ.
Салааларынан, лабааларынан сапсына сатаабыта
 Сатамматаба,
 Саллан-самнан,
 Таннары танхайбыта...
 Онон ол курдук,
Силиргэхтээх силистэрдиин сиртэн сингнэн,
Оргуйар, охсуллар омуннаах уораанна
Оннуттан ойдон,
Оргууй нусхайан,
 Охтон түспүтэ...
Эбэ, эриллэр эмпэрэтигэр эргитэн,
Уорааныгар охсон, дьалхааныгар таппыта,
Иһигэр киллэрэн, иэмэхтии эрийбитэ,
Сарбабар-намылхай намчы лабааларын
 Сахсалдьытан,
 Сарымтытан,
 Салыбыратан
 Самнарбыта...
Мунутаан үүммүт мунутуур мутуктарын
 Мускуйан,
 Булкуйан,
 Булгуруппута...
 Итиэннэ,
Ийэ сүүрүк иһигэр иэнигитэн,
Итинтэн инньэтэх ильдэ барбыта...

II

Сиритэ сынньыллыбыт
Сииктээх силистэрин,
Сабыта сынньыллыбыт
Сарбабар салааларын,
Булгурута мускуллубут
Муос мутуктарын
Будулуйар боруок
Бутугастыы булкуйан,
Кыппах-кыппах кыралаан,
Быстах-быстах бытарытан,
Салаа-салаа арааран,
Долгунунан охсон,
Тыалынан сынньан,
Кый-бырах кыйдаан,
Оччугуй оппуостаах⁷,
От олбохтоох,
Күөх көмөгөйдөөх,
Намыһах тахсыылаах
Миэл миэрэктэрин
Кытыларыгар кыгыһахтатан,
Дьалхаанынан дьалкытан,
Тарбатан таһаарбыта...

III

Олохтон устубут
Уһун туйгун тиит,
Лаглайар салаалара самнан,
Хойуу мутуктара хобутаан,

⁷Оппуос— сыыры тахсар намыһах ыллык.

Толуу уһуна тоһуттан,
Буортан булгуруйан,
Биэрэгиттэн тэлэһийэн,
Салаалара сарымтан,
Талахаччийан тарыырданан,
Таннары бастанан,
Уурайбакка устан,
Барыйан барбыта...

IV

Кини
Олорбут олобун онно
Ойбон оннунуу
Онойон оппутун
Тохсус долгун
Томтойо долгуйан,
Биэрэги мэлийэн,
Тэннии тэппитэ...
Кэтэх өттүнээби кэнкэ тииттэр,
Кэмнэрэ кэлэрин кэтэспиттии киэбирэн,
Салгын сапсыырыгар салааларын салыбырата,
Уһун мутуктарынан ууну одуулаһа
Хамнаабакка ханкыһан хаалтара...

V

Таас үрэх таманыгар
Буор сыыры булан,
Хас халаан дьалааныгар
Хара сыыры хабырыйан,
Хабырыйа халыннаан,
Хамнаатабын аайытын

Сис тыа сиэдэрэй
Силистээхтэрэ, сэбирдэхтээхтэрэ
Сити курдук сиэринэн
Сингнэ-сингнэ симэлийэн
Умайар уораанна охтор,
Онно-манна охсуллан
Оһоллононнор оһоһуулаах
Эгэлгэлээх эбиттэр...

VI

Сыыла устубут
Сылбах тиити
Батыһа- бардахха,
Маннык бадахтаммыт:
Таас үрэхтэр
Таннары дьалкыллан
Тардыалаһар тамахтарыгар,
Модун сүүрүк мустан
Буомнаһан булкуллар боруагар,
Түллэр сүүрүк түмүллэн
Түгнэри төгүрүйэр түмүгэр,
Сытыы сүүрүк
Сылбах тиити
Сыһыары сыбайбытын,
Охсуу уораан,
Оборо тардан,
Оргуйар боруогар
Уга охсубутун
Чөмөрүйэр сүүрүк,
Иһигэр эрийэн,
Киэлитигэр киллэрэн,

Эргиттэ,
Эргичиттэ,
Илдьириттэ,
Имиттэ...

Итиэннэ
Хара таас сыырыгар
Хайыаһыннаран хамнатан,
Хардабаһы да хаалларбакка,
«Хар» гына
Хампы халбарыйда...
Уоттатай нии, оболоор!
Оргуйар уораан
Омуна олуһун,
Күлсэр сүүрүк
Күүһэ сүрүн...
Саатар-саатар
Сылбах дьылбанын
Онобостуу умнаан,
Ордорон, ороон
Тумус тааска
Туора бырахтаба дуу...
Оччоҕо,
Бабар,
Биир эмэ киһи
Бэлиэтии көрөн,
Биллэбэн илдьэн,
Айан аартыгын айабар,
Суол туоруур тумулугар
Остуолба онорон
Тупсаран туруоран,
Киэһээни кэлээччилэргэ,
Сарсыардааны ааһааччыларга

Кэм, кэм кини
Кэрэхсэтиэ этэ...

1928 с. 15—18-IX

ДОБОЧЧУГОМ

Добоччугуом!

Тоҕо,
Хоодуот санаан холлон,
Хомойбуттуу хонкуйа
Хоолдьуккун хонкуттун?

Тоҕо,
Салбан санаан санныйан,
Санаарбаабытты салбабыран,
Саллан саннылыдыг?..

Тоҕо,
Кынтабар бэйэн
Кыгнайан,
Кыһырбытты кыһан,
Кытара кыяханнын?
Бэйэн даа
Билбэккин дуо
Өбүгэ тухары өспөтөх
Өс хоһоонун:
«Кыһын сааһынан салаллар,
Сайын күһүнүнэн көһөр,
Үчүгэй үксэ үтүгэннээх,
Үлүгэр үгүһэ үтүөлээх» — (диэни)?..
Итиниэхэ эбии эттэххэ,
Бэһэһээ бэккиһэппит бэрди

Бүгүн бүдүлээн көрдөххө,
Куһаңана куотарын?..
Бүгүнгү бүрүүкээбит мөкүнү
Сассыныгар сайыннаран санаатахха,
Сааскы сассыардалыы сандаарарын?..
Албас алдыххайа
Ааспытын кэннэ араналанарын,
Сатамматах сабыдыала
Сассыныгар самалыктанарын?..

.....
Билбэккин дуо, биэбэкээм!
Сааскы халаан садырыына
Халын мууһу хампарытан,
Күр мууһу көтөбөрүгэр
Хара сиргэ
Хасса суох халыйан,
Ыарба талабы ылан,
Ис иирэни илдьиритэн,
Күөх үөтү күөрэлээн,
Хара буору хастаан
Хаһан хаалларбытыттан,
Ардах уутун аһаан,
Сир сиигэр силистэнэн,
Күн уотугар көччүйэн,
Күөх үөт күөнтүү
Күөгэлдьийэ үүнэрин
Көрбөт этин дуо, көмүһүөм?..

Ону оройдоон,
Күн санаабын күлгүгүрдүмэ,
Сайаһас саргыгын самнарыма.
Өрөгөй өйгүн өлбөөдүтүмэ.
Инники иһэри иһиллээ,

Кэлэр кэскили кэтэс,
Олобу одуулаа,—
Оннук ордук буолаарай...

5-XI-28

АБАБАР СУРУК*

Ыырбыттан ыраатан
Ыйыллыбыт санаабыттан
Ытыллан тахсыбыт
Ыар тылларбын
Ырыабар ыпсаран,
Ходуһабыттан холдьобуллан
Хомуоктаспыт санаабыттан
Хонноруттан холбоспут
Хобун холобурбун
Хоһооммор холбоон,
Куйа куттахпар
Куруук саныырбын
Кураанах куолайбынан
Кубулуппакка хоһуйан,
Кумаабыга кутан,
Сураба сонооботох
Суомах суолтабыттан
Суураллан суккуллубутун
Субу курдук суоттаан
Сурукка суулаан,
Алаһыгар алтахтаан,
Абыс уонун ааһан,
Аар-маар буолан,

Анаарыйа кырдыбыт
Анардас аҕабар
Тухспаа дойду туонатыттан,
Атын халлаан анныттан
Аат ааттаан ахтан,
Анаан айан айдааран
Атаардабым буоллун.

I

ЭН

Ордоо орой уолум
От-тобо суох олорон,
Халын айыыны,
Харана буруйу
Обус таппатынан онорон,
Ат уйбатынан айан,
Аат минэтэ алдьанан,
Аан дайдытыттан арахсан,
Сөллүбэт сүрдээх
Сүнкэ дьүүлгэ түбэхэн,
Кэбэл уола кэлэр
Кэскилин кэлтэттэбэ,- диэн
Кэмсиммиччэ кэнийэ,
Хомойбучча хоргута,
Суохтаабычча сулана,
Ыксаабычча ытыы
Олорума, оҕонньоор!
Аан маннай, аҕаа!
Аман өспүн араналаа,
Кэс тылбын кэриннээ,

Уонна уордай,
Итиэннэ кэлэй...

II

МИН

Иккис этиим эйиэхэ:
Урут уйгулаах олохпун
Уруйдаан суруйбутум,
Аны аныгы аналбын
Ааҕан амалыйабын.

III

ИҺИТ

Ырааһы ыллаан ылыннарар ыраатта,
Көнөнү күүгүнээн көрдөрөр көстүбэтэ,
Атабаастабылы ахтан аһыннарар ааста.
Этэр тыл эгэлтэтэ иһиллибэтэ...
Буруо булкуйда,
Туман тунуйда.
Ууга охтубуттуу уолуйдум.
Харанаба хааттарбытты харбыаластым.
Итини иһит
Уонна
Таптыыргынан туой,
Өйдүүргүнэн өһүл,
Сатыыргынан сабажалаа...

IV

ӨЙДӨӨ

Хаччыта харанаран,
Харанаба харабыллаан,
Хабарба хайытан,
Хааны халытан
Хаайыыта хаптарбатым.
Үөл-дьүөл үктэллэнэн,
Үөдэн-таһаан өйдөнөн,
Үбү-малы үрэйэн
Үтүөбүн үлтүрүппэтим.
Көргө-нарга көбүйэн,
Көлөһүгнэ көмнөрөн,
Көмүһү көтөбөн
Көскө көтөбүллүбэтим.
Баһылыгы баттыыр,
Сокуону туорайдыыр,
Олобу утарылыыр
Кэбэл кэмэлдылэнэн
Кэскилбин кэбиннэрбэтим...

V-XII

.....

.....

XIII

ЫЛЛААБЫТЫМ-ТУОЙБУТУМ

(Урут)

Сарсыардааны саһарба сандааран

тахсан,
Саах сабыылаах самнабар балабан
Түөрт муннуктаах түгкэтэх
Түгнүктэринэн төлө көрөн,
Барык-сарык балабан
Имик-самык иһин
Күндээрэн көччүтэрин
Көрө үөрөрбин...
Эрдэ турбут эр киһи
Чаанныыгын таннаран
Чайдыы олорон,
Күгнээби үлэтин
Күчүмэбэй күһэлтэтин,
Эгин эрэйдэрин
Эмээхсинигэр кэпсиирин...
Уй курдук оһоһостоох
Оччугуй оһоһоон
Оронугар олорон
Далларынныы-далларынныы,
Мырбанныы -былланныы,
Ынчыктаан, ыгырбаан
Ыллараары ытыырын
Ырыабар ылыырым...
Холонсо сыттаах
Хос холлороон хотонно
Ыанныйбыт ынах
Ытатаары ыгыранарын,
Кини кэбинэн кэрдиргэтэрэ
Кэмэ суох кэрэтин...
Нылбэгэй ньирэй
Орон ойоһоһугар
Оонньоохолуу оонньоурун,

Эмий эмээри,
Мэнирээн бээбиниирин
Бэккэ биһиририм...
От ууруммут,
Обуһун мииммит
Обонньор киһи
Сарсыардааны дьыбарга
Сайдаан сатарытарын,
Кинкир-ханкыр кигинэйэн
Ыраас санаатын ыллыырын...

Самаан сайынга
Сайылык сабатыгар,
Тиэргэн тэлгэхэтигэр
Үөнү үүрэр,
Кумаары куттуур
Төлөннөөх түптэ,
Унаархай уһун
Субуллар буруотун,
Кини кэнсигэ
Кэнириигэ киирэрэ кэрэтин..
Санданалаах күн саһан,
Кэрэ киэхэ кэлиитигэр
Хонуу сүөһүтэ хомуллан
Тиэргэнигэр тийиитигэр
Атыыр обус
Аа-дьуо алтахтаан,
Айаатаан ланкынатара,
Мөнүрээн лүнкүнэтэрэ
Кэмэ суох кэрэтин...
Суһуоба субуллубут,
Имнэрэ тэтэрбит,
Этэрбэһин элиппит

Эдэр кыыс оѳо
Ыаѳастарын ылан,
Ойбон уутугар
Оонньуу -оонньуу
Дьизэрэнкэйинэн тэйэрин
Одуулаан, умсугуйан
Уоран туойарым...

Эргэ этэрбэс элээмэлээх,
Суомах сутуруо дуомнаах,
Ланхарбыт лаба ырбаахылаах,
Күл көмпүтүн көрдүк
Күкээр-күрүн дьүһүннээх,
Манан тириитэ баччыстыбыт,
Баһын баттаѳа манхайбыт,
Хараѳынан хааттарбыт,
Хампарыйа харыатыйбыт
Эмээхсин эристиин
Хачыр-ичир маллаах
Ханас оронго
Олойон олорон,
Халаатыы-хаһытыы,
Харбыалаһа-ханкынныы,
Торбос тириин тоһута
Илиитин иминэн имитэн
Иэгэлдьийэн эрэрин.
Кинини кэмтэн кэмнэ,
Сиртэн сиргэ сиэтэн
Сирдиэн сэргэхситэрбин
Сиһилии сэхэргиирим...

Наскылдьыгас нарын таһаалаах,
Күөгэлдьигэс күндү дьүһүннээх,
Субуллар уһун суһуохтаах,

Кыттабар кырыстаах
Кынтабар кыыс дьахтар
Харахтаах хаанын
Хара көмүскэ
Ханыылыы хайгыырым,
Уостаах тииһин
Уоттаах таастаабар
Ордорон уруйдуурум,
Тэтэркэй имнэрин
Киирэр күн киэһээни
Килбиэнигэр кэринниирим,
Көмүскэтигэр күндээччи
Көрөр харабын
Күннээбэр күндүркэтэрим,
Көппөбөр түөһэ
Көбүөхтээн күөгэлдьийэрин,
Томтонноон долгулдьуйарын
Туохха дабаны
Тоҕоостоон туойбакка,
Тутунан турарым,
Туттан-хаптан турарын,
Хамнаан ханкылдьыйан хаамарын
Хатын маска ханыылыырым
Ньуура ньулугурун
Ньургуһун гынан туойарым,
Сирэйэ сэргэбин
Сибэкки сиздэрэйигэр тэнниирим,
Ыраас куолаһын
Ымыы чыычаабынан ыллатарым...
.....
Уонна дабаны
Ону-маны умсугуйбуппун

От-мас оноран,
Онон-манан отойон,
Обобо-дяхтарга
Онолуйа⁸ оонньуурум.

XIV

ОЛ ЭРЭЭРИ...

Эдэр бэйэм эргэрэн,
Этим-сииниим эмэхсийэн,
Эймэнийбитим иһин,
Эт сүрэбим
Барыта бааһыра,
Бүтүннүү бүрүллэ,
Истиин-тастыын
Эргэрэн илдьирийэ илик.
Билигин дабаны,
Испэр итии хаан
Тымырдарбынан тыгыалаан,
Сүүрүгүрэн, сүрэбим сөргүйэн,
Имил-дьимил илибирээн,
«Тип-тип» тэбиэлээн,
Көргө-нарга көбүйэр,
Уруйга-тускулга умсугуйар,
Мааныга-майгыга бабарар,
Үчүгэйгэ-үтүөбэ үөрэр.
Онон,
Кыра даа буоллар
Кыым кыламнаан,
Оччугуй даа буоллар

⁸Онолуйа — ыллыы оонньуурум. Ити гынан баран «онолҥон» диэн тыл «ыллыыр» диэн тылга хотон түбэспэт, ол да буоллар тыл дьүөрэтигэр киллэрэргэ боруога суох.

Уот умайар...

XV

УЛАРЫЙДЫМ

Ыйылыннары тардан
Ыйанарбыабын
Ыраах бырахтым,
Хабарбаны хайытар
Хатан биибин
Халбарыччы хаһыйдым...
Олобу кытта охсуһан
Олорору ордордум.
Күнгэ көбүйдүм,
Сырдыкка ымсыырдым.
Санаабынан сарбыллыахпар дылы
Салланныырбын санаатым,
Көнгөнөн⁹ көмүллүөхпэр дылы
Көрөрбүн күндүркэттим.
Молотуок булгурутан,
Сиэппэ силэйэн,
Сэбиэскэй сиэрэ
Силигилээн ситэн,
Бастаан-көстөөн
Массыына баһыйарын,
Көтөр көлө көтөбөрүн,
Салгын сатаан сангарарын,
Саланнык таптаатым,
Самабастык санаатым...

⁹«Көҕүнөн өлбүт» — диэн кыһиттэн көмө суох охтон дуу, хайаан дуу өлбүт сүөгүнү ааттыылар. Кыһини да этиэххэ син, күүһэ эстиэр диэри сылдьа сатаан баран өлбүтү.

XVI

КӨРДӨНӨБҮН

Көстөр-көстүбэт көлөхүннэрдээх,
Биллэр-биллибэт мэниктэрдээх,
Албас-сыыһа айыылардаах,
Уора-саба оноһуулардаах,
Быстах былабай быһыылардаах
Бука бабас буоллахпына,
Бука барытын мунньан
Бырастыы гын, — диэн
Алгыстаах абабыттан
Арбас төнкөтөн,
Атах токутан
Ааттаабым буоллун,
Нөрүүн сүгүрүйэн
Көрдөстөбүм буоллун!..

XVII

БИЛБИТИМ

Эн,
Көмүһүм сыыһын
Көссүмүнэ хааллабым диэн,
Көмүскэн уутун
Көнгү түһэрэн
Күүскэ күүгүнээбиккин,
Хаарыан оёобун
Харахтаабакка хааллабым диэн,
Харабын уутун халытан,

Хасса суох хаһытаабыккын,
Соботох оѳобун
Суобун көрдөбүм диэн,
Суланар сураххын,
Курутуйар куоласкын
Кулгаахпынан истибэтэбим,
Харахпынан көрбөтөбүм даа иһин,
Түөһүм иһигэр
Сүрэбим ньүөлүйэн,
Этим-хааным
Эн тылгын истибитэ.
Мэйиим-санаам
Бэккэ билбитэ...
Ол эрэри
Санаабын самнарыма,
Алыс айманыма,
Буолар буолтун
Буйар буотту,
Оноһулар оноһуллубутун
Оччотор олурба...
Эрэн,
Өлбөт өрөгөйдөөх,
Самныбат саргылаах,
Охтубат оноруулаах
Уол этим буолбат дуо?
Онон,
Билигин дабаны,
Эрэйдэммитим дээ иһин,
Ийэ сирбэр
Эргиллиэм диэн эрэнэбин,
Түбэспитим дээ иһин,
Төрүөбүт буорбар

Төnnүөм.

Ону оройдоон,
Уйадыйаргын, уйманаргын
Уу-хаар курдук уһуур,
Аһыйаргын, абаланаргын
Ардах-самыыр курдук аһар!

Билигин,
Инники иһэрим
Иин иһин курдук
Им-балайын иһин,
Баһар,
Үгүс киһи өйдүүн,
Үрүң өркөн санаата
Үөрдүһэн үүнэн,
Сап курдук санныылайан,
Көнтөс курдук субулан,
Мунньулан, бугуланан,
Үксээн, үрдээн,
Сабырайан тахсан
Быһылаан олохпуттан
Быһыһы тардан таһааран,
Көңүлгэ көччүйэр,
Күннэ үнкүрүйэр
Күнүм күөрэйиэ.

Баһар эмиэ, —
Саха аймах сайдарыгар,
Үлэһит норуота
Үөрэбэ үрдүүрүгэр
Үөрэ-көтө үлэлиир,
Үөрдүһэн-ханыылаһан сылдыар
Үтүө киһи буолуом.

Баһар,

Саргым сабырийан,
Өрөгөйүм үрдээн,
Аан дайдым кырсыгар
Аа-дьюо хааман,
Аныгы айылгыны айхаллыыр
Аналлаах буолуом.
Сүрэжим-быарым сөрүүн,
Санаам-өйүм дьайба...

XVIII

БЫРАСТЫЫ

Аны мин
Эн
Тыыннааххар сылдьан
Тылбын иһитиннэрэрим,
Өлүөргэр көссөн
Өнмүн көрдөрөрүм,
Бааргын баттаһан
Баспын имэриттэрэрим,
Ыалдьар күннэр
Ыарыыһыт буоларым,
Өлөр күннэр
Көрөн көмөрүм,
Көмүс унуоххун көтөбөн
Ииннэр киллэссэрим
Илэ-чахчы биллибэт.
Ыһырдахха да иһиллибэт
Ыраах сиргэ ылардым,
Сураатахха даа сураммат
Суон сиргэ тутулуннум...

Бостуой,
Киэһэ, сассыарда
Моойторук бордурбаатабын,
Үнүгэс үрдэбин аайы,
Обом истэбэ диэн,
Ороннуттан оронон,
Арбабаскын анньынан,
Алчахтаан тахсан
Арбаа суол төрдүгэр
Нэк бэргэһэбин сэгэтэн,
Кулгааххын чөрбөтөн
Сыарба тыаһа сыыгыныырын
Иһиллээн эрэйдэнимэ,
Эккин -хаанһын энмэнитимэ.
Обобор уурдабым диэн,
Эмис эккин кичэйэн
Буллуускар мууһаан
Муннугар ууран,
Бостуой буотту гыныма...

Хата,
Хас дэлэгэй,
Хаар бөбөн халбарыйан,
Хам түһэн хаалар
Харана күнүн хаайдабына,
Саас бөбөн сарбыллар
Сабыдыала сатыылаатабына,
Өтөххөр өлөр,
Тумулгар туоруур
Тустаах күнүн туһаайдабына,
Көмүллүбүт буорун
Көстөр гына
Угуллубут омуһаххар

Уһун маһы
Киилинэн кириэстэтэн,
Туруору туруоттаран,
Бэлиэтэ бэрдэрээр.
Оччоҕо мин,
Кэнэҕэс даа буоллар
Кириэскинэн бэлиэтээн,
Кэлэн кэриэстээн,
Бу сыттаҕа диэн,
Бокуйан бокулуомнаан,
Кириэскэр кичэйэн,
Оспот, ойдубат гына
Отйон суруйуом:
«Манна баар
Уйбаан оҕонньор
Унуохтаах-тириитэ
Угуллубут омуһаҕа»- диэн.
Онтон ордугу
Оҕон буоламмын
Онорорум ончу суох.

Оттон,
Тыыннааххын баттаатахпына,
Кэһиибин кичэйэн
Уохтаах табааҕы ууруом,
Ахтылҕанҥын аралдьытаргар
Аччыгый арыгы аныам.
Кэккэлэһэн олон
Кэс тылбын кэпсэтэн
Кэринкидийбит санаабын кэнэтиэм...
.....
Былаҕай былдьаатаҕа диэн,
Быстахтык быыбардаан

Былабын быһыма,
Быдан бырастыы буоллун!

1928-29 с.

МАННАЙГЫ МААЙЫНАН ЭБЭРДЭ!*

Аан дойду арабуочайа
Айхаллаан ааһар,
Үс дойду
Үлэһитин үөрэ
Күүстэрин көрүнэн,
Сүбэлэрин чөмөхтүүр,
Эйэлэрин элбэтэр,
Билиилэрин тэнитэр
Маннайгы Маайым
Майаҕас күнүгэр
Төрөөбүт дойдубар,
Төрүт буорбар,
Иитиллибит ийэбэр —
Элиэнэ эбэбэр
Эт сүрэбим элэтинэн
Эбэрдэ этэбин!..
Ыам ыйын
Ыраас күнүгэр
Ыччат дьоммор,
Ыраах да буолларбын,
Ылбаҕай санаабыттан
Ыраас
Ырабын ыытабын!..

Балык ыйын¹⁰

¹⁰Маайы атыннык, балык ыыр кэмнэн, ыам ыйа диэн ааттанар.

Маннайгы күнүгэр
Баарбын биллэрэн,
Бар дьоммор
Барыларыгар мааны
Бабабын бабарабын!
Бу
Ыам ыйын
Ыраас күнүнэн
Өс-саас өһүлүннүн,
Өлүү-сүтүү өһүннүн,
Өрөгөй-талаан үрдээтин,
Өлбөт-сүппэт үөскээтин,
Өй-санаа кэнээтин,
Сахалыы сана,
Саха үөрэбэ
Салааланан сайдан,
Сандааран табыстын!
Үлэһит саха
Үрдээтин-үөскээтин,
Үөрэбин үрдэттин!
Холбостун-холлойдун.
Түөһүнэн төлөрүтэн,
Төлкөнү төрөттүн,
Үлүһүйэн үлэлээн
Үбү үөскэттин!
Брыччыннара кытааттын,
Быһыыта тубустун,
Айабынан сангаран
Айдааны арыйдын,
Массыына бастаатын,
Көтөр көлө күүһүрдүн, сайыннын!
Элиэнэ эбэм

Илгэтинэн иитэн,
Уутунан утахтаан,
Баччырдарын барбартын!

Самантан ыла
Санааны тапсар
Сайаҕас, дьэнкэ
Саргы салалыннын.
Өйү түмэр
Өрөгөй үгэс
Өрө күндээрдin!
Оччугуй омуктар
Олохторо тубустун!
Кыра омуктар
Кыһалбалара кыччаатын!
Сандаҕалаах сулус
Салаата сарбайан,
Саха балаҕанын
Саба сандаартын!..

28-IV-29 с.

ЭЛИЭНЭ ЭБЭҢЭ

(Ырыа)

Көнгүллүк күөгэйэн
Лиэнтэлии тэнийэн
Унаара устаргын
Уруйдаан туойабын!

Х о с ы р ы а т а :

Өлүөнэ өрүспүт
Үгүһү көрбүтэ,
Элиэнэ эбэбит
Элбэҕи билбитэ!

Харыаллыыр хайабын,
Тускулаах толооннут,

Саргылаах сайыннын
Сангаран алгыбын!

Хос ырыата:

Күндээрэр, күөгэйэр
Күлүмнүүр күөnnэргин,
Өрөгөй өгнөргүн
Үгүстүк өйдүүбүн!

Хос ырыата:

Томтойо долгуйар,
Нусхайа устаахтыыр,
Ыраастыыр ууларгын
Ырыанан ылыбын!

Хос ырыата:

Үлүскэн үптөргин,
Бараммат баайдаргын,
Бэринньик бэйэбин
Биһиги билэбит!

Хос ырыата:

Күрүлүүр сүүрүгүн
Күтүрдүүр күүстэрин,
Көтөбөр көмүөлгүн
Көрөммүн үөрэбин!..

Хос ырыата:

Арыыгын, аппабын,
Хочобун, хонуугун —
Барытын бааралаан
Хоһооммор холбуубун.

Хос ырыата:

Өрөгөй үктэллээн
Үүннэрбит-үөскэппит
Өлүөнэ өрүспүн
Үтүөбүн өйдүүбүн!

Хос ырыата:

Илгэбин иһэрдэн
Элбэби тэниппит
Элиэнэ эбэбэр
Эбэрдэ этэбин.

1929 с.

* * *

Мин түннүкпүнэн
Сарсыардааны сайаҕас салгын
Сабыта охсон киирэн
Эйэбэс баҕадытык
Эппин имэрийэр,
Оргууй-оргууй тыынан
Уубуттан уһугуннарап...
Ойон туран олоро түһэбин,
Одуулаан көрөбүн:
Күөх халлаан
Күндүлээн сырдабыт,
Үрүн күн
Түннүкпүн төлө көтөн киирэн
Үөрэ-көтө көрбүт,
Тыа чыычааҕа,
Күөх сэбирдэххэ
Күөкэйэн олорон,
Тырыбыны-дырыбыны
Ылбаҕайдык ыллыыр...
Көнгүлүн, үчүгэин...

* * *

Миигин
Тобо ыллаппаккын?
Ыллыым ээ, ыллыым!
Эн
Уйгулаах уугун
Уйгуурдуом суоѳа,
Эн айылгылаах санааѳын
Аралдьытыам суоѳа,
Эн
Хоргус санааѳын
Куттуом суоѳа...
Суох!
Аргый-аргый,
Аччыгыйдык, айаѳым иһигэр
Ыллыым ээ, ыллыым!
Мин
Эйигин
Куһаѳаны хоһуйан
Курутутуом суоѳа,
Ыстырыыһы ыллаан
Ытатыам суоѳа,
Улаханнык ордоотоон
Уһугуннарыам суоѳа.
Суох!
Аргый-аргый,
Аччыгыйдык, айаѳым иһигэр
Ыллыым ээ, ыллыым!
Тобо ыллаппаккын!
Мин ыллыам:
Эн
Утуйа сытар
Уйгулаах ньуургун,
Намчы солко
Ньалѳахай баттаххын,
Субуйуу солко

Субуллар суһуоххун,
Хара хааһын ханыытынан
Харанан
Хаһылыччы көрөр
Арылхай харабын
Арылуйа арылларын,
Сииктээх сир сибэккитин
Сэбирдэбин курдук
Тэтэркэй имнэргин,
Ойуу курдук
Оччугуй уоһун
Аргый аһыллан,
Көмүс тииһин
Күлүмнээн көстөрүн.
Күндү түөһүн
Көппөннөөн көбүөхтүүрүн,
Нарын-нарыннык
Талбааран хамныырын
Тоҕо ыллаппаккын?
Аргый-аргый,
Аччыгыйдык, айабым иһигэр
Ыллыым ээ, ыллыым!
Мин ыллыам:
Эйигин
Үрүн күн анныгар,
Үктэл буор үрдүгэр,
Баайдаабар бастатан,
Үптээбэр үрдэтэн,
Күнгэ көтөр
Күндуттэн күндүргэтэн,
Этим-хааным ирэн,
Эт сүрэбим эймэнийэн
Таһыччы таптыырбын...
Эн иннигэр
Кытыаста умайар
Кытарар уокка
Кытта умайыам.

Будулуйар боруоктаах
Буккуллар муораба
Төбөбүнэн түһүөм,
Үөрбэ тимиргэ
Өтөрү үөлүллүөм,
Сынтарыйбат- сымнаабат
Сытыы буулдыаба
Түөспүнэн көрсүөм,
Өлүөхпэр дылы
Өһүргэтиэм суоҕа,
Сааһым тухары
Санаарбатыам суоҕа,
Тоҕо ыллаппаккын?
Аргыый-аргыый,
Аччыгыйдык, айабым иһигэр
Ыллыым ээ, ыллыым!..

1-V-29 с.

КҮН ИЙЭМ*

Туһааннаах хотунум
Туохтан хоргутан
Ханна халбарыйдын?
Күүттүм, күүттүм — көстүбэтин,
Күндү күлүккүн көрдөрбөтүн!
Кэтэстим, кэтэстим — кэлбэтин,
Кэрэ кэмэлдьигин кэпсээбэтин!
Санаа баҕады,
Самыыр былытыныы,
Санарбат гына
Самнары баттаата.
Көлөһүннээх өйүм,
Көхсүбэр көөнньөн,
Көппөбөр түөспүн
Көтүрү көттө...
Хараастыбыт санаам

Хабарбабар хаайтарда,
Моонньбун бопто,
Тыыммын ыкта,
Испэр ингнэ,
Сүрэхпэр сөнгө,
Сүһүөхтэрбэр сүүдүйдэ...
Тулаайах толкуйум
Тууга хаайтарбыт
Туллуктуу тууллайда,
Солобой санаам
Сохсобо баттаппыт
Солондолуу сордонно.
Ытаары ыгыллыбытым —
Харабым уута халыйбата,
Ыллаары гыммытым —
Хабарбабар хаайтарда...
Барар сирим
Баџана иининии баранна,
Хаамар сирим
Хара тааска хаайтарда.
Ийэ сир иэнэ
Инньэ үүтүнүү кыараата,
Үрүн күн үтүөтэ
Өлбөөдүйэн көһүннэ,
Харааран хаххаланна...
Туохтан туоххаһыйдын,
Тоџо чугаһаабатын?
Эйиэхэ эрэ эрэнэбин,
Эйигин эрэ таптыыбын!
Үгүскэ үнпэппин,
Үтүөџэ үлүһүйбэппин,
Атынна аралдьыйбаппын,
Албынна атыылаабаппын..
Соботох эйиэхэ
Тобуктаан тонхойобун,
Сөһүргэстээн ньүрүйэбин...
Эйигин таптыыбын,

Эйиэхэ эрэнэбин,
Күлүккэр үнэбин,
Күндүгэр үөрэбин,
Ырааскын ытыктыбын,
Ырыабын таптыбын!..
Эн
Дьүһүннүн көрбөппүн,
Илибинэн имэрийбэппин,
Эйигин
Сүрэхпинэн көрөбүн,
Санаабынан таайабын.
Эн,
Салгынныы талбааран,
Санныбар тайанан,
Үрүн тыыннынан
Үрэргин өйдүүбүн,
Сэбирдэхтии илибирээн
Сибигинэйэргин истэбин.
Оччоҕо мин
Сүрэм сөрүүкүүр,
Сүһүөбүм чэпчиир,
Көрбөппүн көрөн
Көхсүм көндүөрүйэр,
Эппэппин этэн
Эрэйим чэпчиир,
Сатааппын санаран
Санаам сайбанар,
Ыллааппын ыллаан
Ырайга ыттабын...
Туохтан хоргутан,
Тоҕо чугаһабатын?
Ааттаһабын:
Аттыбар чугаһаан,
Алгыста ажал,
Испэр киирэн,
Имэннэ инэр...
Мин

Испэр иннэ,
Иэдээн буолла,
Кэлэбэйдээн кэбинним,
Тардыастаан сарбылынным.
Тыыным хаайтарда,
Тылым буллуйда.
Күн ийэм,
Күөмэйбин көндүөрүт,
Тыыммын уһат,
Тылбын сымнат!..

28-V-29 с.

СҮБЭ

Танараба саантааман,
Иччигэ эрэнимэн,
Көстүбэти көрдүөмэн,
 Ол оннугар
Икки атахтаах
Илиитин эпчинэр
Истинник эрэнин,
Өйүн күүһүгэр
Үгүстүк үнүн!
 Кини
Көппөтү көтүтэр,
Көрбөтү көрдөрөр,
Хамнаабаты хаамтарар,
Харананы сырдатар.
Туохха да тойон —
Норуот, норуот!
Норуоттан тутуһун,
Норуокка туһалаан!..

ИНИ-БИИ *

(Дьүөрэ тылынан кэпсээн)

*«Эн соххор, мин соххор»
Саха өһүн хоһооно.*

I

Былыргы быстар быыһыгар,
Аныгы арыллар ардайыгар,
Арыгы, хаарты сабылла,
Көр-нар көбүрүү илигинэ,
Үс ини-бии
Үөл талах курдук
Үөлээннэнэн үөскээн,
Байан-тайан,
Оболонон-ойохтонон
Олоорторо эбитэ үһү.
Ол олороннор,
Үһүөн үс аны
Үгэскэ үөрэммиттэрэ:
Кырдыаҕас биилэрэ —
Арыгыны алыс аһыырга,
Ортолоро —
Хаартыга харанарарга,
Оччугуй уол —
Оттуурга, мастыырга.
Уолаттарым
Абабыттан анаппыт
Аналлаах ааттарын
Араартаан билбэппин да.
Аныы-аны араартаан
Ааттарын билэргэ,
Айахха киирчэ,
Аат анаталыахха.
Улахан уолу —
Истэргэ кэрэ — Испирдиэн диэххэ,
Ортолорун —
Ханыытынан Хабырыыс,
Кыраларын —

Өйдүүргэ үчүгэй —
Өндүрүүс буоллун.
Көстөр көрүгнэрин,
Турар туруктарын
Тоҕо да суруйуохпунуй?
Сааппакка эттэххэ,
Сатыахпыт да суоҕа.
Быһатын быһаардахха,
Итии хааннаах,
Имнээх иэдэстээх,
Эрэйи билбэтэх,
Эпчингнээх бэйэлээх
Эдэр-тэгэл
Эр дьон этилэр.

II

Уус тылынан уһууран
Уостаан-тиистээн,
Тыын уган
Тыллаан-өстөөн,
Ыпсаран ыллыыр,
Имигэстик этэр идэ
Ийэбиттэн төрүөхпүттэн
Испэр инмэтэх.
Арай, атастаар,
Илбистээх тыллаах,
Илбиргэстээх этиилээх
Былатыан бырааппыт, *
Тупсаран-чочуйан,
Ыраастаан-ыпсаран,
Ньалбарытан таҕааран,
Дьүһүннээн үтүгүннэрэн,
Суланан суруйуо
Эбитэ буолуо....
Оннообор мин
Туочуканы туруоран

Тохтуур туоммун
Тобулу билбэппин.
Саба баттыр сатархай
Санаам сабырайдабына,
Тыыным кылгаан тыгыластыыр,
Тылым баранан ынгыргыыр,
Күчүмэбэй күннэрбэр —
Туомун тобулбакка
Тустаабычча туойан,
Араас санааба анньан,
Аабааччыларбын албынныбын...
Өйдөөн көрдөххө,
Хоһулайбыт эрэ хоһоонньут,
Ылбыт эрэ ырыаһыт,
Билээччи эрэ мэтириэччит,
Суруксут эрэ сокуонньут
Букатын буолбат.
Ити —
Ийэттэн төрүөхтээн
Эккэ-хаанна инэн,
Иитиллэн үөскүүр идэ.
Итини эһиги кэскиллээбэккэ,
Ыллаа да ыллаа диэн ыгылытабыт,
Суруй да суруй диэн сулуйабыт,
Кэпсээ да кэпсээ диэн кэбэбит.
Тугу мин хоһуйан суруйуомуй?
Урукку олохтон уурайдым,
Аныгыттан арабыстым.
Абабыты эрэ хансыа,
Атыһыты эрэ суон,
Барыһымсабы эрэ баай,
Албыны эрэ күлүүк,
Дьахтары эрэ күүлэмсик,
Хаартыһыты эрэ иһээччи —
Диэн кэпсиэхпин
Кэмэ суох кэрэйэбин,
Тоҕо эрэ тутунабын.

Кэпсиэх буолбуккун кэбиһэн,
Кэтэххин тарбанан,
Кэп туонаргын кэтэһиннэрэр
Кэтэх кэмэлдылэннин дуу?
Туойан иһэргиттэн туораан,
Туспаны дойбоболоон,
Атынынан аралдьытан,
Аймаан-саймаан
Аһараары аһаҕаланнын дуу? —

диэн,

Антах хайыһан,
Абаран барыман, атастаар!
Кэхтиэм соҕа — кэпсиэм,
Уурайыам суоҕа — суруйуом.
Ол эрэри
Мин кэпсээним
Олоҕо оччугуй,
Бүтүүтэ мөкү,
Кэннэ кэрэгэй,
Барыта да барбах,
Күн ыаһаҕар күүгүн,
Олоруохтааҕар хоһоон,—
Көрбүтүм оччо,
Истибитим итиччэ.

III

Биирдэ икки ини-бии
Оччугуйтан оспуордаһан,
Иирсэн этистилэр.
Иирсибит истэрин
Иһирэхтээн иһиттэххэ,
Буоһата суох боруок буолла.
Аччыгый да аймааһыны тарта.
Урут орто уол
Буллайан булла.
— «Аҕабын эрэ дии-диигин

Алыстаан эрэбин,
Туох туһатыгар
Көлөһүммүнэн көстөр
Көмүс харчыны
Күл-көмөр гынан,
Убаҕас ууга суккуйарын буолуой?
Арыгыта да суох
Аһабыт киһи, ама,
Аа-дьуо сылдыаа ини,
Харчынан атыылаһан
Хааны иирдэр,
Үксү өһөрөр,
Өһү үксэтэр,
Өлүү уута буолбат дуо?..
Арыгы адьарай —
Акаарыларга ас».
Кэнники тылларын кичэйэн,
Кэтиэркээн, киэбирэн,
Кыһырбыттыы кытаанахтык,
Дьэбин уоһуйан дьиппиэрэн,
Эпчинирэн эттэ,
Олорор сириттэн туран,
Оронугар сытта.
Испирдиэн, истэн олорон,
Инитигэр издэс биэрдэ,
Уоһун аһан, оччугуйдук
Бэкиһиирдии мичээрдээтэ:
— «Арыгы аһыыр ас
Буолбат дуо, атаас!
Хата, хаарты баар
Харыйа суох хара дьай,
Хаартыһыт буолуохтааҕар
Арыгыны аһабыт
Аһара барыыс,
Илээт буолуохтааҕар
Иһээччи буолбут
Иккинэн инэмтэлээх.

Баайы бараабыт,
Күр үбү
Күл-көмөр гыммыт,
Хара көлөһүммүнэн көстөр
Хаарыан харчыны
Хаар, самыыр онорбут,
Хара норуоту
Халтан танастаабыт,
Хаарга хаамтарбыт,
Хамначчыкка хаайбыт
Хаарты хара буор буолбат дуо?
Онуоха холоотоххо,
Арыгы аллаах
Санааны тарҕатар,
Өйү үксэтэр,
Өһү өһүлэр,
Эрэйи чэпчэтэр,
Эйэни элбэтэр
Ааттаах ас
Арыгы буоллаҕа дии.
Уона
Орускуота да оччугуй,
Атыыта да аччыгый,
Итиэннэ
Иһээччи киһи
Илээт аатырбат,
Хата
Хаартыга ханыылаһыахтааҕар
Уоруйах буолбут ордук.
Хаартыһыт
Күрүлүүр күн ортото
Доборун ордугар умсугуйан,
Ырааһыгар ымсыыран,
Харчытыгар харанаран,
Утары олорон
Оонньуур буолбат дуо?
Онуоха уурдахха, уоруйах

Кытаанах кыһалбаттан
Сүрэжин
Тааска таптайан,
Дууһатын
Халлаанга хатаан,
Тутулуннахпына — сорум,
Көстүбэтэхпинэ — өрөгөйүм
Бэйэтинэн мэктиэлэнэн,
Түүнүн сүөдэннээн,
Харанаба хааман
Уоран сордонор
Буолбат дуо?
Хаарты —
Хаһан да хаалбат
Хара дьай,
Арыгы —
Күн олобун көрө
Аан дойду айхала.
Ону баара
Ол-бу диэн
Олонхолуу олоордобун».
Хоппут киһи холобурунан
Холун хамнатта,
Хонкук гынна,
Өтүрү көрдө,
Өттүк баттанна.
Онуоха
Хабырыыс хаана хамнаата,
Кытара кыыһырда,
Ойон туран олоро түстэ.
Сутуругун сомоҕолуу тутта,
Сототугар уурда.
Биилээбинэн биитин көрдө.
— «Хайа хараба суох
Хаанырбаан хайгыа диэн,
Арыгы дьаатын ажалан
Хаартыга ханыылаатын...

Иһээччи буолуох кэриэтэ,
Күн анныгар
Көстүбэтэх көнө.
Хайа киһилии киһи,
Харчынан атыылаһан,
Уоту омурдан, куттабын
Буһарара буолуой?
Арыгыга аймыах кэриэтэ,
Уокка умаппыт,
Ууга суурайбыт ордук.
«Орускуота оччугуй» диигин!
Оттон бардам баайы бараппыт,
Үгүс үбү үрэйбит кимий? —
Арыгы.
Олобу долгуппут,
Дьэиэни дьэиэгэниппит,
Кэскили кэбиннэрбит? —
Арыгы.
Умнаһыт онорбут,
Ыал устун ыыппыт,
Онтон уоруйахха укпут кимий? — Арыгы.
Ааты аймаабыт,
Суобаһы сууйбут,
Киһини кирдээбит кимий? —
Арыгы.
Киниэхэ тэннээтэххэ, хаарты —
Үрүн көмүһү үктэллэнэн,
Өйдөөх хаанга үөрө-көтө,
Күнгэ көстүбүччэ, көччүйэр
Көр буоллаба дии!
Хаарты хаһан дабаны
Харыйа суох хаалларбат —
Сүүттэриилээх, сүүйүүлээх,
Ылыылаах, биэриилээх,
Быһатын быһаардахха,
Хаартыгар барбыт, —
Уоруйаба суох омуһахха

Уурдарбыт холобура.
Оттон арыгыга
Барбыт кэлбэт,
Түспүт төннүбэт,
Уу курдук симэлийэр,
Уот курдук умайар
Өлүү уута,
Үөдэн аһа буолбат дуо?
Атабын эрэ тумсун батыһар
Адһас акаары киһи
Арыгыһыт буолуон,
Иннин-кэннин билбэт
Иирээки эрэ киһи
Иһээччи буолуон сөп.
Хаһан даһаны
Хаартыны хайгыырбын
Хаалларыам суоһа.
Хата,
Хаһан да хардары
Хадһардаһан кыайыан суоһа»
Ити курдук иһилэхтэһэн,
Ини-бии иирсэн-этиһэн,
Дирингэтэн, кэнэтэн,
Үөхсэн-түрүссэн,
Бардһыгынаһан бардылар...
Олоро- олоро турдулар,
Охсуһуох да курдук буоллулар.
Куһаһан тылынан кутустулар,
Ыстырыыс тылынан ыһыстылар.
Кинилэр
Үөхсүбүт өстөрүн үтүктүөхпүн
Кэмэ суох кэрэйдим,
Туттунан тохтоотум.
Бостуой
Быдһар тылы былаабыт,
Ыстырыыс тылы ыллаабыт,
Куһаһаны холбообут диэн,

Сиргэнэн кэлэйиэххит.
Ол кэриэтэ
Икки ини-бии —
Үрбүт хабахтыы
Үллэччи кыыһырбыт,
Эрэйи көрбөтөх
Эпчиннээх санаалаах
Эдэр дьон этиспит тылларын
Бэйэбит сэрэинг...
Ханас диэки хайыстахха,
Уолаттар ойохторо,
Көстө-көстүмүнэ көбүөхтэһэн
Иһиллэ-иһиллиминэ сибигинэһэн,
Эрдэрин көмүскэһэн,
Бор-бор ботугуруһан,
Сип-сап сибигинэһэн,
Онтон
Улам-улам улаатыннаран,
Этиһэн киирэн
Имитиһэн ильдэ бардылар.
Онтон
Дьыэлэрин иһэ,
Ыт охсуһарын курдук,
Ыпсала суох ырдырбас буолла,
Өндүрүүс,
Оһох чанчыгар олорон,
Икки биитин эр-биир
Күлэ-күлэ көрдө.
— «Илин былдьасыһан,

Иирсэн этиһэбит да,
Иһээччи да, илээт да
Иккиэн даһаны
Иитэ- саһата көстүбэт,
Иन्नэ-кэnnэ биллибэт
Ини-бии идэлэр ини...»
Инньэтэх хайыста,

Иэдэс биэрдэ,
Күлүү гынардыы
Көхсүн этиттэ.
Онтон
Мэкиһэ олорон биилэрэ,
Инилэриттэн итини истээт,
Уолларыгар олус уордайдылар,
Кыраларыгар кытаанахтык кыһырдылар
Кырбыах да курдук
Кыама суох кыйаханналар,
Уолуктарын бопторбут
Уордайбыт уохтарын
Уолларынан убарыттылар,
Сыыр намыһахтыы
Өндүрүүскэ өркөйдүлэр.
Өндүрүүс, өрөлөспөккө өкчөрүйэн.
Саната суох самнан,
Тахсан барда.
Улахан уолаттар
Инилэрин иилэн ылбатынан
Илдьи этэн,
Аччыгыйынан аналлаан,
Кырбаары гынан,
Кыйдаан кэбистилэр.
Өндүрүүс өс киирбэх,
Абыях аналын
Хап-сабар хамынан,
Ойобун обуһугар олордон,
Көһөн көкөрүйдэ.
Икки ини-бии
Баайдарын барытын бадахтаан,
Бука барытын мууска ууран,
Ампаар харчытыгар тийэ
Аһардаһан бараннар,
Аһыы-аһыы айхал тардыһа
Арахсан хааллылар.
Кинилэр көһөн сүүгүнээн,

Айманан арахсан,
Олохторун онгостон,
Туспа тойон-хотун буолан,
Оттонон-мастанан,
Олоруохтарыгар дылы
Тохтуу түһэн,
Табахта тардыым,
Дьаарбайа түһүүм.

IV

Ити мин билэр
Ыраас ыччаттарым —
Иэскэ тэбиллэ,
Кыһалбаба кыпчыттара,
Эрэйгэ ингнэ илик,
Сымыыт курдук ыраас,
Арыы курдук ньалбархай,
Сйбэкки курдук тэтэркэй,
Баайы баһынан,
Тоту тобугунан,
Мааны дьон бадабынан
Үүнэн-үөскээн
Ыал буолбут ыччаттар,
Дьон буолбут оҕолор.
Ааспыт үйэбэ аҕалара
Айан айаннаан,
Сырыы сылдьан,
Эргиэн тэнитэн,
Сүүрэн-көтөн,
Сүһүөбүн көлөһүнүн сөнгөрдөн,
Булбутун эрэ мунньан,
Халын харчыланан,
Бардам баайы
Оҕолоругар ордорон,
Үтүө киһи аатыран өлбүтэ.
Кинини кытта

Үөскээбит үөлээннээхтэрэ,
Иһирдьэ-таһырдьа сылдьар
Илбиркэй-салбыркай дьон,
Ибир - сибир кэпсэтэллэрин
Иһилэхтээн иһиттэххэ:

— «Абалара аанньанан байбатаба,
Албынынан аатырбыта,
Бар дьонугар батталлаах
Кыра дьонугар кытаанах,
Суохтан-дьаданыттан
Суобаһа суох соролоон,
Аата суох атабастан,
Иэдьэгэй курдук ыган,
Иһиир курдук эрийэн,
Барбара байбыта,
Томтойо топпута».

Ити таһынан
Иһирэхтээн иһиттэххэ,
Эмиэ даҕаны
Кыра, кырдыабас өттө,
Сир аннынан сибигинэһэн,
Кэмэ суох кистээн,
Кэпсиир буолаллара:

— «Аан маннай
Холуобунайга холбоһон,
Сааттаахха самсаһан,
Көмүс харчыны көтөбөн,
Онтон олус улаатан,
Байан барбыта»,— диэн
Итинник
Ибир-сабыр кэпсээн
Иһин-таһын,
Кырдыгыгын-сымыйатын
Биирин да билбэппин,
Уолаттарың эрэ кытта
Биир-биир билсэрим.
Испирдиэн бэрт ис киирбэх,

Хабырыыс бэрт хап курдук,
Өйдүүр өйдөөх,
Саныыр санаалаах,
Сангарар тыллаах,
Киһиттэн тиэрэтэ суох
Кэрэ кэмэлдьилээх,
Оччотообу олоххо,
Ону -маны удумабалыыр,
Оччугуй суруксут,
Обо дьон этилэр.
Ону эһиги
Үүккэ үллүбүт,
Суоракка сонообут,
Бөлөнөххө мөлбөйбүт
Бөрүкүтэ суох
Бүтэни дьон буолуохтара диэн,
Аналлаах атастарбын
Хос санаан,
Куодаһыннаан холобурдаан,
Аабааччы атастарым,
Атабастыы санаайабыт.

У

Истин доборум Испирдиэн
Хайдах хамнанан,
Төһө көрүлээн,
Туспа ыаллыы туттан,
Сага ыаллыы дьаһаллан
Олорор эбиит диэммин,
Одуулаан-сураан истибитим:
Иһэрин эбэн испит,
Арыгылыырын алыс амтаһыйбыт,
Уйабын дии-дии
Улаханнык омурпут,
Ыалдьыбаппын дии-дии
Ыстакаанынан ыймахтаабыт,

Итирбэппин дии-дии
Испири испит,
Күнүн асхсын
Күндү арыгынан
Күөмэйин көннөрүммүт,
Олоро түстэр эрэ
Остолобуойунан утахтаммыт.
Ол эрээри
Өйүн сүтэрбэт,
Үлэтин мөлтөппөт,
Сыһыллан хаалбат,
Сырыытын бырахпат.
Хата
Энин бэйэээхтэри кытта
Эн-мин дэһэн,
Энэрдэһэн билистэ.
Тойоттору кытта куодарыста,
Үүккэ үллүбүт,
Суоракка сонообут,
Бөлөнөххө мөлбөйбүт
Бөрүкүтэ суох
Бүтэни дьон буолуохтара диэн,
Аналлаах атастарбын
Хос санаан,
Куодаһыннаан холобурдаан,
Абааччы атастарым,
Атабастыы санаайабыт.

V

Истин доборум Испирдиэн
Хайдах хамнанан,
Төһө көрүлээн,
Туспа ыаллыы туттан,
Сага ыаллыы дьаһаллан
Олорор эбиит диэммин,
Одуулаан-сураан истибитим:

Иһэрин эбэн испит,
Арыгылыырын алыс амтаһыйбыт,
Уйабын дии-дии
Улаханнык омурпут,
Ыалдыбаппын дии-дии
Ыстакаанынан ыймахтаабыт,
Итирбэппин дии-дии
Испири испит,
Күнүн асхсын
Күндү арыгынан
Күөмэйин көннөрүммүт,
Олоро түстэр эрэ
Остолобуойунан утахтаммыт.
Ол эрээри
Өйүн сүтэрбэт,
Үлэтин мөлтөппөт,
Сыһыллан хаалбат,
Сырыытын бырахпат.
Хата
Энин бэйэээхтэри кытта
Эн-мин дэһэн,
Энэрдэһэн билистэ.
Тойоттору кытта куодарыста,
Атыһыттары кытта атастаста,
Күнүн ахсын
Күндүлэһиигэ түбэстэ.
Добор-атас туолла,
Билсии-көрсүү мээнэлээтэ.
Кулуупка тийэ куодарыстылар,
Остолобуойу ордорон тобуоруйдулар.
Аһыыр дьизэни
Алыс -таптаатылар,
Биибэлиир дьизэни
Бэркэ биһирээтилэр.

VI

Мин бэйэм дабаны,
Эттээх ат курдук эпчинирэн,
Эгдэнэлээн сылдыар
Эдэр эрдэпинэ,
Остолобуой дьиэлэри ордугургаан,
Абыях харчыбар
Аа-дьюо олон аһыырбын
Алыс таптыырым.
Остолобуой дьиэни тутан,
Араас аһы атыылааччы,—
Барахсан майгыта майаһаһын,
Сырыыта сымсабайын,
Туттара дьобурун,
Уота сырдыгын,
Хосторо хомуллубута
Дьап курдук дьапсаанатын.
Сага сабыылаах
Остооло оруобунайын,
Олорорго олох мастара
Ойо ордугун!
Кэлэрэ кэбэһэһин,
Кэпсэтэрэ имэгэһин,
Хамначчыттыы хамнанан,
Кулуттуу туттан,
Кэл дэппэккэ кэлэн,
Тус иннигэр тонхолдьуйар,
Абал дэппэккэ аллаахтык
Ас абалбахтыыр.
Онтуката,
Кыра да буоллар,
Кыrbаныытаа кырасыабайын,
Ырааһын, ыпсабайын.
Иһитэ дэлэйин,
Үрүүмпэтэ үксүн,
Ыстакаана ырааһын.
Абал дэппэккэ аһар
Кулу дэппэккэ кутар,

Босхотооѳор боростуойдук,
Уурдарбыттааѳар ордуктук,
Тиэтэл бѳѳѳнѳн тѳбигирѳѳн,
Тыынын мунунан сыбыгыраан,
Атыллаан иѳѳн, аѳа охсон,
Биибѳѳни биѳрѳрѳ бѳрдин!
Атыыта диѳн аахсыбакка,
Сыаната диѳн ыйбакка,
Тѳѳѳнѳ да кѳрдѳѳтѳр
Тѳтѳрѳ эппѳккѳ,
Арыгыны аѳалара аламаѳайын,
Сокуусканы туруортуура тупсаѳайын,
Баѳаалыстата барамматын,
Тонхоннуура дѳѳѳѳн!..
Оннук уйгулаах остоолго
Араас атастары кытта
Аѳыы-сии, арыгылыы,
Билсѳ-кѳрсѳ биибѳѳли,
Кѳмѳ суох кѳскиллѳѳх
Кѳрѳ тылы кѳпсѳтѳ,
Орто дойду ороскуоттаах
Олодоѳѳн олобун умнан,
Ооннѳѳѳ-кѳлѳ олорор
Олус уруйга,
Туѳугар тускулга,
Кѳнѳгѳр кѳнѳгѳ дѳлы буолар...
Онтон
Тѳѳн ѳѳѳѳ тѳѳѳн,
Тѳн-тан буолан,
Тѳѳѳтѳн да тѳрѳттѳѳѳѳѳѳ,
Иѳѳѳ эрѳ билѳн,
Итирѳн иѳгѳлдѳѳѳн,
Муораны тобугунан,
Баайы баѳынан,
Баѳаам-баѳаамнык баллыгыраѳан,
Иѳиллѳспѳккѳ кѳпсѳтѳи,
Саатыспакка санарсыы

Эбиллэн-эбиллэн элбиир,
Бадажа суох баһаамныыр...
Онтон,
Халлаан харангата хастанан,
Боролхой буолуутугар,
Үрүө-тараа көтүү,
Өйөһө-өйөһө
Үөһээ-аллараа үктэнии,
Дьиз-дьизэ тэбинии буолуутугар
Аһаппыт барахсан,
Аргый аттыгар туран,
Сулбуччу суоттаан,
Тэхтирэ суох этэн,
Баччалаабы маанылаатым диэн
Көрдүүр быһыынан көрөн,
Иэстиир быһыынан этэн,
Аргый ажал диригэр,
Аһабыт атастар,
Айманан -сайманан,
Итирэн изгэлдьиһэн,
Аһабыттарын атыытын
Араарсан аахсыбакка,
Үчүгэйдик үллэстибэккэ,
Ааннарын арааччы булан,
Арҕам-тарҕам бараллар.
Онно
Хайа харчылаах,
Ким дьэллэккэй,
Ол урут
Хармаанын хаһан,
Харчытын таһааран,
Төһө баарын төлүүр.
Оннук ахсаан
Уруккуттан билингэ дылы
Төһөбө да төлөбүрэ,
Хаһан да харчынан
Харыйа суох хаалар.

Оннук долгуннарга
Мин Испирдиэним,
Дьэллэм киһи буолан,
Ороскуоту урут төлөөччү
Кимтэн да кини буолара.
Ол иннигэр
Кэнники кимтэн да
Испиппит иннэ диэн иэстээн,
Арыгылаабыпыт атыыта диэн аахсан,
Алтан да харчыны
Арааран ылбыта суоҕа.
Ол курдук
Көрдөөх күүлэйдэртэн
Испирдиэн эристиин
Киэһэ ахсын
Дьыэтигэр тэмтээкэйдээн киирэр,
Сарсыарда ахсын
Оронугар омурдан турар,
Барарыгар бастаан
Баһын абырахтанар
Буоллар буолла...

VII

Хайа доҕоор, Хабырыыс
Хайдах олорорун
Эмиэ иһитиннэр,— диэтэргит, —
Хаарыан доҕорбун Хабырыыһы
Хаалларыам дуо! —
Хата, Хабырыыс,
Туспа ыал буолаат,
Сэлиик аттанна,
Сиэдэрэй сэптэннэ.
Ис-тас хармааныгар
Иккилии чаһыыны иилиннэ.
Саарытыттан салта,
Саппыкыны таптаата,

Биэс тарбабар
Биһилэх кэттэ,
Сэбирдэх табаабы сирдэ,
Нуучча табаабар тууһурда,
Чараас хаартыны,
Дьапталбалыы дьаптайан,
Хармаанын аайы хааланна.
Үпкэ үлэһиттэннэ,
Харчыга хамначчыттанна,
Күнүс кэлбити өрөттө,
Түүннү түһүүнү түһэрдэ.
Сырыттаах аайы ыалдьыт,
Хоннох аайы хоһоһо,
Кэллэх аайы киһи —
Барытыгар баар буолла.
Харыстыыр доборум Хабырыһым,
Мээлэ олоруохтаабар
Бэрт кыратык
Биэстии сүүс бэрэпилээнниир.
Обо дьон ойоболостохторуна,
Оонньуу кэриэтэ, олоруохтаабар,
Уоннуу остуос оонньуур.
Сиэдэрэйдийэн бабардабына,
Симиндипиэрдээнн сэргэхсийэр,
Күлсүүлээх көрсүүлэргэ
Остуоһу онордо,
Куруускаба куудьуйда,
Боккуодамы буһуурбаата.
Түүнүн күүлэйдээтэ,
Күнүһүн күөлэһийдэ,
Биэчэри биһирээтэ,
Ооннууну сураата.
Ыал аайытын
Ынырыыга сырытта.
Сүүйдэ, сүүйтэрдэ,
Ол эрээритин
Оччугуй ороскуоттаах,

Кыра кыайтарыылаах
Буоллар буолан истэ...

VIII

Эһиги,
Хаарты дьаатыгар хаайтарбатах,
Оонньуу уотугар угуллубатах дьон,
Тугун толкуйдуоххутуй,
Хайаан билиэххитий?
Хаарты да
Таптатар тардыылаах,
Бэйэтэ минньигэстээх,
Оонньотор оборуулаах,
Өйү сүтэрэр,
Санааны сабырыар,
Иһигэр киллэрэн инэрэр
Имэннээх идэ дииллэр.
Оок-сиз, оболоор!
Остуолу тула олорон,
Саҥа хаартыны арыһан,
Ыраас харчынан ысыһан,
Ыла-биэрэ олорор —
Тутатыгар туйгун,
Итиитигэр эриэккэс буолар!
Бэтэрэчээн көстөрө бэрдин,
Маас тахсара бастынын,
Сибиэт кэлэрэ кэрэтин,
Кырыылатан таһаарыыга
Кыччыыра, улаатара кыһыытын!
Кумаабы да буоллар холобурдуурга,
Мэтириэт да буоллар билэргэ,
Кэпсэппэтэр даҕаны истэргэ,
Саҥарбатар даҕаны таайарта,
Соруйан субулларга,
Анаан тахсарга,
Ананан аһылларга дылы

Бука буолар буоллаба...
Оннук оонньууларга
Киирбит киһи
Оонньуурун оройугар
Ороскуотун суоттаммат,
Ночоотун толкуйдаммат,
Харчытын аахпат,
Сүүйдэбинэ — ордук сүһүрэр,
Сүүттэрдэбинэ — эбиллэн сэтэрэр.
Ол курдук
Буйууттан бобуллубат,
Мөбүүттэн мөлтөөбөт,
Хантан да хаайтарбат,
Өйү сүүйэр,
Санааны дьалкытар
Тардыылаах дьаат,
Киллэриилээх идэ —
Кини буолар...

IX

Истин доборум
Испирдиэн эристиин
Алыс аймана арыгылыыр,
Этэ-хаана илдьирийиэр диэри
Эккирэтэн иһэр буолла...
Улабатын умунна,
Наадатын хаалларда,
Үлэтин өйдүөбэтэ,
Дьизэтин төрөммэтэ,
Арыгыттан атыны
Адьяс санаабата,
Истэбинэ эрэ чэпчиир,
Буллабына эрэ уоскуйар,
Амсайдабына эрэ аһыыр буолла,
Онтон
Өйүн сүтэрэр,

Үгүһүн өйдүөбэт,
Уруккутун умнар,
Бэбэһээннитин билбэт
Буоллар буолла.
Амсайдар эрэ
Арыгылыан таттарар,
Истэр эрэ
Иһиэн имэнгирэр,
Ыраханын ыйыппат,
Баарыгар махтанар,
Көстүбүтүгэр үөрэр,
Буллун эрэ буолла.
Арыгы атытыгар
Бэстилиэнэйин да биэрэрин,
Соботобун да туттарарын
Кэрэйбэт кэмэлдьилэннэ...
Киллэрбэккэ таһаарар,
Аңардастыы аймыыр
Туох аанһа буолуой?
Танаһа чараһаан,
Баайа баранан,
Олобо уостан,
Аһыра аччаан,
Солкуобай да харчы,
Сорунан тосхойор,
Иһит да арыгы
Эрэйинэн кэлэр буолла.
Онтон
Аналлаах атастара арабыстылар,
Тустаах доботторо туораатылар,
Күндү дьүөгэлэрэ күрэннилэр.
Урукку улгум уунуулаах
Остолобуой дьиэлэрэ
Ылбакка эрэ
Ыстакааны да ыһыктыбат,
Иһит да биибэни итэбэйбэт,
Харчытын хармааньттан

Урут уурдаран баран,
Биибэтин биэрэр,
Арыгытын атылыыр буоллулар.
Уулуссаба оѳунна,
Хаарга таралыйда,
Кинэ-наара кэбэлийдэ,
Өйө-санаата өһүлүннэ,
Ойоѳо хоргутарын,
Оѳолоро хоргуйалларын
Улаханна уурбата,
Иһэри эрэ ирдэстэ,
Арыгыны эрэ батыста.
— «Аһыыр аспыт аччаата,
Таннар танаспыт чарааһаата,
Миигин да аһымматаргын,
Саатар ити
Оччугуй оѳолорун тустарыгар
Оччугуйдук тохтото,
Хайдах эмэ хааллара түс»,— диэн
Ойоѳо уһун сордоох,
Ытыы-ытыы ымманыһан,
Иннигэр киирэн эттэбинэ,
Итирик буоллабына,
Бардьыгынаан баран
Батан ыытар,
Онтон уурайбатабына —
Охтуор дылы охсор,
Тэмтэрийиэр дылы тэбэр.
Өйдөөѳөр түбэстэбинэ—
«Ии! Ээ, эрэйдээѳизм!
Сөптөөѳун сүбэлиигин,
Кырдьыгын кыһанабын,
Күүс-хаан күлгэдийдэ,
Кыанар кыйах,
Тутунар торум
Туура тулунна.
Ити адьарай аһа арыгы

Ороскуота-ночоото олуһун,
Саата-суута алыһын,
Эһиги эрэйдэнэргитин
Бэйэм да бэркэ билэбин,
Үчүгэйдик өйдүүбүн да,
Күүс-күдэх күөйтэрдэ,
Өй-санаа кыайтарда,
Ол курдук
Арахсыбат аптаах
Арыгы адьарай эбит,
Сааттан -санааттан
Арай арыгы адьарай
Оччугуйдук умуннарга дылы,
Аччыгыйдык аралдьытарга дылы.
Эдэр эрдэхпинэ
Эппэр -хааммар
Иһиэр диэри
Испэтэбим буоллар.
Бугурдук буолар этиэм...
Киһи буолбатым,
Кэлтэгэй кэскиллэммит
Кэбэл буоллум...»
Түөһүн бүөлэтэн,
Бөтөн бөтүөхтээн,
Харабын уута халыйбытын
Туора-маары соттор
Уонна,
Олорбохтоон баран,
Иһэри ирдэһэ
Таннан тахсан барар.
Онтон
Элбэхтик истэбинэ ииримтийэр,
Соппуойдаатабына умайар,
Күүскэ истэбинэ
Күөрээчкилиир буолла.
Истин дьоно
Иһээччи диэннэр

Инньэтэх эргийдилэр,
Аһынар атастара
Арыгыһыт диэннэр
Антах хайыстылар,
Испирдиэн эрэстиин
Ол аайытын айманан,
Ордук уобуран,
Бэстилиэнэйн биэрэ-биэрэ,
Арыгы атыласта,
Алларыйдар-алларыйан,
Алдьаттаран истэ...
Итирик Испирдиэни
Итиннэ хаалларан баран,
Хабырыыс хайдабын-туобун
Хайыһан көрүөбүн...

Х

Харыстыыр доборум Хабырыыс,
Хас да сылы быһа
Хаалларбакка хасыһан,
Хаартылыы сырытта.
Ооньооботобуна — утуйбат,
Биэчэрдээбэтэбинэ — тэһийбэт.
Утуйдабына дабаны
Хаарты хараба
Харабыттан халбарыйбат,
Киэһэ эрэ буоллар
Киһи кэлэрин кэтэһэр,
Оонньуур сири сураһар
Буоллар буолан барда.
Ол курдук сылдьан
Оонньоотобун аайы ороскуотурар,
Биэчэрдээтэбин аайы мэлийэр.
Сүүйтэриитэ үксээн,
Ороскуота улаатан.
Дирингээн, тэбиллэн,

Киирдэн-киирэн истэ,
Боруостанаайабыный дии-дии
 боккуодамнаата,
Хоруйданаайамый дии-дии куруускалаата,
Хаартым тахсаарай дии-дии
Харса суох барда,
Ол курдук
Оонньуу сырыттабына,
Олобо отохсуйда,
Баайа аччаата,
Баранан барда.
Онтон
Оонньоон кэлэ-кэлэ
Ойобор олус уордайар,
Кэрийэн кэлэ-кэлэ
Кэргэнигэр кэмэ суох киэбирэр.
Аам-саам аһыыр,
Үөл-дьүөл үктэнэр,
Буоһата суохтан
Буугунаан буллайар буолла.
Иэскэ киирэрин кэрэйбэтэ,
Хааһынаба хаайтарарын харыстаммата,
Көстөрүгэр эрэ үөрдэ,
Биэрэртэн ылла,
Тула дьонун тулумнаата,
Ыраах ыалларыттан ылла,
Хабалаба хаайтарда,
Дьиэксэлгэ тэптэрдэ.
Төлүүр иэһэ
Үүнэр баттабынаабар үксээтэ.
Онтон
Биэчэргэ ынырбат,
Оонньууга угуйбат,
Саалаба атаарбат,
Куруускаба холбообот буоллулар.
Хайдах гыныай?
Хара дьиэбэ

Хамначчыттары кытта
Хаартылыыр буолла.
Иэстээхтэр экирэттилэр,
Ылардаахтар ыйыттылар,
Тобус уон догубуора туолла,
Оччо-бачча
Остуруога уолдьаста.
Сымыйалаабатабына сатаммат,
Албыннаабатабына аһарыммат
Аһабаһа аҥайда...
Чугас, ыраах дьонноро,
Ис-тас киһилэрэ —
«Хаартыһыт Хабырыыс
Илэ илээтирдэ», — диэн
Иһирдьэ-таһырдыа
Ибир-сабыр
Этэр буоллулар,
Ол да буоллар
Тохтуур толкуй,
Кэмчилэнэр кэскил
Киниэхэ киирбэтэ.
Хата,
Өсөһө-өсөһө
Өрө көптө,
Кыһыйа -кыһыйа
Кыаба суох кыйманнаата.
Ол курдук оонньоон,
Ити курдук илээтирэн испитэ...

XI

Хабырыыс хаартылыы сырыттабына
Хаалларан бараммыт,
Оччугуй уол олобун
Омоонноон одуулуобун.
Өндүрүүс,
Бырааттарыттан бырабыллан,

Атабастанан, арахсан баран,
Үлэттэн атыны өйдөөбөтөх.
Бурдук ыста,
От оууста,
Сир хоруйда,
Сиэмэ ыста.
Сарсыардатын эрдэлээтэ,
Киэһэтин хойутаата.
Дьизэ тэриннэ,
Бутугас астанна,
Бур-бур буруоланна,
Көргө көбүйбэтэ,
Хаартыга хайыспата,
Арыгыны амсайбата.
Барыска баһаамнык баһарда,
Харчыга хатаннык харанарда.
Төрүөбэ өлбөтө,
Солооһуна тубуста,
Бурдуга мунгутаата,
Ото олустаата,
Кэлэр кэмэлдьи,
Байар бадах
Бокуойа суох буолла.
Онтон
Булук, суха булунна,
Ыһар-быһар,
Охсор-мунһар
Массыынаба баһарда.
Араас массынананы атыыласта,
Сүөһүтүн бөдөнөттө,
Муоһа суохтары булла,
Үүттээх өттүн үксэттэ,
Туомускай сылгыны
Тууһуран туругурта,
Боруода сүөһүнү
Борурбаан булла.
Итинник бэйэлээх

Ыччат ыал
Тэбэнэн киирэр
Дьэгдыни дьиэлэннэ,
Аан хостонно,
Саала дабыһыалланна.
Туспа чуулааннанна,
Хара норуот
Харса суох хаамар
Хара дьиэлэннэ.
Кэмэ суох
Кинигэни ааҕан
Аччыгый үөрэбин сайыннарда,
Собурууну-хотугу
Солуну сураста.
Ханна да хардыылаатар
Сиигэ суох Сэмэнэбис буолла,
Хотуна даҕаны
Быыстала суох
Былатыанабынанан быыбаранна
Ити курдук
Энkilэ суох эриэкэстик
Олорор дьону
Туох диэн туймуулаан,
Омнуотун булан
Эһиэхэ
Кэрэхсэтэр гына кэпсиэмий,
Сонурбаттар гына суруйуомуй?
Улахан убайдара
Кыһалбаҕа кыпчыттаран
Кыбынныы сырыттаҕарына,
Кыратык эмэтик
Көрдөһүүтэ суох
Көмөлөспүтэ дуо? — диэтэргит,
Оннообор убайдарын
Оболоро, ойохторо,
Кыһалбалара кытаатан
Кыратык көрдүөтэхтэринэ,

Кыыһыран ыыталыыра.
Хата
Акаарыларынан ааттыырын,
Илээттэринэн этэрин
Истэр буоларым.
Оччугуй уола
Хара дьиэбэ,
Хамначныттар хаартылыылларын
Хаһан эмэ көрдөбүнэ:
«Акаары абаҕан,
Хаартыһыт Хабырыыс курдук
Илээт буолаары
Итиннэ иилиһиннин дуо!»— диэн
Илдьи мөбөрүн
Эмиэ истэrim.
Ол эрээри, Өндүрүүс,
Үтүө киһи да буоллар,
Биэрэр өттүгэр
Бэрт кытаанах,
Ылар өттүгэр
Алыс аламаҕай,
Ордугу ууммат,
Иэс биэрбэт идэлээх этэ.
Ити курдук
Байан-тайан, барбаран,
Оонньуу-күлэ олоорто...

ХII

Хабырыыс дьыалата
Кутургуйа курдук кууллайан,
Тэһэ сиэн дэбилийэн,
Албына, арыллан,
Иэһэ дэхси иһилиннэ,
Бииртэн биир билиинэ.
Үнүү үксээтэ,
Иэстэбил элбээтэ.

Онтон,
Хааһына харчытын хаартылаабытын,
Бар-дьон үбүн матайдаабытын
Сокуонунан туруоран,
Хаартыһыт Хабырыыһы
Түрмэбэ түбэһиннэрдилэр,
Остуруокка олортулар
Уонна
Баар үбүн барытын,
Олобун да ордорбокко,
Олоччу уоппустаатылар...
Хабырыыс хаайыллыбыта
Ахсааннаах хонук
Ааспытын кэннэ,
Түүнүктээх түрмэ хотун
Түгэх түптүрүгэр
Кулахы кутуллубут,
Быт быгыалаабыт,
Соботох киһи тутулар,
Харана буруйдаах хатанар
Хаайыы хаамаратын
Тимир тиһилик
Оччугуй оронугар
Испирдиэн эрэстиин
Умса түһэн
Утуйа сытара...
Ол эрэри
Утуйбута дуу, унмута дуу —
Биирэ да биллибэт этэ...
Өтөр буола-буола
Хабарбатын хам туттарбыттыы
Хаччыгыныы-хаччыгыныы,
Иһиллээтэххэ,
Им-дьым барара.
Күһүннү күн
Кыккаба суох ыраас
Халлаан кырсынан

Күндээрэ көстөн,
Тимир тиистээх
Үс бэчээтинэй үрдүк
Туруору соппулуту
Чиэрэстээн чэмэлийэн,
Испирдиэн сытар
Эриллэбэс тимир эрэсиэнкэ
Түптүрдээх түннүгүнэн
Төлө көтөн киирэн,
Харана хаамараны
Сырдыгынан сыдыарта,
Үөрэ-көтө күлүмнээтэ...
Испирдиэн эмискэ
Этин таттарда,
Эргиллэ хайыста,
Олоро түстэ,
Ойон турда...
Ханна да баарын
Өрүү өйдөөбөтө,
Тэмтээкэйдээн тийиэн
Аанын анныалаата,
«Аһын!»— диэн хаһытаата.
Онуоха
Көрүдүөргэ күүстээх көбүө,
Баһаан бардыгыныы барда,
Атах тилигирээтэ,
Халбанна хаһыллыбыт
Харах чуолбанынан
Сирэйэ суох харах
Үрүнгүнэн-харанан
Үөһэ-аллара көрдө.
Испирдиэн тэйэн тэмтэрийдэ,
Оронугар олорон одуулаата,
Ханна баарын таайда...
Онтон
Үгүс санаата
Үөһэ-аллара үрэллэннээтэ,

Сүрэмэ «бүл-бүл» тэбиэлээн,
Түөһүн бүөлээтэ.
Умса түһэн олон
Саныы сатаата да,
Тугу онорон тутуллубутун
Туура тобулбата...
Арай бэбэһээ
Бэрт бэһиэлэйдик
Хонуу хоннобор холбоһон,
Арыы тыа анныгар
Алтыа-хаһыа буолан,
Аһаан-сиэн,
Арыгылаан эрэллэрин
Онон-манан оройдоото,
Үксүн анарын өйдөөтө.
Онтон хаһан арахсан
Ханна баартын
Долуой тобулбата,
Ончу умунна...
«Туох иннигэр
Тутуллубут сордоох буоллум...
Арыгыга
Өйбүн сүүйтэриэм,
Санаабын сабырттарыам, —
диэбэт этим...

Оо, арыгы аллаах!
Ойбон уутунуу уоллараары
Уулаатым-уулаатым да,
Уолуохтаабар оргуйан иһэбин!
Дьизэм, кэргэним,
Ойобум, оһолорум!...»
Үстэ-түөртэ
Улахан - улаханлык уһуутаата,
Эгин-эгинник элбэби
Эргичитэ санаата.
Баһыгар баппат
Баһаам элбэх,

Саната суох самнан,
Санаааргыы олодобуна,
Чуолбан үүтүнэн
Сууламмыт сурук субулунна
Ыраахтан:
«Ыл», - диэн ырдьырбаата.
Хап-сабар хааман, суругу
Сулбу тардан ылбыта —
Субу курдук суолталаах
Сурук сууламмыт эбит:
«Бириэмэбэ билиэт,
Киһи суолугар иннэн,
Холуобунайга холбоһон,
Силиэстибийэбэ киирбит
Испирдиэн Сэмээнэп
Арамаанап...»
Атынын аахпата,
Суругун сутуругар
Ыксары бабайытык
Ыга тутта,
Аргыый абай санныйан
Оронугар олорто...
«Түгэбин булан
Түбэхэр күнүм,
Аһаҕаһын булан
Түһэр күнүм
Ааннаабыт эбит буоллаба...
Итини ситээри
Эккирэппит эбит буоллабым...
Чэ сөп...»
Сага аллайан сангарбытын
Бэйэтэ да билбэтэ
Урут
Тууйбут, тумнарбыт,
Саба баттаабыт санаата
Сабыыны арийбытты сайбанна,
Устан ылбытты уоскуйда.

Үтүөнү да, мөкүнү да
Өрүү өйдүөбэтэ,
Хааһах курдук харбыйда,
Куул курдук кураанахтанна,
Элэ-мэлэ мэндээрдэ.

XIII

Испирдиэн иннибитин
Ирдээн иһиттэххэ
Иһэ-таһа биллибэт,
Сураһан суолталаатахха
Суола-иһэ тобуллубат
Хайдах эрэ
Харана дьыала.
Иннибит иһилэбэ
Манныктан тахсыбыт:
Ыйданалаах ыраас киэһэ
Ыалтан ыксаан иһэр
Оттомо суох уол
Суола суобунан туһаайан,
Арыы тыа сабатынан
Сүр түргэнник
Сүүрэн иһэн
Икки киһи сытарыгар
Иннэ түспүт.
Көрбүтэ —
Биир киһи
Балай хаан ортотугар
Баран түспүт.
Иккиһэ
Кини кэтэбэр
Абыйах хардыы антах
Умса охтубут.
Бытыылка бытарыйбыта
Итиннэ-манна
Көбөрөн-күлүмнээн көстүбүт.

Уол уолуйан соһуйбут,
Дьэтигэр тэбиммит,
Тыллаһы буолбут,
Балыссыа барылаан тахсан
Күргүөмүнэн көрбүт,
Мааны бадахтаах,
Эдэр бэйэлээх киһи
Баалкыттан баһа хайдан,
Бытыылканан быһыта кырбанан
Хаан чалбахха.
Өлөн көһүйбүт,
Кини кэтэбэр
Танаһа хааннаах,
Тарбаба баастаах,
Биһиги билсиилээхпит
Иһээччи Испирдиэн
Умса түһэн
Утуйа сытара,
Уһуктубатах...
Орулуу-оруюу
Ордук утуйбут.
Онтон
Дьэтигэр тиэрпэккэ,
Олобор туораппакка,
Быһа кыйдаан
Хаайыыга атаарбыттар.
Испирдиэн иннигэһигэр
Итинтэн атын
Иһилэх иһилибэт этэ.
Испирдиэнтэн
Доппуруос устан,
Тыл ыйытан,
Ээбин этитэн,
Эппиэттэтэн бараннар,
Дьыалаба ыпсаран,
Силиэстийэтин ситэрэн,
Аах суруктарын

Аахтара биэртэригэр,
Аа-дьуо аабан баран:
«Мэлдъэспэппин, билбэппин», —
Ити курдук этэн,
Илии баттаан биэртэ.
Кэнники да киниэхэ
Аһарынар санаа,
Чэпчэтинэр тэриэбэ
Букатын суоҕа.
«Көмүскэллэ көрдөс,
Албакаатта анат», — диэн
Элбэх дьон этэллэрин
Букатын буолбатаҕа.
Сууттанар да күнүгэр
Хаанын хамнаппатаҕа,
Харабын уутун таһаарбатаҕа,
Чэпчэтинэр туһунан
Биир да тылы эппэтэҕэ.
Сууттуур тойоттор
Этэрдээх буоллаххына,
Эт диэтэхтэрин аайы
Судургу «суох» диэн испитэ.
Дьыалата ырытыллан,
Бүтүннүү бүтэн,
Бэстилиэнэй тыла бэриллэитигэр:
«Бу муунталаммыт буруйгун
Бэйэн билинэбин дуо?» — диэн
Ыйаабынан ыйыппыттарыгар:
— «Бэйэм билбэппин,
Аһынын диэн ааттаспаппын,
Чэпчэтин диэн эппэппин,
Буруйум булулубут буоллабына
Сокуон хараҕа туоларынан
Уураахта уурун!
Мин
Өйдөөх хааммынан
Киһини кэрдэн

Түмэн дьүүлгэ түбэспэтим.
Мин дьүүллэммэппин,
Арыгы дьүүллэнэр!..»
Итинтэн атыны
Эбэн эппэтэбэ...

XIV

Түүнүктээх түрмэ
Күлүктээх күүлэтигэр
Биһиги билсиилээх
Икки ини-бии
Көрсө түспүттэрэ.
Сонно иккиэн
Өстөһөр күннэринээби
Өгүөмэр үөхсүүлэригэр
Өндүрүүс тылын
Өйдүү биэртэрэ:
«Арыгы да, хаарты да
Ини-бии идэлэр ини...»
Сангата суох
Аасыһан хаалтара.

XV

Иһээччи Испирдиэн,
Хаартыһыт Хабырыыс
Хаайыллан бараннар
Хаһан тахсыбыттарай,
Хайдах буолтарай?— диэтэргит,
Испирдиэн эрэйдээби
Арыгы алдьатыыта аһайан,
Испиир сиэбитэ сэтэрэн,
Бүөрэ үллэн,
Сүрэбэ мөлтөөн,
Куттаба куччаан.
Аһы буһарбат адьынаттанан,
Быара быһа тыыллан,

Өр олорбокко,
Өлөн хаалта.
Хаартыһыт Хабырыыс,
Хас да сыл
Хаайыыга хатанан,
Остуруогун боруостаан,
Кэмин ситэрэн,
Дайдытыгар тахсан,
Ойобо ордорбут
Оччугуй ууруулаабын
Харса суох хаартылаан
Халтай хааман хаалан баран,
Үрэх баһыгар
Үп көрдөһөн,
Аргыска дабыһан,
Айаннаан хаалта да,
Аныаха дылы
Эргиллэ илигэ,
Ханна да баарын
Ким да истибэт.
Таарыйа дабайан,
Кыра уолу кытта
Абыйах тылынан
Ахтан аһардахха —
Өндөрүүс
Байан истэбин аайы
Баттала баһаамнаан,
Үптэнэн истэбин аайы
Үктэлэ үксээн,
Кыратыгар кыырыктаах,
Оччугуйугар улахамсык,
Тула ыалыгар тойомсук,
Бар дьонугар батталлаах,
Соботобун доодойон,
Анаардастыы ааданнаан,
Атан-бөтөн,
Байан-бастаан олордобуна,

Өрөбөлүүссүйэ үөскээн,
Кыһыл былааһа кыайан,
Норуот олоҕо уларыытыгар
Үбүн үчүгэйн,
Танаһын бастынын,
Түүлээбин үтүөтүн,
Тутууртан куттанан,
Киһиттэн кистиэн,
Көппөххө көммүтэ,
Сиргэ тэпсибитэ —
Иилэн ылбат гына
Ибилитэ сытыйан,
Тохтон хаалбыта.
Онтон
Күндү көмүһүн
Көстүбэт гына көммүтүн,
Көһө сырыттабына,
Көтөбөн барбыттарын
Көрбөккө хаалбыта...
Арай
Иччитэх иини
Эргийэн көөртө,
Ону
Икки атахтаахха,
Иининэн сирэйдээххэ
Биирин да биллэрбэтэбэ.
Көстөр, көмүллүбэт үбэ —
Аңардас ынах сүөһүтэ,
Эриспиэскэбэ эриллэн,
Нолуокка тутулан,
Адьяас абыһабыта.
Онтон ыла
Баайа баранан,
Тото тохтоон,
Куолаһыттан уһулан,
Куһаҕан аатыран,
Куота былаан,

Айманан-сайманан
Арыгылаан-хайаан,
Сыыл-мыыл сылдьан,
Былааһы быһар
Быһыыга ымһаһан
Остуруокка угуллубута.
Онтон ылатын
Олох билбэппин.

XVI

Кэрэгэй кэпсээним
Кэлин тihэбэр,
Туомугар тойугум
Бүтэр түмүгэр,
Аабааччы атастарбар
Анаан-мингээн,
Манан сылтаан,
Абыйах тылы,
Ааттаһа таарыйа
Ахтан аһарар,—
Баламат бабалаахпын,
Көнө сүрэхтээх,
Көрсүө Дьүөгэлэрбиттэн
Көрдөһө былаан,—
Ис сүрэхпиттэн
Этэр иһэлэхтээхпин.
Ол тугуй?— диэн
Туоһулуур буолларгыт:
Иһээччи эрэ киһи
Испирдиэннии иирбэт,
Арыгыһыт эрэ
Аатын алдыаппат,
Киһини кэрдибэт,
Холуобунайга холбоспот;
Хаартыһыт эрэ киһи
Хабырыыстыы хамнанан

Баайы матайдаабат,
Үбү үрэйбэт,
Харчыны халаабат,
Хааман хаалбат.
Онон
Арыгыһыты, хаартыһыты
Алыс абаран-сатаран,
Олус улаатыннаран - омуннаан,
Чиэрэс-миэрэс диринэтэн,
Кэлтэччи кэпсээбиккин диэн,
Сыыһабын булан,
Сымыйабын тутан,
Сырай-харах анньар,
Бука диэн буолаайабыт.
Эһигини эппэппин,
Туспаны хомуруйбаппын.
Испирдиэн инитинээн
Ити курдук буолтарын
Илэ-чахчы истибиппин,
Көстө-биллэ көрбүппүн
Үүт-үкчү үтүгүннэрэн,
Манна барытын
Субу суруйдум.
Көрбүппүн бэйэм даҕаны
Көхсүбэр көммөт,
Истибиппин
Испэр ингэрбэт идэлээх,
Сатамматар даҕаны
Сангарар саннаах,
Кэбэлийдэр даҕаны
Кэпсиир кэриннээх
Кэрэгэй киһибин.
Иһээччини эрэ
Испирдиэннэ тэнниир,
Хаартыһыты эрэ
Хабырыыска ханыылыыр
Олох толкуйум,

Кэтэх кэмэлдым
Букатын суоѳа.
Бэйэѳит да
Билэргит буолуо
Нуучча омук,
Тумулук оностубут,
Туора тутуллубут
Өйдөөх, үтүө
Өһүн хоһоонун:
«Ис да итириктээмэ,
Аһаа да наһаалаама,
Арыгылаа да алыстаама,
Хаартылаа да харыстан».
Итинилээхэ эбии эттэххэ —
Кырдыаѳас
Эдэри сэрэтэн,
Эмиэ этэр тыллаах:
«Куһаѳантан куот,
Үчүгэйи үтүгүн!»

15/X 1929 с.

1931

Өрөбөлүүссүйэ*

I
Бэйи эрэ, мэссээн!
Бэттэх халбарый, мэнэйдээмэ!
Кэлин өттүгүттэн
Кэмэ-кэрдийтэ суох
Арабуочай аймах
Күннэ көстүбэтэх
Күтүр күүһү көтөѳөн,
Илиинэн оноһуллубатах

Идэлэри инэринэн,
Аан дойдуну ааннаан,
Кытара-кытыаста умайар
Кыһыл былаабынан кынаттанан,
Үөһэ үрдүк халлаан
Өрөһөтүн өрө салаан,
Аллара сир сирэйн
Тилэри тэпсэн,
Суолга туора турбуту
Тоһута тутан,
Баайга, барыска баҕалаахтары
Барыларын баччалаан баран,
Арабуочайтан арахсар
Атараас айылгылаах
Ааспыт олох аһайдарын
Адъас алдьатан ааннаан,
Ленин кэриэһин
Кэспит кэбэллэри
Кэтэхтэрин кэрдэн,
Сэбиэскэйи сирээччилэри
Силистэри синнэртээн
Массыына бастынын барбарда,
Собуот суотун туруорту,
Баабырыка бастынын баһылыктыы,
Үөрэх үтүөтүн үөдүтэ,
Сэбиэскэй сизэрин
Сир үрдүгэр тэлгэтэ
Илэ-бодо иһэбит диэн
Ньиргиһэн кэпсэтэллэр ээ...

II

Кинилэр кэннилэриттэн,
Ходуһа сир
Хорон отун курдук,
Хомсомуол аймах холбоһон,
Халаан өрүс

Халбаһатыныы халыйан,
Урукку убайдарбыт
Сырыыга сындалыйан
Сылайбыттарын сынньата,
Уочараттарыгар охсуһан
Уйадыйбыттарын уларыта,
Ленин кэскилин
Сыыспакка сылдьан
Уруйдаах олобу олохтуу,
Саҥа саргыны салайа,
Тэн олобу тэлгэтэ,
Дьаданыны наардаан,
Үлэһити үөрдээн үөрэтэн,
Кэлэктииби тэрийэ,
Сопхуоһу туругурда,
Сибиэһэй симиэнэ,
Тэбиннээх тирэх,
Хотуулаах хомсомуол
Биһиги иһэбит диэн
Күүстээхтик күүгүнүллэр...

III

Кинилэр кэннилэриттэн,
Кэрэ сайыҥна
Каккэлэччи үүммүт
Кэнчээри от курдук,
Кэмэ сох кэккэлэһэн,
Устата суох субуруһан,
Салаллар олох саргылара,
Эдэр олох эрэмньилэрэ,
Ахсаана биллибэт
Алыс элбэх,
Кэринэ биллибэт
Кэмэ суох үгүс
Эдэр-тэгэл
Ыраас ыччат

Тинилэхтэрин тыаһынан
Сири ньиргитэн,
Куоластарын дорбоонунан
Халлааны сатаратан,
Үөрэн-көтөн,
Үөрдүһэн-ханыылаһан,
Үксээн-элбээн,
Үһүс симиэнэ
Тулланнаабат тутулуктара,
Итэбэллээх илиилэрэ,
Күүстээх үлэһиттэрэ —
Мэлдьи бэлэм биһиги
Пийэниэрдэр иһэбит диэн
Дорбоонноох куоластарынан
Туойан дуораһыталлар,
Баһаам элбэх барабааннарын
Баалканан дабдыгыраччы охсоллор.

Кинилэр
Кэтэх өттүлэригэр
Аллараа өттүнэн сири
Саба намылуйбыт,
Үөһээ өттүнэн
Халлааны хаххалыы
Өрө өрүкүйбүт
Сиппит сиэллээх,
Кулуһун кутуруктаах
Кытара умайар
Кыһыл кустук
Минэ биэ
Үрүт өттүгэр,
Биэс салаалаах
Уоттаах чолбон туһахталаах;
Уна илиитигэр
Халлааны уһугунан суруйар,
Сири улабатынан эргийэр,

Сындыыс уотунан
Сырылаччы умайар
Сытыы кылыс биилээх
Уот болот тутуурдаах:
Ханас илиитигэр
Анардас сырдыгынан
Аан дойду урсунун
Күнүскү курдук
Күлүгэ суох гына
Күндэлэччи сырдатар
Күүстээх уоттаах
Баһаан улахан
Банаар тутуурдаах
Дьахтар киһи талыыта
Лаглааччы олорон,
Аттыын, бэйэлиин
Күнү-ыйы бүөлээн,
Аан дойдуну сабан
Айаннаан айдааран
Ити курдук иһэр ээ...
Ардьаалы нии, оболоор!..
Айака, дьалысхана алыһын,
Сырыыта сындыыстыы сытыытын!
Дьахтар барахсан таһаһа
Өлөн окко ыппыт
Өрт уотун курдук
Өрө күлүмнээн күлүбүрээн
Кытаран-кытыастан, кылбайан,
Долгулдьуйа тохтон,
Күөрэннээн көстөрө
Көрүүххэ күндүтүн...
Аттатай нии, оболоор!
Ат даа ананан,

Дьахтар даа талыллан
Үтүө дойду үрдүгэр
Үөскүүр даа буолар эбит...

Сир ийэ
Төһө даа киэнин иһин,
Сири чабычахтыы
Сиэлиэх сэгэттэй.
Иччитэ даа иччи,
Хаһан дабаны
Көрбүт харабын чыпчылыйыа,
Туппут илиитин мүлчүрүтүө,
Эппит тылын төннөрүө суох
Кытаанах санаалаах
Кыыс дьахтар быһыылаах...

6-7-11-1931

Уркуускай *

Уруйдаах олоохтоох
Уркуускай куораты
Ураты дойду улабатыттан
Уруурбаан кэлэммин
Түөрт ый
Олохсуйан олордум.
Арылыа устар
Ангара өрүс
Ыраас-дьэнкир
Уруйдаах уутунан
Утахтанан олордум.
Үлэбэ түбэхиминэ,
Үбү булumuна,
Аччыктаан,
Араччы даа сырыттарбын,
Аймах-билэ дьоннорбун
Анаарталаан,
Ахтылбаммын аралдьыттым,
Ийэбиттэн төрүөбүт
Илэ-билэ тылбынан
Кэрэ тылы кэпсэтэн,

Уруккубун өйдөөтүм,
Улаханнык уоскуйдум.
Салбаырбыт санаам
Саланнык сайбанна,
Өлбөөдүйбүт өйүм
Үгүстүк үөрдэ.
Күлэн көссүбүт,
Дорообонон тоһуйбут
Доботторбор,
Аһыммыт, аһаппыт,
Айхаллаабыт атастарбар —
Барыгытыгар
Махтал-баһыыба
Бука диэн буоллун!
Аан дайдыбыттан арахсан,
Атын аймахха ананан,
Үс сыл
Үөрэн-түөрэн,
Эрэй эгэлгэтин
Энэрбинэн тэлэйэн,
Кыһалба кытаанабар
Кыттыһан сылдьан
Балабадыйан бараммын,
Уркуускай куоракка
Уруйу көрүстүм,
Киһилии кэпсэттим,
Төрүөбүт дойдум
Төлкөлөөх олобун
Ирдээн истэммин,
Убарыйдым, уоскуйдум,
Абыранным, астынным,
Сэргэхсийдим, чэпчээтим.

Муус устар 21 к. (1931).

Күһүөрү сайын

Күн уотугар
Көбөрөн күөгэлдвийбит
Күөх тыалар
Мунутаабыт мутукчалара,
Сааскы күн саһар
Саһарбатын курдук
Саһарахтыйа хагдарыйбыттар.
Сиэрэй солко курдук,
Сэбирдэх сэбэрэтийбит,
Куула кугдарыйа барбыт,
Халдыайы хатан хаалбыт,
Оттуур ходуһа
Охсуллан, мунньулан,
Бугул буолбут.
Көтөр кынаттаах
Көччөбүн көтүтэн,
Көһөрүн көһүтэн,
Көлүйэ күөллэргэ
Көрүлээн көччүйбүт.
Хотоҕойдоох аймаҕа
Хоро сиригэр куотаары,
Хонууга, ууга
Холбоһон хоммут.

1932— 1933

Билини*

Албас, албас, атастарыам!
Ааспыт күннэргэ
Айахха киирбиччэ,
Аныгы
Айхаллаах айылбалары
Айахпар киллэрэн
Айаарсыам диирим
Адьяһын албас,
Албас, атастарыам!..

Бэбэһээ мин,
Эһигини
Эккирэтэн иһэн,
Эһиги
Дьоллоох тойуккут
Мин
Чуор кулгаахпар
Дуараһыйан ааһара,
Эһиги
Ыллам ырыабыт
Ыраас тыла
Мин
Ымай киэлибэр
Ырыналаан киирэрэ,
Оччоҕо,
Онно
Мин диирим:
Истиэм, сэргэбэлиэм,
Үөрэниэм, үтүктүөм,
Уонна
Эһигини кытта
Ыраахтан сылдьан
Ыпсаран ыллаһыам,
Унуор да туран
Уунан уруйдаһыам.
Ол
Онтукам
Аччыгый албас,
Албас, атастарыам!..
Өйдөөн көрбүтүм:
Оол онно
Иин иннигэр
Аңар атаһынан
Арачы салбалыы,
Тулланныы турарбын
Тохтоон томоонноотум.
Ол онтон

Эниги
Дьоллоох тойуккут
Чуолкай дорбооно
Туораһыйан тохтообот,
Эниги
Истин этиигит
Илэ иһиллибэт —
Ырааххыт...
Ырааппыккыт...
Мин
Ырбыт аттыы
Ынчыктыы турабын...
Аны хаһан,
Кэнчиэрэ оту
Кэрдиргэччи кэбийэн,
Күөх сөлөгөйүнэн
Күөмэйбин чөллөрүтэн
Күүс ылынан,
Көлөһүммүн куурдуһан,
Энигини ситиэмий?
Эниги,
Эдэр илгэлэр,
Этэн-эбэрдэлээн,
Иннигит диэки
Иһэргит хоту,
Айхалы арыһа,
Уруйу олохтуу,
Ленин кэриэһин
Кичэйэн кэскилли,
Долгуйар-оргуйар
Көмөлгөн күүстээх,
Сабырыйар-дэбилийэр
Салан саргылаах,
Үллэр-үүнэр
Үтүө үйэбэ
Кыттыһан, сыстыһан,
Холбоһон, тутуһан,

Айхаллаан айаннаан!..
Төрүүбүт дойдум,
Төрүт дьонум!
Миигиттэн билигин
Томоонноох тойугу,
Ыпсабай ырыаны
Күүтүмэн, көһүтүмэн!..
Ол урут
Күлүгэ көстүбэт
Күһүннү түүннэргэ,
Тоҕоостоох толоотторго,
Тоҕой тумуларга
Айахпынан айдааран,
Амылдьыары уматан,
Алаас сабатын
Алах-былах сырдатан,
Ааһар артыалларбар
Айан суолун
Будулбан харанаба
Булларар буоларым.
Аны билигин
Хаайбыт халын
Харана хастанна,
Саргылаах саас
Күлүмүрдэс күнэ
Күөрэйэн көһүннэ.
Билигин мин,
Кими да мэхэйдээбэккэ
Тугу да туорайдаабакка,
Күөх көбүөр окко
Күн көрөр өттүгэр
Сыламнаан сытан,
Сытан сынньаным...
Уоскуйуом, утуйуом!..
Аттыбар турар
Арыы тыабар
Ырыа чыычаах

Ыллаан дьырыбыныырын
Истэн сэргэхсийиэм...
Итиэннэ
Саната суох туран
Хаалтыспын устан,
Харыбын ньыппарынан,
Үлэһиккэ үөрдүһэн,
Суха тутан
Сирм тэллэрэн,
Хотуур уктанан
Оту ходуйан,
Баалкы сүгэнэн
Мас мастаан
Аныгы күннэргэ
Айахпын аһатыам.
Онтон эһиги
Хоргутуман, хомойуман!
Хоһулааман, хоһохтоомон!
Кэлэйимэн, сиргэнимэн!
Уордайыман, куттаныман!

2-111-1932 с.

* * *

Анаан-минээн,
Ааттаан-суоллаан
Өй күлүмэх күүһүн күөйсэр,
Санаа салбан салаатын хаайсар,
Тыл сытыы тииһинэн ытырсар
Хатан халаан хаалбыта,
Уоттаах уолбамчы умуллубута...

16-III. (1932).

* * *

Уркуускай куораттан*
Уолусхан айаннаах
Массыына сыарбанан
Барылатан кэлэн,
Үс үөстээх
Өлүөнэ эбэбэр
Өнөс гына түспүтүм
Үчүгэйн, үчүгэйн!
Сүрэбим дьалкыйда,
Сүһүөбүм хамнаата.
Илгэтинэн ииппит
Элиэнэ эбэккэйим
Кырааска кумахтаах
Кытыытыгар тураммын
Дорообо туттардым.

(1933).

Дорообо, дойдум *

Дорообо, дойдум!
Тоботун тоноомо,
Туоһулуу сураама,
Туората көрүмэ!..
Аны халлаан
Анныттан айаннаан,
Сылайа сындаыйан
Ахта аймаһыйан,
Эйиэхэ,
Эргиллэн кэллим...
Сыттаах, сымнаҕас
Кырааска кырыска
Сытан сынньанным.
Сайаҕас салгыннын
Уулуу уймахтаан
Утахпын ханнардым,
Ыанныйбыт былытын

Саккырыыр самыырынан
Көлөһүммүн көбүрэттим.

Дорообо, дойдум!
Тоботун тоноомо,
Туоһулуу сураама,
Туората көрүмэ!..

Эн

Киэн киэлигэр,
Кэтит таһаабар
Унаархай устабар
Сэссилиисимэбэ тийэр
Ситиилэри, тутуулары
Сиһилии иһиттим,
Көччүйэ көрдүм...
Хонууларга, хочолорго,
Холхуостаах хоһууттар
Хотуулаах үлэлэрин
Айхаллыы анаардым.
Охсор, хомуйар
Ыһар, быһар
Массыына бааралаан
Барарын барытын
Махталга бадахтаатым...
Хонуулар хоннохторугар
Хоруобуйа сабыылаах,
Ходьобор холлобостоох
Холхуостар хотонноро
Хороһон туралларын
Ситиилээх тэрээһиннэ
Сиэрдээн эбэрдэлээтим.
Сыһыыларга, сарайдарга,
Унаархай, мэнээркэй
Усталаах-туоралаах
Холкуостар хоруйбут
Куолаһырбыт бурдуктара
Күлүмүрдэс күннэ
Күлүмнүү күөгэлдьийэн,

Муоралыы долгулдьуйан
Сүрэби долгутар...

Дойдум, дорообо!
Тоботун тоноомо,
Туоһулуу сураама,
Туората көрүмэ!..

Даайа эмээхсин
Далын ааныгар
Далланныы тоһуйда,
Нууччатын дьизэтигэр
Сулбуччу аһарда.
Холхуоска холбоспута
Хомолтото суобун,
Холхуоһун ынабын
Хомуйан ыырын,
Торбосторун торолутан,
Тупсаран тутарын,
Үлэ күнүн
Үксү үлэлээн,
Үчүгэй буолбутун
Сэргэхтик сиһилии
Сэһэргээн испитэ.
Сүөгэйдээх үүтү
Сүүрдэн аҕалан
«Утаххын ханнаран
Уоскуй»,— диэбитэ...
Уола Уйбааскы
Отуттан кэлбитэ,
Тарыыптаах күнүн
Наһаа тайбаабытын,
Мөккүөрдээх бөлөххө
Кини киирбитин,
Охсуулаахтык онгорон,
Удаарынньык буолбутун,
Ааспыт сылга
Үлүскэннээхтик үлэлээн
Үллэһик күннэ

Үгүс өлүү
Түмүллэн түбэспитин
Үөрэн кэпсээбитэ.
«Кыым» хаһыаты
Кыһанан ыйыппыта,
Истиэнэ хаһыакка
Итэбэстэри суруйбута.
Биригэдьиир Миичэкэ,
Мээрэй бэлиэлэрин
Чуолкайдаан тупсара
Чочуйа олорбута.
Үгүһү үлэлэтэн,
Үөрэн ымайбыта.
Силипиэн обонньор
Сэпсийэн олорон
Сиилэс сиэрин
Сиһилии сэхэргээбитэ,
Тиэргэн түптэтин
Тэтэркэй буруота
Көбөрө тэлгэнэн,
Кии сытынан
Таныыны дьаралыппыта.
Ыанныыйбыт ынахтар
Маккыраччы мангыраабыттара,
Топпут торбостор
Тобоһолорун төрдүгэр
Бээбинээн мэнирээбиттэрэ.
Үүрүүгэ үөскээбит
Үлэһит Өндүрүүс,
Тырактарыыс үөрэбин
Бүтүннүү бүтэрбит.
Баайдарга барбахсыар
Балбаара кыыс
Бастаан киирэн
Массыньыыс буолбут.
Уруккута отчут,
Уоһук масчыт

Сахалыы сурукка
Сайаҕастык үөрэнэн,
Холхуоска холбоһон,
Суруксут-суоччут
Туйгуна буолбут.

Дорообо, дойдум!
Тоботун тоҕоомо,
Туоһулуу сураама,
Туората көрүмэ!..

Эн ньуурун
Тутууларынан тупсан,
Сирэйин ситиһиилэринэн кизэргээн,
Үрдүк үүнүүлэринэн үрдээн,
Илэ-чахчы көммүккүттэн
Этим-сииним итийэн,
Эбэрдэ истинин этэбин!..
Өссө даҕаны түксүлээбэккэ,
Атыҥна адьаһын аралдьыйбакка,
Иккис
Сиэрдээх ситиһиилээх,
Биэс
Бэлиэ сыллаах,
Быыбар былааны
Торолуччу толорор
Туһугар турунан,
Күргүөмүнэн күүһү күүрдэн,
Сэссиэлиискэйдии куоталаһыы
Сиэрин ситэрэн,
Бассабыыктыы бастаан,
Тутуу үлэтин
Тупсаран туругурдар
Туһааннаах соруқтаахпыт.
Үлэһит өһөхтөөх өстөөбүн
Кубулбат-кулахай кулаагы
Силистэри сиртэн синнэрэр,
Уналыы ханастыы охтууга
Уордаах охсууну онгорор

Уоттаах охсуһуулаахпыт.
(1933).

* * *

Аламабай санаалаах атаһым*
Албуом кинигэтин аҕалан
Аттыбар ууран олорон,
Ахта-сансы сылдыяхпын,
Абыйах да тыл буоллар,
Абаамахтыы түһэн кулу диэн
Амарахтык ааттаспытын —
Адьаһын сатаабаппын диэтэхпинэ
Абамсыйа сананан
Аккаастыа буоллаҕа диэн
Абара санаама диэн,
Аллыр-баллыр да буоллар,
Айаҕаланан эрэбин,
Атаһым оҕотоо,
Абарыма даа!..
Ириэнэх санаалаах
Илиисэ сэгэттэйиэм,
Ильдэ сылдыар гына
Илии баттаабатах диэн
Иһилэхтии санаама,
Имигэһэ даа суох буоллар
Илии баттаатым.
Уһун үйэм тохору
Ууран сылдыаммын
Умнуом суоҕа этэ,
Ону
Улуутуйа толкуйданан,
Улахамсыйа туттан,
Оччугуй даа буоллар
Олбуом кинигэбэр
Ойуулаан биэрбэтэх диэн
Оруһуйуо диэн уорбалаан,

Оллур-боллур даа буоллар,
Ойуулаатым, оокком.
Элбэби тугу этиэмий,
Эдэр бэйэбиттэн
Эмээхсин буолуоххар дылы
Эрэй диэни билимэ,
Үгүһү тугу үтүктүөмүй,
Үйэлээх сааһын тухары
Үчүгэйтэн атыны өйдүөмэ,
Кыһалҕаны билбэккэ
Кырдьан кыырыктый,
Эрэйи билбэккэ
Эмээхсин буолан энэлий.
(1933).

Н. С.*

Иниээлиинг иннибэт
Уһуктаах тыллаах
Уолан доборум,
Ньиччи сэхэннээх
Ньикиитэ Силэпсиэп!
Барар бадахтартан
Баһан ылан
Барҕалаан таһааран,
Күлүмнүүр күн
Күүгүнүүр олобун
Күлүмүн көрдөрөр
Күүстээх санааттан
Илбээн-холбоон,
Илиилээн - атахтаан,
Сабаан-кулаан
Санарар куоластаан,
«Барыта кинилэртэн»
Албан ааттаан
Суруйан сомоҕолообут
Бүтүгэс үлэбин,

Кэнники кэниэрбин,
Уурайар олонхобун
Эйигин,
Ааннья ахтан,
Аранылаан аабан,
«Тииптэри» тэннээн,
«Мэтириэти» билгэлээн,
Албынын, албаһын,
Буоттутун, буоһатын
Бу диэн булуталаан,
Экчи этириэс
Этиэ диэн эрэнэн,
Биирээ биэрдим...
Уолга* оѭобун,
Уоруйах, уурбас,
Кубулбат, куудьугас
Салбаннаах санаатыттан
Саллан,
Самнара сатаайабын!..
Бааса* барахсан
Уйан, ньуолдыабы,
Сымнабас бэйэтин,
Сыппах сырыытын,
Самныбыт саргытын,
Албан абатын,
Арыгыга аймаабыт
Аддынаат албаһын,
Сыыһатын сыаллаан,
Сырайга охсума!..
10-XII-33